

АДВОКАТСЬКЕ БЮРО «ЮРІЯ ОНІЩИКА»

**ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ З МИТНИХ СПОРІВ
В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ**

За редакцією доктора юридичних наук, професора Ю. В. Оніщика

Монографія

Київ-2022

УДК 342.951:336.24.07
П78

Рецензенти:

Криницький Ігор Євгенович – директор Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Заслужений діяч науки і техніки України, доктор юридичних наук, професор, старший науковий співробітник, член-кореспондент Національної академії правових наук;

Савченко Леся Анатоліївна – завідувач сектору «Українська школа законотворчості» відділу теорії та практики законотворчої діяльності Інституту законодавства Верховної Ради України, Заслужений діяч науки і техніки України, доктор юридичних наук, професор;

Хохуляк В'ячеслав Віссаріонович – суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного суду України, доктор юридичних наук, доцент.

Рекомендовано до друку Вченою радою
Академії праці, соціальних відносин і туризму
(протокол № 7 від 4 березня 2021 р.)

Провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві України : монографія / Ю. В. Оніщик, М. М. Толстолуцька ; за ред. д-ра юрид. наук, професора Ю. В. Оніщика. – Херсон : Олді+, 2022. 166 с

Монографію присвячено сутності та особливостям провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві України, а також формуванню напрямів підвищення ефективності у цій сфері.

Монографія може бути цікавою для адвокатів, митних органів, суддів, фізичних та юридичних осіб, що переміщують предмети через митний кордон України, науковців, здобувачів вищої освіти, а також для всіх, хто цікавиться питаннями провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві.

ISBN 978-966-289-607-7

ЗМІСТ

ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ З МИТНИХ СПОРІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ	22
1.1. Сутність та правова природа митних спорів	22
1.2. Митний спір як предмет адміністративного судочинства	46
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ З МИТНИХ СПОРІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ	68
2.1. Поняття, особливості та стадії провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві	68
2.2. Розгляд та вирішення справ з митних спорів в адміністративному судочинстві	88
2.3. Апеляційне та касаційне провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві	109
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ З МИТНИХ СПОРІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ	131
3.1. Судова практика вирішення митних спорів в адміністративному судочинстві	131
3.2. Підвищення ефективності провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві	144
ВИСНОВКИ	155
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	162

ВСТУП

Комплексний характер митних відносин ускладнює застосування правових норм у галузі митного регулювання. Наслідком цього є прогалини і колізії, які створюють можливості неоднозначного тлумачення законодавчих положень. За таких обставин виникають суперечності щодо застосування норм законодавства України з питань митної справи, що зумовлює виникнення конфліктів між підвладними та владними суб'єктами митних відносин. Такі конфлікти у митній сфері є передумовою виникнення митних спорів. Найбільш дієвим способом розв'язання митних спорів є їх вирішення в порядку адміністративного судочинства.

Митні спори є однією із поширених і складних категорій справ. Складність для правозастосовної судової практики розгляду таких справ виявляється в тому, що чинне законодавство не містить поняття «митний спір» та не виокремлює характерні ознаки спорів, які виникають між митними органами та фізичними чи юридичними особами, що здійснюють дії щодо переміщення предметів через митний кордон України. Ефективність розгляду та вирішення митних спорів в судовому порядку, залежить від ряду об'єктивних і суб'єктивних чинників, ключовим із яких є чітке розуміння сутності та специфіки провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві. Однак цілісного уявлення про провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві України не сформовано.

Останнім часом проблемам розгляду різних публічно-правових спорів в адміністративному судочинстві приділяється значна увага. Незважаючи на багатоманітність наукових джерел, в яких досліджувались особливості судового розгляду окремих категорій адміністративних справ, особливості провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві залишились поза увагою. Усі перераховані обставини у їх комплексі зумовлюють нагальну потребу у дослідженні провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві України.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ З МИТНИХ СПОРІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

1.1. Сутність та правова природа митних спорів

Різноманітні конфлікти у сфері митної справи є передумовою виникнення митних спорів. Однак термін «митний спір» наразі не знайшов свого законодавчого закріплення. Відсутній єдиний підхід щодо розуміння категорії «митний спір» і серед науковців. Необхідно відмітити, що саме законодавчі дефініції визначають поняття в тексті закону та відображають його суттєві ознаки, дають вичерпне тлумачення та відмежовують одну групу суспільних відносин від іншої¹. Тому чітке закріплення правових дефініцій сприяє розв'язанню значної кількості проблем у системі права². У зв'язку з цим доцільно зазначити, що дефініція «митний спір» є недостатньо розробленою та такою, що потребує як глибокого наукового осмислення, так і належного законодавчого регулювання³.

Етимологія слова «спір», як зазначає М.Й. Клеандров, передбачає протиставлення позицій сторін спору. Етимологічно слово «спір» пояснюється як взаємне прирікання, словесне (усне чи письмове) змагання, у якому кожна зі сторін відстоює власну думку, доводить свою правоту, або взаємні претензії (як правило у суді) на володіння будь-чим, словесне змагання (усне чи письмове), де кожна сторона, спростовуючи думку опонента, відстоює свою⁴. На думку В.В. Веннікової етимологічний аспект спору існує в двох значеннях: а) сперечання, змагання, суперечка; б) домагання, вимагання чого-небудь в

¹ Кривецька Л.М. Особливості тлумачення норм права за допомогою законодавчих дефініцій. Митна справа. 2011. № 4 (ч. 2). С. 427.

² Циппеліус Р. Філософія права / Пер. з нім. Є. М. Причепій [та ін.]; ред. пер. Пр.Є., М. Причепій. К.: Тандем, 2000. С. 10.

³ Оніщик Ю.В., Толстолуцька М.М. Правова ідентифікація дефініції «митний спір». *Правові новели*. 2019. № 9. С. 114–119.

⁴ Клеандров М.Й. Доарбитражный порядок защиты хозяйственных прав. Душанбе: ДОНИШ, 1984. С. 163.

судовому порядку. Друге значення є похідним від першого. У першому міститься етимологічна сутність поняття спору. Ключовими для визначення спору є такі ознаки, як розбіжність думок, доведення їх до відома протилежної сторони (усно чи письмово) з метою встановлення пріоритетності власної думки всупереч іншим⁵. Згідно Словника української мови дефініція «спір» означає: 1) словесне змагання; обговорення чого-небудь двома або кількома особами, в якому кожна зі сторін обстоює свою думку, свою правоту; 2) суперечність, зіткнення; 3) взаємні домагання щодо володіння чим-небудь, посідання чогось і т. ін., вирішувані переважно судом⁶. У тлумачних словниках поняття «спір» трактується як суперечність, зіткнення інтересів, взаємне домагання щодо володіння чим-небудь, отримання чогось та ін., вирішуване переважно судом⁷; взаємна суперечка, змагання, в якому кожна зі сторін відстоює свою думку, доводить свою правоту⁸. Отже, етимологічно катеорія «спір» пов'язується з існуванням певних протиріч, зіткненням протилежно направлених інтересів, змагання задля доведення своєї позиції⁹.

Поняття «спір» можна розглядати з соціологічного, економічного, логічного та філософського погляду. Соціологія вивчає спір як явище, що протікає в суспільстві як цілісній системі, в окремих соціальних інститутах, процесах, суспільних групах; на базі галузі знань, присвячених дослідженню цього поняття утворилась самостійна наука про причини, форми, динаміку соціальних конфліктів і шляхи їхнього розв'язання і попередження, яка одержала назву «конфліктологія»¹⁰. Філософський аспект пов'язаний з розділом філософських

⁵ Веннікова В.В. Загальна характеристика поняття правового спору та його особливості у праві соціального забезпечення. *Правова доктрина основа формування правової системи держави*: матеріали Міжнар. наук. практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України» (Харків, 20–21 листоп. 2013 р.). Харків, 2013. С. 764.

⁶ Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства імені О.О. Потебні; за ред. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970-1980. Т. 9. 1978. URL: <http://sum.in.ua/s/spir> (дата звернення 19.02.2019).

⁷ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусол. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. С. 1368.

⁸ Толковый словарь русского языка: в 4 т./ под ред. Д.Н. Ушакова. Москва: Гос. ин-т «Сов. энцикл.»; ОГИЗ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1935. С. 956.

⁹ Бучинський О.Й. Застосування практики Європейського суду з прав людини під час вирішення податкових спорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Дніпро, 2019. С. 24.

¹⁰ Веннікова В.В. Загальна характеристика поняття правового спору та його особливості у праві соціального забезпечення. *Правова доктрина основа формування правової системи держави*: матеріали Міжнар. наук. практ.

знань, присвячених дослідженню категорії «суперечність», який має назву «діалектика» і означає що спір є суперечністю, яка виникає між полярно протилежними силами, що уособлюють собою право з одного боку та «не право» – з іншого¹¹. У філософському енциклопедичному словнику спір визначено як зіткнення думок або позицій, в ході якого сторони наводять аргументи на підтримку своїх переконань і критикують несумісні з уявленнями іншої сторони. Спір є важливим засобом вирішення питань, що викликають розбіжності, кращого розуміння того, що не достатньою мірою ясним і не знайшло переконливого обґрунтування¹². Економічним втіленням спору є економічне суперництво, змагальність, боротьба, протиборство суб'єктів за певні економічні цінності¹³. У логіці «спір» пов'язаний з окремим розділом логіки – теорією аргументації, або теорією спору, відповідно до якої структура спору містить три пов'язані елементи: тезу, аргументи, демонстрацію, а сам спір є боротьбою думок¹⁴.

Водночас дефініцію «спір» доцільно розглядати і як правову категорію. Так, Ю.В. Божко звертає увагу на те, що необхідно розрізняти категорії «спір» та «правовий спір», оскільки з позиції права спір має значення лише тоді, коли в його основі лежать суб'єктивні права, юридичні обов'язки, законні інтереси, свободи, тобто те, що регулює право. В іншому випадку спір не має значення для права, і право на нього ніяким чином не реагує¹⁵. Спір представляє собою певну стадію у розвитку конфлікту, спрямовану на його вирішення. Юридичний зміст правового спору як матеріальноправового охоронного правовідношення

конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України» (Харків, 20–21 листоп. 2013 р.). Харків, 2013. С. 764.

¹¹ Веннікова В.В. Загальна характеристика поняття правового спору та його особливості у праві соціального забезпечення. *Правова доктрина основа формування правової системи держави*: матеріали Міжнар. наук. практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України» (Харків, 20–21 листоп. 2013 р.). Харків, 2013. С. 765.

¹² Философия: Энциклопедический словарь / под ред. А.А. Ивина. Москва: Гардарики. 2004. С. 1046.

¹³ Веннікова В.В. Загальна характеристика поняття правового спору та його особливості у праві соціального забезпечення. *Правова доктрина основа формування правової системи держави*: матеріали Міжнар. наук. практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України» (Харків, 20–21 листоп. 2013 р.). Харків, 2013. С. 765.

¹⁴ Веннікова В.В. Загальна характеристика поняття правового спору та його особливості у праві соціального забезпечення. *Правова доктрина основа формування правової системи держави*: матеріали Міжнар. наук. практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України» (Харків, 20–21 листоп. 2013 р.). Харків, 2013. С. 765–766.

¹⁵ Божко Ю.В. Правові аспекти розгляду податкових спорів в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2014. С. 15.

утворюють відповідні права конфліктуючих сторін заявляти вимоги та заперечення на захист своїх суб'єктивних прав та законних інтересів у цьому правовідношенні¹⁶. У літературі відмічається, що правовим є спір, який виникає із спору про право, суперечливого розуміння та застосування правових норм. Змістом правового спору є реалізація протиріччя, яке виникає між сторонами спірного правовідношення. Підставою правового спору є невиконання або неналежне виконання суб'єктом правовідношення своїх обов'язків, які протилежною стороною оцінюються як правопорушення¹⁷.

На думку Н.А. Чечіної правовий спір означає різні види перешкод, опір, перепони до здійснення права, а також таку поведінку зобов'язаних осіб, яка створює невпевненість, невизначеність, невідомість і сумніви в реалізації права або невизначеність у змісті або обсязі правовідносин¹⁸. Є.Б. Лупарев під правовим спором розуміє тип правових відносин, який характеризується наявністю суперечностей сторін, які були викликані конфліктом інтересів або незбіжністю поглядів на законність та обґрунтованість дій суб'єктів правовідносин¹⁹. С.В. Ківалов визначає правовий спір як форму об'єктивації юридичного конфлікту. Моментом такої об'єктивації є офіційне звернення до юрисдикційного органу²⁰. За визначенням О. Бачерікова, правовий спір – це вид юридичної справи, в якій задоволення уповноваженим органом вимог однієї сторони виключає задоволення вимог іншої²¹. Про правовий спір можна вести мову лише тоді, коли протиріччя інтересів сторін досягає тієї межі загострення, в якому воно проявляється, щонайменше, у волевиявленні однієї з сторін про захист своїх прав або охоронюваних законом інтересів. Тому сутністю правового спору виступає

¹⁶ Божко Ю.В. Правові аспекти розгляду податкових спорів в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2014. С. 18.

¹⁷ Малярчук І.А. Провадження у справах з податкових спорів в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2017. С. 12.

¹⁸ Чечина Н.А. Норма права и судебное решение. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1961. С. 14.

¹⁹ Лупарев Е.Б. Понятие и признаки административно-правового спора. *Журнал российского права*. 2002. № 2. С. 50.

²⁰ Ківалов С.В. Виборчий спір як різновид публічно-правового спору. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2011. Т. 10. С. 8.

²¹ Бачеріков О.В. Адміністративне судочинство у справах, пов'язаних із виборчим процесом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. О., 2011. С. 15.

конфлікт про права та обов'язки або інтереси, що охороняються законом, стверджує Т. Сігаєва²².

Необхідно відмітити, що у чинному законодавстві України поняття «спір» трактується неоднозначно. Так, згідно п. 25 ст. 1 Закону України «Про фінансову реструктуризацію» спір – протиріччя або суперечка між залученими кредиторами чи між залученими кредиторами та боржником щодо пріоритетності та розміру вимог кредиторів; суперечки між залученими кредиторами щодо затвердження та/або внесення змін до затверженого плану реструктуризації необхідною кількістю голосів, будь-які інші суперечки, що виникають з рамкового договору та протягом процедури фінансової реструктуризації²³. Натомість у Законі України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» термін «спір» вживається як синонім дефініції «конфлікт». У ст. 2 цього Закону встановлено, що колективний трудовий спір (конфлікт) – це розбіжності, що виникли між сторонами соціально-трудова відносин, щодо: а) встановлення нових або зміни існуючих соціально-економічних умов праці та виробничого побуту; б) укладення чи зміни колективного договору, угоди; в) виконання колективного договору, угоди або окремих їх положень; г) невиконання вимог законодавства про працю²⁴.

На наш погляд, конфлікт є передумовою виникнення спору. Термін «конфлікт» означає зіткнення протилежних інтересів, думок, поглядів; серйозні розбіжності; гостра суперечка; суперечність, сутічка²⁵. Незважаючи на те, що терміни «конфлікт» і «спір» мають спільні риси, слід зазначити, що вони не повністю збігаються за змістом. Мета спору – пошук істини та досягнення згоди або у крайньому випадку зменшення розбіжностей у позиціях його учасників²⁶. У спорі завжди сторони апелюють до третьої особи, на яку покладають

²² Сігаєва Т.А. Подходы к определению сущности правового спора. *Евразийский юридический журнал*. 2010. № 1 (20). С. 22.

²³ Про фінансову реструктуризацію: Закон України від 14 червня 2016 року № 1414-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-19#Text> (дата звернення 22.02.2019).

²⁴ Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 3 березня 1998 року № 137/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137/98-вр#Text> (дата звернення 22.02.2019).

²⁵ Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства імені О.О. Потебні; за ред. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980. Т. 4. 1973. С. 274.

²⁶ Рузавин Г.И. Спор. Философский словарь. Под ред. И.Т. Фролова. М., 2001. С. 536.

повноваження вирішення конфлікту. Тобто спір виступає формою прояву та способом вирішення існуючих конфліктів²⁷.

З цього приводу О.Й. Бучинський відмічає, що «конфлікт» і «спір» не є тотожними чи синонімічними поняттями з огляду на їх сутність і значення. Проте помилковим буде і повне розмежування цих категорій, адже вони мають пряму залежність і взаємний зв'язок. Враховуючи загальні правила конфліктології як вчення про конфлікт, його генезу, протікання, наслідки тощо, варто зауважити, що спір – це одна із стадій розвитку конфліктних відносин. Проте за змістом поняття «спір» є вужчим ніж поняття «конфлікт». Підставою будь-якого спору обов'язково буде конфлікт, але не завжди конфлікт пов'язується з вирішенням спору, тому що вичерпаність конфлікту незалежно від того, яким чином це зроблено, унеможлиблює виникнення спору. Так, слід розрізняти за змістом поняття «конфлікту» і «спору» як причини і наслідку. Тобто існування конфлікту може стати підставою виникнення спору, але ніяк не навпаки²⁸.

На думку авторів практичного посібника «Способи вирішення публічно-правових спорів з органами влади» правовим спір стає тоді, коли для нього притаманні такі ознаки: виникає лише з юридично значимих дій його учасників (тобто таких, що мають юридичні наслідки); спрямований на реалізацію та захист прав, свобод, інтересів, а також виконання обов'язків особи; реалізація інтересів однієї сторони спору, у більшості випадків, може призвести до неможливості задоволення інтересів іншої; юридичною основою спору є гарантована законом можливість захисту права, свободи чи інтересу особи; способи вирішення правових спорів, встановлені законом, не позбавляють особу можливості звернутись до альтернативних²⁹. С.В. Ківалов виділяє наступні ознаки правового спору: учасниками є суб'єкти правовідносин, які наділені законом певною правоздатністю та дієздатністю; кожен з учасників правового спору по-різному усвідомлює обсяг прав та обов'язків; вирішення правового спору може здійснити

²⁷ Податкові конфлікти: особливості вирішення: навч. посіб. / за заг. ред. Л.В. Трофімової. К.: КНТ, 2010. С. 23.

²⁸ Бучинський О.Й. З'ясування сутності поняття «податковий спір». *Правова позиція*. 2019. № 1 (22). С. 106.

²⁹ Сало Л.Б., Сенюта І.Я., Хлібороб Н.Є., Школик А.М. Способи вирішення публічно-правових спорів з органами влади: практичний посібник. Дрогобич: Коло, 2009. С. 8–9.

один або декілька уповноважених на те законом органів; законодавство передбачає певний порядок вирішення спору; головним завданням під час вирішення правового спору є захист чи відновлення прав, свобод і законних інтересів його учасників, інтересів держави чи територіальної громади³⁰.

Передумовами виникнення правового спору та вирішення його юридичними нормами є: 1) наявність суперечностей між суб'єктами суспільних відносин щодо реалізації їхніх прав, інтересів та здійснення обов'язків; 2) наявність норм права, що дозволяють особі звернутися до уповноважених органів для захисту своїх прав та інтересів; 3) наявність механізму реалізації права особи на захист³¹. Підставами виникнення правового спору є: а) неправильне тлумачення норми права; б) незастосування норми права, що необхідно застосувати; в) застосування норми, що не може бути застосована³². Предметом правового спору є рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів правових відносин, які порушують або можуть порушити права, свободи та інтереси інших суб'єктів права. Об'єктом правового спору є різні елементи реальної дійсності, які можуть бути предметом особистих і суспільних інтересів та права. Основною функцією правового спору є правозахисна функція. Правовий спір є засобом реалізації права на захист. Правовий спір відіграє правовідновлюючу та контрольну функцію. Вирішення правових спорів здійснюється шляхом реалізації організаційних і процедурно-процесуальних заходів, передбачених для усунення правових конфліктів. Правовий спір є універсальним способом розв'язання сторонами правового конфлікту, він направлений на усунення протиріч між ними на основі встановленої законом процедури. Правовий спір сприяє виявленню та усуненню недоліків у законодавстві³³.

³⁰ Ківалов С.В. Вибірчий спір як різновид публічно-правового спору. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2011. Т. 10. С. 9.

³¹ Греца Я.В. Вирішення публічно-правових спорів. Практичний посібник. Дрогобич, 2009. С. 8.

³² Тильчик В.В. Поняття і суть податкових спорів між органами ДПС та платниками податків. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 3. С.110.

³³ Малярчук І.А. Провадження у справах з податкових спорів в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2017. С. 13–14.

У юридичній літературі залежно від поділу системи права на приватне право та публічне право виділяють правові спори у сфері публічного права та у сфері приватного права³⁴.

С.В. Ківалов зазначає, що встановлення чи має спір публічно-правовий або приватноправовий характер, можливе лише з урахуванням суті правовідносин, які породжують правовий спір. Зокрема, одним із критеріїв для визначення характеру спору є його нормативне підґрунтя: якщо сторони до виникнення спору перебували у відносинах, що регламентуються публічним правом, то і сам спір має публічно-правовий характер. У той же час цей критерій не можна вважати визначальним, оскільки існує багато спорів, учасники яких перебувають одночасно у публічно-правових та приватноправових відносинах³⁵. Для розмежування публічно-правових та приватноправових спорів можна користуватися системою, яка складається із декількох критеріїв: наявність суб'єкта владних повноважень як сторони правовідносин, з яких виникає спір; публічно-управлінська діяльність суб'єкта владних повноважень у наведених відносинах, яка є предметом спору; наявність «публічного інтересу» територіальної громади або держави і вирішення спору³⁶. Забезпечення публічного інтересу – це забезпечення інтересу держави та її уповноважених органів, а забезпечення приватного інтересу – це права та інтереси особи. Характерною рисою відносин, які складають предмет публічно-правового регулювання є те, що одним із учасників таких відносин виступає держава, її представник або інший носій владних повноважень, які діють з метою задоволення публічних інтересів³⁷.

О.Ф. Скакун виокремлює публічно-правові відносини від приватноправових за такими критеріями: 1) інтерес (публічний або приватний); 2) предмет правового регулювання (у приватному праві – майнові відносини, а в публічному

³⁴ Толстолуцька М.М. Митний спір як предмет адміністративного судочинства. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. № 2. С. 21.

³⁵ Ківалов С.В. Вибірчий спір як різновид публічно-правового спору. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2011. Т. 10. С. 10.

³⁶ Ківалов С.В. Вибірчий спір як різновид публічно-правового спору. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2011. Т. 10. С. 11.

³⁷ Сьоміна В.А. Адміністративно-правовий спір: сутність та зміст. *Право і управління*. 2011. № 1. С. 445.

немайнові); 3) метод правового регулювання (у публічному праві – метод субординації, а у приватному – метод координації); 4) суб'єктний склад (державні, муніципальні органи, їх посадові особи – у публічному праві, приватні особи – у приватному праві)³⁸. Н.Є. Хлібороб стверджує, що критеріями розмежування публічно-правових і приватно-правових спорів слугують: 1) зміст правовідносин, з яких виник спір; 2) предмет та підстави спору; 3) суб'єкти правового спору³⁹.

Зважаючи на викладене для з'ясування правової природи митних спорів доцільно визначити сутність митних правовідносин. Правовідносини – це врегульовані нормами права суспільні відносини, учасники яких є носіями суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, охоронюваних і гарантованих державою⁴⁰. У літературі з митної тематики існує декілька підходів до розуміння митних правовідносин. Так, О.М. Козирін розуміє під митними правовідносинами врегульовані нормами митного законодавства суспільні відносини, що виникають у процесі або з приводу переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон⁴¹. В.Я. Настюк зазначає, що митні правовідносини – це різновид суспільних відносин, які за своєю формою є індивідуально визначеними зв'язками уповноважених і зобов'язальних осіб, а за безпосереднім змістом є взаємодією осіб, які реалізують свої суб'єктивні права й виконують покладені на них юридичні обов'язки на підставі норм митного права⁴². На думку Б.М. Габрічідзе митні правовідносини – це суспільні відносини, що становлять відповідний блок, елемент, частину митної справи, які входять до його структури і врегульовані митно-правовими нормами⁴³. І.О. Федотова визначає митні правовідносини як суспільні відносини, врегульовані нормами права, які виникають у зв'язку з переміщенням товарів, предметів, транспортних засобів

³⁸ Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс). Х.: Еспада, 2006. С. 68.

³⁹ Хлібороб Н.Є. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикційної діяльності адміністративного суду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Л., 2012. С. 10.

⁴⁰ Марченко М.Н. Теории государства и права: Учебник. 2-е изд., перераб. и доп. М.: ТК Велби, Изд-во «Проспект», 2004. С. 585.

⁴¹ Козырин А.Н. Таможенное право России. Общая часть. М. СПАРК, 1995. С. 7.

⁴² Настюк В.Я. Поняття і сутність митних правовідносин. *Проблеми законності*. 2006. № 80. С. 93–99.

⁴³ Габричидзе Б.Н. Российское таможенное право. Учебник для вузов. М.: Издательство НОРМА, 2001. С. 35.

через митний кордон України, та забезпечуються примусовою силою держави⁴⁴. М.М. Рассалов характеризує митні правовідносини як відносини з приводу правового регулювання митного оформлення товарів та транспортних засобів, стягнення митних платежів, митного і валютного контролю тощо⁴⁵. Ю.В. Оніщик стверджує, що митні правовідносини – це врегульовані нормами різної галузевої належності суспільні відносини, засновані на принципах владності і підпорядкування, що виникають у процесі або з приводу переміщення предметів через митний кордон України⁴⁶.

Для митних відносин, як і абсолютній більшості правовідносин, характерні такі загальні ознаки: 1) нормативність, що означає виникнення, зміну та припинення таких правовідносин лише на основі норм митного законодавства; 2) вольовий характер, який полягає у тому, що навіть при наявності юридичної норми вона не реалізується, тобто правовідношення не може з'явитися і потім функціонувати без волевиявлення його учасників, принаймні, одного з них; 3) державно-владний характер, що означає наявність у нормах законодавства та діяльності митних органів владних приписів, що регламентують переміщення предметів через митний кордон; 4) взаємозв'язок суб'єктів митних правовідносин за допомогою наділення їх суб'єктивними правами і юридичними обов'язками; 5) охорона від правопорушень засобами державного примусу⁴⁷.

Поряд із загальними ознаками митних правовідносин важливо виявити їх специфічні риси, що відрізняють від інших суспільних відносин, врегульованих правом.

Серед особливих ознак митних правовідносин Ю.В. Оніщик виділяє наступні⁴⁸.

⁴⁴ Федотова І.О. Митні правовідносини: поняття, склад, класифікація. *Право та управління*. 2011. № 2. С. 372.

⁴⁵ Таможенное право: учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности 021100 «Юриспруденция» / под ред. М.М. Рассолова, Н.Д. Эриашвили. 3-е изд., перераб. и доп. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. С. 17.

⁴⁶ Оніщик Ю.В. Правове регулювання митних відносин в Україні та в країнах Європейського Союзу: фінансово-правовий аспект: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2014. С. 11.

⁴⁷ Оніщик Ю.В. Правове регулювання митних відносин в Україні та в країнах Європейського Союзу: фінансово-правовий аспект: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2014. С. 45-46.

⁴⁸ Оніщик Ю.В. Митні правовідносини: поняття, ознаки, види. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2012. № 1 (56). С. 144–145.

Головною (базовою) специфічною ознакою митних правовідносин є їх комплексний характер. Суспільні відносини у митній сфері регулюються сукупністю правових норм різної галузевої належності. Митні правовідносини можуть бути врегульовані адміністративно-правовими (організація діяльності митних органів, адміністративна відповідальність за порушення митних правил), фінансово-правовими (справляння митних платежів, контроль за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України), цивільно-правовими (підприємницька діяльність, пов'язана із наданням послуг з декларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення, які переміщуються через митний кордон України) та міжнародно-правовими нормами (національне митне законодавство ґрунтується на положеннях міжнародних договорів у митній сфері). У зв'язку з цим митні відносини регулюються як нормами митного законодавства, так і положеннями різних галузей права. Цей зв'язок відіграє суттєву роль у правовому регулюванні митних відносин⁴⁹.

Ще однією із основних специфічних ознак митних правовідносин є те, що в основі цих відносин знаходиться фактор переміщення предметів через митний кордон. Відносини, які не пов'язані з таким переміщенням, не регулюються нормами митного законодавства. Також слід зазначити, що митним правовідносинам властивий майновий характер, оскільки ці відносини пов'язані з переміщенням матеріальних благ, у тому числі грошових коштів. Вони мають певну вартість і відносяться до речових об'єктів. Фактор переміщення обумовлює наділення їх характеристикою рухомого майна⁵⁰.

За своїм змістом митні правовідносини засновані на принципах владності і підпорядкування, і їм властивий публічно-правовий характер. Дана ознака обумовлена характером повноважень митних органів, а також тим, що у їх діяльності переважають публічні, а не приватні інтереси. У зв'язку з цим митні

⁴⁹ Оніщик Ю.В. Митні правовідносини: поняття, ознаки, види. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2012. № 1 (56). С. 144.

⁵⁰ Оніщик Ю.В. Митні правовідносини: поняття, ознаки, види. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2012. № 1 (56). С. 144.

правовідносини є різновидом, насамперед, публічних, і їм властиві риси останніх. По-перше, у публічних правовідносинах суб'єкт прийняття обов'язкових рішень не пов'язаний згодою сторони, якій вони адресовані, і, як правило, вони виникають усупереч бажанню іншої сторони. По-друге, суб'єкти публічного права жорстко пов'язані законами. У публічних правовідносинах діє принцип «можна тільки те, що дозволено» і встановлюється вичерпний перелік повноважень. По-третє, для публічних правовідносин характерним є позитивне зобов'язання, що передбачає покладення на суб'єктів публічного права обов'язку діяти у певному напрямку для досягнення визначеної мети. І, по-четверте, публічні правовідносини часто регулюються нормами-заборами, які окреслюють сферу неправомірної поведінки, застерігаючи суб'єктів від неї⁵¹.

Характерною ознакою митно-правового регулювання є нерівність суб'єктів митних відносин. Юридична нерівність як риса митно-правового регулювання базується на нееквівалентній природі митних відносин, що відображаються у змісті та структурі прав та обов'язків суб'єктів митних відносин, коли відповідні суб'єкти за чинним законодавством мають юридично владні повноваження щодо інших. Держава або уповноважений нею митний орган реалізує свою компетенцію через владні повноваження, тоді як інша сторона реалізує правоздатність, яка за своїм змістом залежна від компетенції владної сторони митних правовідносин. Отже, переважна більшість митних правовідносин має імперативний характер. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності зобов'язані виконувати владні приписи, що містяться в нормативно-правових актах, встановлених органами державної влади. З іншого боку ми можемо розглядати іншу частину відносин, що будуються на диспозитивному методі правового регулювання. Наприклад, це окремі аспекти взаємовідносин учасників зовнішньоекономічної діяльності з особами, що здійснюють діяльність у митній сфері (відносини митного брокера з особою, що переміщує товар, або відносини власника товару з митним перевізником), більшість з них регулюється нормами

⁵¹ Харитонova O.I. Поняття і ознаки публічних правовідносин. *Вісник академії правових наук України*. 2002. № 1. С. 39–40.

цивільного права (договір надання послуг з митного декларування, договір перевезення товарів тощо)⁵².

Відносини у сфері митного регулювання опосередковані участю в них митних органів. У більшості випадків у митні правовідносини вступають митні органи. Однак, є ситуації, коли останні не є суб'єктом, обов'язково присутнім в тому чи іншому зв'язку. Так, взаємовідносини підприємця, що переміщує товар через митний кордон, і банківської установи, що залучена в якості гаранта у випадку забезпечення сплати митних платежів, не містять в якості сторони митний орган, але вступ у такий зв'язок цим органом опосередковано. В кінцевому випадку фінансову гарантію приймає саме митний орган⁵³.

Отже, митні правовідносини характеризуються як індивідуалізовані, майнові, публічно-правові, імперативні, що охороняються від правопорушень засобами державного примусу. Відносини у митній сфері регулюються нормами різної галузевої належності, але за своєю сутністю однорідні, оскільки безпосередньо пов'язані з переміщенням предметів через митний кордон. Всім цим відносинам властивий управлінський характер, пов'язаний з організаційною діяльністю митниці та інших органів державної влади і у більшості випадків охоплюються адміністративно-правовим регулюванням. Однак, крім управлінських відносин, що за своєю сутністю відносяться до сфери виконавчої діяльності, серед відносин у сфері митного регулювання виділяють і інші, досить специфічні групи суспільних відносин, які і потребують регулювання нормами інших галузей права (фінансове, цивільне та міжнародне)⁵⁴.

Як і будь-які інші правовідносини, митні, мають свою чітко визначену структуру, яка складається з таких складових частин, як суб'єкти, об'єкт і зміст⁵⁵.

Склад будь-якого виду правовідносин відрізняється специфікою з огляду на те,

⁵² Оніщик Ю.В. Митні правовідносини: поняття, ознаки, види. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2012. № 1 (56). С. 144–145.

⁵³ Оніщик Ю.В. Митні правовідносини: поняття, ознаки, види. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2012. № 1 (56). С. 145.

⁵⁴ Оніщик Ю.В. Митні правовідносини: поняття, ознаки, види. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2012. № 1 (56). С. 145.

⁵⁵ Алексеев С.С. *Общая теория права: в двух томах*. М.: Юридическая литература, 1982. Т. II. С. 98–100; Оніщик Ю.В. *Правове регулювання митних відносин в Україні та в країнах Європейського Союзу: фінансово-правовий аспект: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07*. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2014. С. 11–12.

що особливі суб'єкти, об'єкт (те, з приводу чого виникли відносини) і зміст, в якому розрізняються фактична (поведінка суб'єктів) та юридична (суб'єктивні права і обов'язки) сторони⁵⁶.

Суб'єктами митних правовідносин є широке коло осіб: органи публічної влади, їх посадові особи та інші працівники; підприємства, установи, організації різних форм власності; громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства. У зв'язку з цим суб'єктів митних правовідносин доцільно класифікувати на дві групи: 1) суб'єкти, що наділені владними повноваженнями; 2) суб'єкти, що не наділені владними повноваженнями⁵⁷. Обов'язковим суб'єктом митних правовідносин є митний орган – суб'єкт владних повноважень, який безпосередньо здійснює митну справу. До суб'єктів, що не наділені владними повноваженнями, відносяться фізичні та юридичні особи, що здійснюють дії щодо переміщення предметів через митний кордон України (декларант, митний брокер, агент з митного оформлення тощо).

Зміст митних відносин складають суб'єктивні права та юридичні обов'язки, які характеризують вид та міру належної і можливої поведінки, їх суб'єктів. Юридичним змістом митних відносин є суб'єктивні юридичні права та обов'язки, що виражаються у специфіці, яка відрізняє митні відносини від інших форм суспільних відносин. Фактичним змістом митних відносин або матеріальним змістом митних відносин є фактична реальна поведінка, яка обумовлена нормою права, яку суб'єкти митних правовідносин мають право або зобов'язані вчинити. Суб'єкти мають права й обов'язки, визначені відповідними статтями Митного кодексу України (далі – МК України). У митній сфері зміст правовідносин показує, чи будуть вони фінансовими, адміністративними, цивільними чи виключно митними. Крім цього, характер повноважень суб'єктів вказує і на такі його форми, як правоохоронні та регулятивні відносини. Отже, за допомогою

⁵⁶ Старилов Ю.Н. Административное право. Часть 1. История. Наука. Предмет. Нормы. Воронеж: Изд. ВГУ, 1998. С. 380.

⁵⁷ Оніщик Ю.В. Правове регулювання митних відносин в Україні та в країнах Європейського Союзу: фінансово-правовий аспект: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2014. С. 58; Оніщик Ю.В. Правове регулювання митних відносин в Україні та в країнах Європейського Союзу: фінансово-правовий аспект: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2014. С. 12.

даного елемента можна визначити природу правовідносин у галузі митної справи⁵⁸.

Об'єктом митних правовідносин є встановлений законодавством порядок переміщення через митний кордон відповідних предметів (товарів і транспортних засобів) і пов'язаних з ним процедур (митний контроль, митне оформлення, перевезення та зберігання товарів і транспортних засобів, справляння митних платежів), дотримання яких забезпечується поведінкою суб'єктів даних правовідносин. Отже, у митних правовідносинах об'єктом виступають дії суб'єктів, направлені на переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон⁵⁹.

Враховуючи викладене, можна констатувати, що митний спір є невід'ємною складовою митних правовідносин, йому властиві всі ознаки й елементи останніх. Суттєву роль у правовому регулюванні митних відносин відіграє те, що вони регулюються як нормами митного законодавства, так і положеннями різних галузей законодавства. У зв'язку з цим митні правовідносини складаються з найрізноманітніших зв'язків, що істотно відрізняються один від одного, але пов'язані вони тим, що виникають у процесі або з приводу переміщення предметів через митний кордон України. З огляду на це, вважаємо, що митний спір в силу свого багатогалузевого регулювання, є узагальненою конструкцією, яка проявляється в різних аспектах тієї чи іншої галузі права. При цьому основною кваліфікуючою ознакою митного спору є те, що митним є тільки той спір, який впливає з суспільних відносин, що виникають у процесі або з приводу переміщення предметів через митний кордон України⁶⁰.

Відповідно до ч. 1 ст. 24 МК України виникнення митного спору пов'язане із рішенням, дією або бездіяльністю митних органів, їх посадових осіб та інших працівників, що створюють для підвладного суб'єкта митних відносин правові

⁵⁸ Оніщик Ю.В. Актуальні питання структури митних правовідносин. *Право та управління*. 2012. № 1. С. 353–354; Оніщик Ю.В. Правове регулювання митних відносин в Україні та в країнах Європейського Союзу: фінансово-правовий аспект: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2014. С. 13.

⁵⁹ Оніщик Ю.В. Актуальні питання структури митних правовідносин. *Право та управління*. 2012. № 1. С. 355–356.

⁶⁰ Оніщик Ю.В., Толстолуцька М.М. Правова ідентифікація дефініції «митний спір». *Правові новели*. 2019. № 9. С. 114–115.

наслідки⁶¹. У свою чергу, особа, права, свободи чи інтереси якої порушено, повинна здійснити активну дію шляхом оскарження у встановленому законодавством порядку. Звідси слідує, що обов'язковими суб'єктами митного спору є владний (митні органи, їх посадові особи та інші працівники) та підвладний (фізичні чи юридичні особи, що здійснюють дії щодо переміщення предметів через митний кордон) суб'єкти митних відносин. Отже, коло суб'єктів митного спору обумовлюється певним протистоянням владної (реалізує свою компетенцію через владні повноваження) та зобов'язаної (правоздатність приватних осіб залежна від компетенції суб'єкта владних повноважень) сторони⁶².

Наявність серед суб'єктів митного спору носія публічної влади вказує на певну нерівність сторін митних правовідносин. Це обумовлено характером повноважень митних органів, їх посадових осіб та інших працівників, а також тим, що у їх діяльності переважають публічні, а не приватні інтереси. У зв'язку з цим митні спори, як правило, пов'язані з порушенням права приватних осіб суб'єктом владних повноважень у сфері митної справи. Предметом митного спору є протиправні рішення, дії чи бездіяльність митних органів, їх посадових осіб та інших працівників. Об'єктом митного спору є митні відносини, зміст яких становлять права і обов'язки учасників митного спору. З огляду на це, можна констатувати, що митний спір є різновидом публічно-правового спору⁶³.

Аналіз ст. ст. 24-29 МК України дозволяє зробити висновок, що рішення, дії або бездіяльність митних органів або їх посадових осіб можуть бути оскаржені в адміністративному або судовому порядку⁶⁴. Досудовий порядок вирішення митного спору полягає у можливості оскарження рішень, дій чи бездіяльності митних органів або їх посадових осіб до митного органу (посадової особи) вищого рівня шляхом подання відповідної скарги. Вибір такої процедури, як

⁶¹ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення 25.10.2019).

⁶² Оніщик Ю.В., Толстолуцька М.М. Правова ідентифікація дефініції «митний спір». *Правові новели*. 2019. № 9. С. 115.

⁶³ Оніщик Ю.В., Толстолуцька М.М. Правова ідентифікація дефініції «митний спір». *Правові новели*. 2019. № 9. С. 115.

⁶⁴ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення 25.10.2019).

адміністративне оскарження, є правом підвладних суб'єктів митних відносин, а не їх обов'язком. Митним законодавством зобов'язаним особам надається право відразу оскаржити рішення, дії або бездіяльність митних органів або їх посадових осіб до суду. Отже, адміністративний порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності митних органів або їх посадових осіб не є обов'язковою досудовою процедурою, тому подання скарги до митного органу (посадової особи) вищого рівня не виключає права на одночасне або наступне подання позовної заяви до суду. Судовий порядок вирішення митних спорів здійснюється судами адміністративної юрисдикції⁶⁵.

Характеризуючи митний спір необхідно зупинитися на його важливому елементі – митному конфлікті. Саме митний конфлікт є передумовою виникнення митного спору. У цьому підрозділі дисертаційної роботи вже зверталася увага на необхідність розмежування таких категорій як «спір» та «конфлікт». На нашу думку, митний конфлікт – це суперечність між суб'єктами митних правовідносин, яка виникає у процесі переміщення предметів через митний кордон України, здійснення митного контролю та митного оформлення, застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, адміністрування митних платежів, притягнення до відповідальності за вчинення правопорушень у сфері митної справи, захисту прав та законних інтересів підвладних осіб, що характеризується посиленням протилежних тенденцій учасників і підлягає правовому врегулюванню. Митні конфлікти виникають, реалізуються, змінюються і припиняються на підставі певного комплексу різних за змістом взаємозалежних юридичних явищ⁶⁶.

Поряд з цим, зауважимо, що у сфері митної справи можуть виникати спори, які не можна віднести до митних.

⁶⁵ Оніщик Ю.В., Толстолицька М.М. Правова ідентифікація дефініції «митний спір». *Правові новели*. 2019. № 9. С. 115.

⁶⁶ Оніщик Ю.В., Толстолицька М.М. Правова ідентифікація дефініції «митний спір». *Правові новели*. 2019. № 9. С. 115–116.

Показовим прикладом є Постанова Великої Палати Верховного Суду України від 18 вересня 2019 року у справі № 808/973/18⁶⁷.

У березні 2018 року митниця звернулася до адміністративного суду з позовом, у якому просила зобов'язати Благодійний фонд «Ветерани Чорнобилю» сплатити витрати за зберігання товарів на складі митниці у розмірі 298 тис. 762 грн. 69 коп.

Обґрунтовуючи позовні вимоги, митниця зазначила, що згідно з актом приймання-передачі від 27 вересня 2017 року митний орган прийняв від Благодійного фонду «Ветерани Чорнобилю» майно на відповідальне зберігання. Однак, після митного оформлення товару він не міг бути виданий відповідачу через відсутність оплати за зберігання відповідно до приписів Порядку відшкодування витрат за зберігання товарів та транспортних засобів на складах митних органів, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 15 червня 2012 року № 731 (далі – Порядок № 731). Митницею було направлено на адресу відповідача лист із проханням відшкодувати витрати митного органу за зберігання товарів, у відповідь на який відповідач повідомив про відсутність його провини у затримці митних оформлень та про направлення відповідного листа до Прем'єр-міністра України з проханням не враховувати час проведення службового розслідування Національної поліції в Запорізькій області в обрахунок витрат митними органами. Митниця зазначила, що плата за зберігання товарів на складі склала 298 тис. 762 грн. 69 коп. і до цього часу залишається несплаченою, у зв'язку з чим позивач вимушений звернутися до суду.

У ході розгляду справи суди встановили, що Благодійний фонд «Ветерани Чорнобилю» зареєстровано як юридичну особу 22 квітня 2003 року, код ЄДРПОУ 26374146, основним видом діяльності якої є надання іншої соціальної допомоги без забезпечення проживання.

10 травня 2017 року за митною декларацією типу TP 81 AA від 5 травня 2017 року № UA500030/2017/005936 до зони діяльності митниці надійшов вантаж

⁶⁷ Постанова Великої Палати Верховного Суду України від 18 вересня 2019 року у справі № 808/973/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84481864> (дата звернення 05.11.2019).

гуманітарної допомоги, отримувач – Благодійний фонд «Ветерани Чорнобилю», м. Запоріжжя, вул. Якова Новицького, 11, відправник (донор) - ОСОБА_1 , мол. Церква Христова, Української місії 2934 Moore Street Cierci , Арканзас 72143 США. На підставі поданого отримувачем вантажу до митного поста «Запоріжжя аеропорт» Митниці єдиного уніфікованого документа на розміщення та тимчасове зберігання товарів на складі гуманітарної допомоги № 003/2017/СГД із засвідченими ним копіями відповідних документів, зазначені товари гуманітарної допомоги для їх тимчасового зберігання було розміщено на складі організації - отримувача гуманітарної допомоги і визначено строк тимчасового зберігання до 7 серпня 2017 року.

22 травня 2017 року за митною декларацією типу TP 81 AA від 20 травня 2017 року № UA 205010/2017/001990 до зони діяльності митниці надійшов вантаж гуманітарної допомоги, отримувач – Благодійний фонд «Ветерани Чорнобилю» м. Запоріжжя, вул. Якова Новицького, 11, відправник - EVANGELISCH-MENNONITISCH FREIKIRCHE e. OSNINGSTR. 87 33605 BIELEFELD, DEUTSCHLAND. 23 травня 2017 року на підставі поданого отримувачем вантажу до митного поста «Запорізький аеропорт» митниці єдиного уніфікованого документа на розміщення та тимчасове зберігання товарів на складі гуманітарної допомоги № 004/2017/СГД із засвідченими ним копіями відповідних документів, зазначені товари гуманітарної допомоги для їх тимчасового зберігання було розміщено на складі організації – отримувача гуманітарної допомоги і встановлено строк тимчасового зберігання до 20 серпня 2017 року.

У зв'язку із затримкою надання рішення Міністерства соціальної політики України (далі - Мінсоцполітики) про визнання вищезазначених товарів гуманітарним вантажем за зверненням позивача строк тимчасового зберігання товарів було продовжено на 30 днів, але у подальшому, через відсутність на час закінчення строків тимчасового зберігання вищезазначених товарів наказу Мінсоцполітики про визнання зазначених товарів гуманітарною допомогою, що у свою чергу виключало можливість їх декларування до відповідного митного режиму та вивезення за межі митної території України, 22 вересня 2017 року

митниця (поклажодавець) та Благодійний фонд «Ветерани Чорнобиля» (зберігач) уклали договір зберігання № 13, умовами якого, серед іншого, передбачено, що поклажодавець передає, а зберігач приймає на безоплатне зберігання товари, що перебувають під митним контролем.

Згідно з актами приймання-передачі майна від 27 вересня 2017 року товари було передано на склад митниці.

11 вересня 2017 року наказом Мінсоцполітики № 1446 вказані вантажі було визнано гуманітарною допомогою, після чого Благодійним фондом «Ветерани Чорнобиля» продовжено отримання дозвільних документів інших контролюючих органів, і 20 жовтня 2017 року вантажі були оформлені у митному відношенні за МД № UA 500030/2017/005936 та № UA 205010/2017/001990, а 23 жовтня 2017 року відповідач звернувся до митниці із заявою № 10/09, у якій через закінчення митного оформлення гуманітарних вантажів, які надійшли з США та Німеччини і були розміщені на складі митного органу, просив видати ці вантажі зі складу. Митницею було прийнято рішення про можливість видати вантажі зі складу після сплати відповідачем витрат за зберігання товарів на складі Митниці.

Позивачем відповідно до вимог Порядку № 731 було направлено на адресу відповідача лист про зобов'язання сплатити витрати за зберігання товарів у сумі 298 тис. 762 грн. 69 коп., розрахованих станом на 22 грудня 2017 року, але ця сума відповідачем у добровільному порядку не була сплачена.

Запорізький окружний адміністративний суд рішенням від 22 серпня 2018 року позов задовольнив, зобов'язавши Благодійний фонд «Ветерани Чорнобилю» відшкодувати витрати за зберігання товарів на складі митниці у згаданій вище сумі.

Ухвалюючи таке рішення, суд першої інстанції керувався тим, що з огляду на положення Митного кодексу України та Порядку № 731 видача товару зі складу митного органу можлива лише після відшкодування витрат за зберігання товарів на складах митних органів. При цьому фактичне перебування товару у складських приміщеннях відповідача, переданих йому (як зберігачу) митним органом (як поклажодавцем) відповідно до згаданого вище договору зберігання № 13, не

дає підстави вважати, що після митного оформлення зазначеного товару та сплати відповідних митних платежів видача товару зі складу митного органу відбулася автоматично, оскільки обов'язковою умовою видачі зі складу зберігання є відшкодування витрат на їх зберігання митному органу, в розмірі та порядку передбаченому чинним законодавством.

Третій апеляційний адміністративний суд постановою від 26 грудня 2018 року рішення суду першої інстанції скасував та закрити провадження у справі на підставі пункту 1 частини першої статті 238 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС), посилаючись на те, що спір між сторонами має розглядатися за правилами господарського, а не адміністративного судочинства.

Не погодившись із таким рішенням суду апеляційної інстанції, митниця подала касаційну скаргу, у якій, посилаючись на неправильне застосування норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просить скасувати постанову Третього апеляційного адміністративного суду від 26 грудня 2018 року та направити справу для продовження розгляду до суду апеляційної інстанції.

Скаргу мотивовано тим, що правовідносини, які виникають під час виконання Державною фіскальною службою України та її територіальними органами покладених на них завдань, є публічно правовими. У спірних правовідносинах, що стосуються зберігання товару на складі митниці, позивач виступає у якості суб'єкта владних повноважень і ці правовідносини виникли не з договору зберігання, а з положень Митного кодексу України та підзаконних нормативно-правових актів, які регламентують статус митниці й порядок відшкодування витрат за зберігання товарів та транспортних засобів на складах митних органів. У зв'язку з наведеним, на переконання митниці, спір у цій справі є публічно-правовим та підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства.

У відзиві на апеляційну скаргу Благодійний фонд «Ветерани Чорнобиллю» заперечує проти її задоволення, посилаючись на правильність висновку апеляційного суду про господарський характер спору з приводу зберігання на

митному складі товару, переміщеного на митну територію України, а відтак і неможливість його вирішення у порядку адміністративного судочинства.

Дослідивши в межах, визначених частиною першою статті 341 КАС, наведені в касаційній скарзі та відзиві на неї доводи щодо порушення судом апеляційної інстанції правил предметної юрисдикції, заслухавши суддю-доповідача про обставини, необхідні для ухвалення судового рішення, та перевіrivши матеріали справи, Велика Палата Верховного Суду зазначає таке.

Частиною другою статті 4 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК) передбачено, що юридичні особи та фізичні особи – підприємці, фізичні особи, які не є підприємцями, державні органи, органи місцевого самоврядування мають право на звернення до господарського суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав та законних інтересів у справах, віднесених законом до юрисдикції господарського суду, а також для вжиття передбачених законом заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням.

У статті 20 ГПК вказано, які саме справи підвідомчі господарським судам. Характерною рисою таких справ є їх зв'язок зі здійсненням економічної, господарської діяльності юридичних осіб чи фізичних осіб – підприємців.

Відповідно до частини першої статті 2 КАС завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Публічно-правовий спір – це спір, у якому, зокрема, хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, і який виник у зв'язку з виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій (частина друга статті 4 КАС у чинній редакції).

Згідно з пунктами 1, 5 частини першої статті 19 КАС юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах

фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження; за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, коли право звернення до суду для вирішення публічно-правового спору надано такому суб'єкту законом.

У пунктах 8, 9 частини першої статті 4 КАС надано такі визначення: позивач – особа, на захист прав, свобод та інтересів якої подано позов до адміністративного суду, а також суб'єкт владних повноважень, на виконання повноважень якого подано позов до адміністративного суду; відповідач - суб'єкт владних повноважень, а у випадках, визначених законом, й інші особи, до яких звернена вимога позивача.

Частиною першою статті 46 КАС передбачено, що сторонами в адміністративному процесі є позивач та відповідач.

При цьому позивачем в адміністративній справі можуть бути громадяни України, іноземці чи особи без громадянства, підприємства, установи, організації (юридичні особи), суб'єкти владних повноважень (частина друга зазначеної статті КАС).

Згідно з частиною четвертою статті 46 КАС громадяни України, іноземці чи особи без громадянства, громадські об'єднання, юридичні особи, які не є суб'єктами владних повноважень, можуть бути відповідачами лише за адміністративним позовом суб'єкта владних повноважень: 1) про тимчасову заборону (зупинення) окремих видів або всієї діяльності громадського об'єднання; 2) про примусовий розпуск (ліквідацію) громадського об'єднання; 3) про затримання іноземця або особи без громадянства чи примусове видворення за межі території України; 4) про встановлення обмежень щодо реалізації права на свободу мирних зібрань (збори, мітинги, походи, демонстрації тощо); 5) в інших випадках, коли право звернення до суду надано суб'єкту владних повноважень законом.

Таким чином, суб'єкт владних повноважень може бути позивачем в адміністративній справі тільки у визначених законом випадках.

У цій справі до суду звернулася юридична особа – митниця з позовом до іншої юридичної особи – Благодійного фонду «Ветерани Чорнобиллю» з вимогами про зобов'язання сплатити витрати за зберігання товарів на складі митниці, які були передані на її склад за актами приймання-передачі від 27 вересня 2017 року.

Правовідносини між митницею і зберігачем регулюються Митним кодексом України. Згідно зі статтею 425 цього Кодексу взаємовідносини утримувача митного складу відкритого типу з особами, які розміщують товари на цьому складі, визначаються відповідним договором. Також передбачено відповідальність утримувача митного складу (стаття 428 Митного кодексу України).

Тобто у цьому випадку митниця як територіальний орган Державної фіскальної служби України, юридична особа публічного права, зазначає про існування між нею та відповідачем – юридичною особою правовідносин зі зберігання товару, переміщеного на митну територію України, та вказує на невиконаний цією особою обов'язок зі сплати витрат за зберігання товарів на складі митного органу.

Таким чином, у цьому випадку між сторонами існують господарські правовідносини, адже спір виник з приводу зберігання на складі митниці товару, переміщеного на митну територію України, тому він підлягає розгляду за правилами ГПК у господарському суді.

Крім того, ця справа не підлягає розгляду в адміністративному порядку й з огляду на наведені вище положення статті 46 КАС, оскільки цією нормою не передбачено звернення суб'єкта владних повноважень з позовною заявою до юридичної особи з вимогами про зобов'язання сплатити витрати на їх зберігання товарів на митному складі. Не передбачено також і звернення у такому випадку органів Державної фіскальної служби України з позовом до адміністративного суду і в Митному кодексі України.

Зважаючи на суб'єктний склад та характер правовідносин у цій справі, наведені в касаційній скарзі доводи митниці про поширення на неї юрисдикції адміністративного суду Велика Палата Верховного Суду відхиляє як необґрунтовані, натомість вважає, що суд апеляційної інстанції дійшов правильних висновків про необхідність розгляду цієї справи в порядку господарського судочинства.

За правилами частини першої статті 350 КАС суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення - без змін, якщо визнає, що суди першої та апеляційної інстанцій не допустили неправильного застосування норм матеріального права або порушень норм процесуального права при ухваленні судових рішень чи вчиненні процесуальних дій.

Оскільки закриття апеляційним судом провадження у цій справі відповідає правильному застосуванню норм матеріального та процесуального права, касаційну скаргу митниці слід залишити без задоволення, а постанову Третього апеляційного адміністративного суду від 26 грудня 2018 року – без змін.

Отже, Велика Палата Верховного Суду України у постанові від 18 вересня 2019 року (справа № 808/973/18) зазначила, що спір не підлягає розгляду в судах адміністративної юрисдикції. Митниця як територіальний орган Державної фіскальної служби України та юридична особа публічного права уклала з юридичною особою договір зберігання товару. Спір виник у зв'язку з невиконанням відповідачем обов'язків за договором, тобто він має суто господарсько-правовий характер. Справа підлягає розгляду за правилами Господарського процесуального кодексу України також тому, що ні Кодексом адміністративного судочинства, ні Митний кодекс не передбачають права звернення суб'єкта владних повноважень із позовною заявою проти юридичної особи з вимогами про зобов'язання оплатити зберігання товарів на митному складі.

До спорів, які не є митними, належать: спори, які виникають з приводу зберігання на складі митниці товару, переміщеного на митну територію України (взаємовідносини утримувача митного складу з особами, які розміщують товари

на цьому складі, визначаються відповідним договором, відповідно такі спори виникають із господарських, а не митних правовідносин); спори, пов'язані з проходженням державної служби в органах, які здійснюють митну справу (спори щодо проходження державної служби, наприклад, працівниками митних органів, виникають із службових, а не з митних правовідносин); спори, які виникають у митній сфері між приватними особами (наприклад, між магазином безмитної торгівлі та покупцем або між митним брокером та особою, якій цей брокер надає послуги з декларування – відсутній суб'єкт владних повноважень та виникають із приватно-правових відносин)⁶⁸.

Важливою умовою дослідження сутності митних спорів є їх класифікація. Поділ митних спорів на певні види має вагоме теоретичне й практичне значення, оскільки метою класифікації таких спорів є: установити систему спорів, тим самим сприяти виявленню закономірностей виникнення й розвитку цих спорів, характеру взаємин між їх сторонами і юрисдикційними органами; розподілити масив спорів, сприяючи тим самим виявленню тих видів відносин, які є найбільш конфліктними; сприяти створенню системи доказів, характерних для конкретного виду спору; виявити ефективність дії законодавства й розробити найбільш дієві механізми правового регулювання відносин у цій сфері; виявити причини й умови виникнення спорів; створити методологічну основу для аналізу судової й адміністративної практики розгляду спорів⁶⁹.

Митні спори можна класифікувати за такими критеріями: 1) за порядком розгляду: митні спори, що розглядаються в адміністративному (досудовому) порядку; митні спори, що розглядаються в судовому порядку; 2) за стороною, що ініціює митний спір: митні спори, що ініціюються підвладними суб'єктами митних правовідносин; митні спори, що ініціюються митними органами; 3) в залежності від підстав прийнятих рішень, дій чи бездіяльності митних органів або

⁶⁸ Оніщик Ю.В., Толстолуцька М.М. Правова ідентифікація дефініції «митний спір». *Правові новели*. 2019. № 9. С. 116; Калантай М.В. Щодо визначення терміна «митні спори». *Теорія і практика правознавства*. 2017. Вип. 2 (12). С. 5.

⁶⁹ Веннікова В.В. До питання класифікації спорів у сфері соціального забезпечення. *Розвиток трудового права і права соціального забезпечення: теорія і практика: тези доп. та наук. повідомл. учасн. VIII наук.-практ. конф.* (м. Харків, 5 жовт. 2018 р.). Харків, 2018. С. 498.

їх посадових осіб: митні спори щодо коригування митної вартості товару; митні спори щодо визначення митної вартості товару; митні спори щодо адміністрування митних платежів; митні спори щодо визначення коду товару за Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності; митні спори, пов'язані з митним оформленням; митні спори, пов'язані з митним контролем тощо; 4) за змістом митних правовідносин, які обумовлюють спір: митні спори, обумовлені матеріальними митними правовідносинами; митні спори, обумовлені матеріальними процесуальними правовідносинами; митні спори, обумовлені процедурними митними правовідносинами. Запропонована класифікація митних спорів розкриває їх специфіку та розмаїття форм прояву таких спорів. Водночас зауважимо, що митні спори можуть бути класифіковані й за іншими критеріями⁷⁰.

Підсумовуючи викладене, вважаємо, що митні спори є різновидом публічно-правових спорів. Митний спір – це публічно-правовий спір, який викликаний наявністю митного конфлікту стосовно взаємних прав та обов'язків між владними та підвладними суб'єктами митних відносин щодо застосування чи порушення норм законодавства України з питань митної справи, що вирішується в адміністративному та/або судовому порядку. Крім загальних ознак, притаманних публічно-правовим спорам, митним спорам властиві також особливі. До специфічних особливостей митних спорів необхідно віднести такі: митним є спір, який впливає з митних правовідносин; обов'язковими суб'єктами митного спору виступають митні органи та їх посадові особи та фізична чи юридична особа, яка переміщує предмети через митний кордон; наявність між суб'єктами митних правовідносин митного конфлікту; предметом митного спору є суб'єктивні права та обов'язки учасників митних правовідносин; підставами митного спору є юридичні факти, з наявністю яких митне законодавство пов'язує можливість виникнення, зміни або припинення прав, свобод, законних інтересів у сторін

⁷⁰ Оніщик Ю.В., Толстолицька М.М. Правова ідентифікація дефініції «митний спір». *Правові новели*. 2019. № 9. С. 116–117.

митного спору; спеціальне правове регулювання вирішення митних спорів; особливий порядок розгляду і вирішення митних спорів⁷¹.

1.2. Митний спір як предмет адміністративного судочинства

Одним із найбільш дієвих способів розв'язання митних спорів є їх вирішення у судовому порядку. Розгляд справ у спорах фізичних чи юридичних осіб з контролюючими органами як із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності здійснюється в межах адміністративного судочинства. Зважаючи на комплексний характер митних відносин постає питання з'ясування сутності митного спору як предмету розгляду в адміністративному судочинстві⁷².

Адміністративне судочинство є самостійним видом правосуддя і спрямовано на вирішення юридичних конфліктів, які полягають у протиборстві суб'єктів права з приводу застосування, порушення або тлумачення правових норм⁷³. Адміністративне судочинство має всі властиві іншим видам юридичного процесу форму, які дозволяють його розглядати як самостійну, зі своїми особливостями різновид процесуально оформленої діяльності відповідних органів судової влади, а саме адміністративних судів, у розумінні Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), щодо розгляду і вирішенню справ адміністративної юрисдикції⁷⁴. Адміністративне судочинство можна охарактеризувати як правове відношення, однією зі сторін якого виступає адміністративний суд; як правове відношення, обумовлене розглядом і

⁷¹ Оніщик Ю.В., Толстолуцька М.М. Правова ідентифікація дефініції «митний спір». *Правові новели*. 2019. № 9. С. 117.

⁷² Толстолуцька М.М. Митний спір як предмет адміністративного судочинства. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. № 2. С. 20.

⁷³ Кудрявцев В.Н. Юридический конфликт. *Государство и право*. 1995. № 9. С. 10.

⁷⁴ Бітов А.І. Характеристика процесуальної форми адміністративного судочинства. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 46. С. 339.

вирішенням публічно-правового спору; як правове відношення, врегульоване нормами Кодексу адміністративного судочинства України⁷⁵. Правила, які регламентують адміністративні процесуальні відносини переважно зосереджено в тексті КАС України. Вони є специфічними порівняно із правилами цивільного або господарського процесуальних законів, а їх запровадження виглядає цілком обґрунтованим: судова діяльність щодо вирішення спорів з владою за умов їх існування набуває всіх ознак правосуддя⁷⁶.

Змістом адміністративного судочинства є втілена у форму правових відносин діяльність суду, а також інших учасників процесу, спрямована на вирішення завдань адміністративного судочинства у галузі публічно-правових відносин, шляхом реалізації наданих прав та обов'язків. Адміністративне судочинство є складовою адміністративної юстиції, а вона, своєю чергою, – складовою адміністративного процесу⁷⁷.

На думку Д.Н. Бахраха адміністративне судочинство є правосуддям з адміністративних справ щодо розгляду судами скарг громадян на акти посадових осіб та органів публічної виконавчої влади⁷⁸. А.В. Руденко зазначає, що адміністративне судочинство – це діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ, тобто публічно-правових спорів, в яких хоча б однією стороною є орган державного управління. Такі спори виникають щодо порушення органами державної влади прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб⁷⁹. Т.О. Коломєць під адміністративним судочинством розуміє нормативну визначену діяльність адміністративних судів щодо розгляду та вирішення адміністративних справ, із приводу правових спорів, що виникають між органами публічної адміністрації та фізичними чи юридичними особами щодо відновлення порушеного суб'єктивного права

⁷⁵ Писаренко Н.Б. Концептуальні основи адміністративного судочинства в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2019. С. 73.

⁷⁶ Писаренко Н.Б. Концептуальні основи адміністративного судочинства в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2019. С. 107.

⁷⁷ Андруневчин О.М. Суб'єкти адміністративного судочинства України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2006. С. 80–81.

⁷⁸ Бахрах Д.Н. Административное право России. М.: Норма, 2002. С. 81–82.

⁷⁹ Руденко А.В. Адміністративне судочинство: становлення та здійснення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2006. С. 16.

заінтересованої особи⁸⁰. Н.Б. Писаренко визначає адміністративне судочинство як процесуальне відношення, обумовлене вирішенням судом спору між учасниками, один з яких у відношенні матеріальному уповноважений організує й регулює впливати на поведінку (діяльність) іншого учасника. Суду, який діє за правилами КАС України, належить захистити права, свободи, інтереси останнього від імовірних зловживань з боку представника влади. Для виконання поставленого завдання суд вправі самостійно визначати, які обставини у справі необхідно з'ясувати, якими доказами їх можна підтвердити чи спростувати, запропонувати сторонам надати ці докази або з власної ініціативи витребувати їх, тощо⁸¹. У ст. 4 КАС України встановлено, що адміністративне судочинство – діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому цим Кодексом⁸².

Отже, адміністративне судочинство як процесуальна діяльність пов'язується саме із «розглядом і вирішенням адміністративних справ», що вказує на процесуальну сторону правосуддя в адміністративних справах, характеризуючи таким чином сам його процес, спрямований на вирішення публічно-правового спору, а також захист прав та інтересів фізичних та юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, якщо таке порушення мало місце⁸³. Згідно ч. 1 ст. 2 КАС України завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень⁸⁴.

⁸⁰ Адміністративне судочинство: підруч. / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. 2 вид., перероб. і допов. К.: Істина, 2011. С. 14.

⁸¹ Писаренко Н.Б. Концептуальні основи адміністративного судочинства в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2019. С. 98.

⁸² Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

⁸³ Будзик Б. Мета, завдання та принципи адміністративного судочинства на сучасному етапі реформування судової системи України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2017. № 884. С. 90.

⁸⁴ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

Як і будь-який інший різновид юридичного процесу адміністративне судочинство має ряд загальних ознак, до яких можна віднести такі: 1) це свідома, цілеспрямована діяльність, пов'язана із здійсненням операцій з нормами права у зв'язку із вирішенням певних юридичних справ; 2) воно полягає у реалізації владних повноважень спеціально уповноваженими суб'єктами публічної влади, які взаємодіють із іншими суб'єктами, серед яких і невіддільні суб'єкти; 3) воно має на меті досягнення певного юридичного результату, що вимагається зацікавленими суб'єктами та забезпечує реалізацію повноважень суб'єктом, який забезпечує ведення процесу, а саме вирішення індивідуально-конкретної справи (вирішення справи адміністративної юрисдикції); 4) воно оформлюється за допомогою офіційних актів-документів, які закріплюють проміжні та остаточні підсумки процесуальної діяльності адміністративного суду і фіксують волю уповноваженого суб'єкта влади щодо розглянутої юридичної справи; 5) існує систематизована детальна регламентація цієї діяльності юридичними нормами, які і надають процесуальній формі здійсненню адміністративного судочинства⁸⁵.

Поряд із загальними ознаками адміністративному судочинству властиві й особливі.

Насамперед, слід зазначити, що на відміну від інших видів юридичного процесу, які пов'язані із розглядом і вирішенням ідентичних за їх назвою та природою юридичних справ (наприклад, цивільний процес пов'язаний із розглядом і вирішенням справ, що виникають суто із цивільних правовідносин) адміністративне судочинство не обмежується розглядом і вирішенням справ адміністративно-правового характеру, але й обслуговує деякі інші галузеві правовідносини, ліквідовуючи у них конфлікти. Зокрема, адміністративне судочинство обслуговує правовідносини фінансового, земельного і іншого характеру, але за обов'язкової умови – присутності у них суб'єкта владних повноважень, який здійснює у них свої владні управлінські функції⁸⁶.

⁸⁵ Бітов А.І. Характеристика процесуальної форми адміністративного судочинства. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 46. С. 333–334.

⁸⁶ Бітов А.І. Характеристика процесуальної форми адміністративного судочинства. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 46. С. 335.

М.В. Ковалів та С.С. Єсімов до специфічних ознак адміністративного судочинства відносять наступні: 1) у межах адміністративного судочинства розглядаються та вирішуються спори громадян, організацій з органами публічної влади; 2) основною функцією адміністративного судочинства є судовий контроль (суди перевіряють на відповідність закону рішення, акти, дії інших органів влади на відміну від цивільного та господарського процесу, де суперечки не пов'язані з діяльністю державних органів або органів місцевого самоврядування і не зачіпають публічних інтересів); 3) особливий суб'єктний склад – приватна особа і особа публічного права; 4) особливий процесуальний порядок, що дозволяє поєднати приватні та публічні інтереси при дотриманні основних правил і принципів здійснення правосуддя; 5) метою і основним призначенням адміністративного судочинства є захист прав, свобод і законних інтересів громадян і юридичних осіб від незаконних дій, рішень з боку органів публічної адміністрації (метою будь-якого виду правосуддя є захист порушених прав і свобод, однак тільки при здійсненні адміністративного судочинства у приватної особи (фізичної або юридичної) є можливість оскаржити законність рішень органів публічної влади)⁸⁷.

Окреслюючи процесуальну форму адміністративного судочинства А.І. Бітов в якості ознак, що дозволяють визначити специфіку адміністративного судочинства, виділяє такі: специфічний порядок діяльності адміністративного суду, що забезпечує завершення процесуального циклу розгляду та вирішення певної справи адміністративної юрисдикції; наявність певного кола юридично значимих питань, які повинні бути вирішені саме в такому і ніякому іншому порядку; особливий склад суб'єктів, які мають адміністративно-процесуальну правосуб'єктність; спеціальні процесуальні цілі і завдання, які відрізняються від цілей і завдань, притаманних іншим видам судочинства⁸⁸. Крім цього, А.І. Бітов звертає увагу на те, що в адміністративному судочинстві первинна нерівність (на

⁸⁷ Ковалів М.В., Єсімов С.С. Адміністративне судочинство як форма здійснення судової влади. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2017. Вип. 18. С. 32–33.

⁸⁸ Бітов А.І. Характеристика процесуальної форми адміністративного судочинства. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 46. С. 336–337.

рівні правовідносин із яких виник конфлікт) сторін детермінує особливості доказування. При розгляді адміністративних справ у зв'язку з оскарженням в адміністративному суді дій (актів) суб'єктів владних повноважень обов'язок доведення законності своїх дій, давати пояснення як в усній, так і в письмовій формі, лежить в основному на відповідному представнику публічної влади (посадовій особі). Отже, «невладний суб'єкт» (громадянин, юридична особа) виступає в такому процесі як сторона, яка дає негативну оцінку діям іншої сторони (відповідача) і вимагає від суду підтвердження цієї оцінки⁸⁹.

Судовий розгляд митних спорів здійснюється адміністративними судами в порядку, визначеному КАС України. При цьому, слід враховувати, що виникнення митного спору в порядку адміністративного судочинства можливе тільки за умови подання позовної заяви до адміністративного суду. Враховуючи те, що митний спір належить до категорії публічно-правових спорів, доцільно з'ясувати сутність та характерні ознаки публічно-правового спору.

Відповідно до ст. 4 КАС України публічно-правовий спір – це спір, у якому: хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій; або хоча б одна сторона надає адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкта владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг; або хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи⁹⁰.

З цього приводу Н.Є. Хлібороб відзначає, що закріплення в КАС України терміна «публічно-правовий спір» як основної правової категорії, що визначає предмет судового розгляду під час здійснення адміністративного судочинства,

⁸⁹ Бітов А.І. Характеристика процесуальної форми адміністративного судочинства. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 46. С. 335.

⁹⁰ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

встановлює сферу функціонування адміністративного судочинства, його мету і спрямованість на захист прав, свобод та інтересів громадян у публічно-правових відносинах. Категорія «публічно-правовий спір», передусім, визначає специфіку адміністративного судочинства і відмежовує її від інших засобів (способів, форм) захисту прав і свобод людини та громадянина⁹¹.

Однак С.В. Бакуліна стверджує, що нормативне закріплення цього поняття не вирішує проблеми визначення всіх видів публічно-правових спорів, а вказує лише ті, що найчастіше зустрічаються в практиці діяльності адміністративних судів⁹².

На думку В.Б. Авер'янова, виникнення публічно-правового спору є відповідною правовою реакцією на конфліктну ситуацію, яка відображає сутність об'єктивних і суб'єктивних суперечностей, що склалися й виявляються в протистоянні сторін; це така ситуація, коли сторона правових відносин, які виникли у сфері виконавчої влади чи місцевого самоврядування, досягаючи поставленої мети, допускає вторгнення в реалізацію суб'єктивних прав іншої сторони або створює умови, за яких стає неможливою реалізація таких прав. Факт існування конфліктної ситуації сам по собі не породжує публічно-правовий спір. Останній виникає лише після вчинення юридично значущих дій, спрямованих на вирішення конфліктної ситуації, яка виникла в конкретних матеріальних правовідносинах, коли одна зі сторін приймає рішення просити допомоги та втручання третьої сторони, яка зможе вирішити вказаний спір. Третьою особою при цьому може виступати як суд, так і інші особи⁹³.

У Постанові Верховного Суду України від 5 липня 2017 року № 377/232/16-ц вказано, що публічно-правовим є спір, який виник з позовних вимог, що ґрунтуються на нормах публічного права, де держава в особі відповідних органів виступає щодо громадянина не як рівноправна сторона у правовідносинах, а як носій суверенної влади, який може вказувати або забороняти особі певну

⁹¹ Хлібороб Н.Є. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикційної діяльності адміністративного суду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Л., 2012. С. 14.

⁹² Бакуліна С.В. Особливості судового розгляду та вирішення публічно-правових земельних спорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Т., 2018. С. 82.

⁹³ Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту / [В.Б. Авер'янов, М.А. Бояринцева, І.А. Кресіна, Д.М. Лук'янець; за заг. ред. В.Б.Авер'янова]. К.: Наукова думка, 2007. С. 258.

поведінку, давати дозвіл на передбачену законом діяльність тощо. Характерною ознакою публічно-правових спорів є сфера їх виникнення – публічно-правові відносини, тобто передбачені нормами публічного права суспільні відносини, що виражаються у взаємних правах та обов'язках їх учасників у різних сферах діяльності суспільства, зокрема пов'язаних з реалізацією публічної влади⁹⁴.

Автори монографії «Адміністративне судочинство України» зазначають, що спір є публічно-правовим і підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства у випадку, коли він виникає з публічно-правових відносин за участю суб'єкта владних повноважень при здійсненні ним владних управлінських функцій щодо іншого суб'єкта, який є учасником спору⁹⁵. Ю.С. Педько під публічно-правовим спором розуміє вид правових спорів, що виникає між учасниками публічно-правових відносин у зв'язку з порушенням, застосуванням чи тлумаченням норм публічних галузей права. На думку вченого, суперечності, які характеризують зміст публічно-правового спору, виражаються у розбіжності чи відмінності правових позицій учасників публічно-правових відносин з приводу їх прав і обов'язків або законності правозастосовного (адміністративного) або нормативного акту⁹⁶. А.Ю. Осадчий вважає, що публічно-правовий спір – це конфлікт (протиріччя), що існує з приводу реалізації прав, свобод, інтересів, повноважень у публічно-правових відносинах, при цьому може пов'язуватися з реалізацією функцій публічного управління⁹⁷. О.В. Сковчиляс-Павлів стверджує, що під публічно-правовим спором необхідно розуміти передану для вирішення адміністративним судом суперечку, яка виникає у сфері публічно-правових відносин, однією зі сторін якої є суб'єкт владних повноважень, який здійснює владні управлінські функції в цих відносинах⁹⁸. О.Й. Бучинський трактує

⁹⁴ Постанова Верховного Суду України від 5 липня 2017 року № 377/232/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/67647040> (дата звернення 27.01.2020).

⁹⁵ Адміністративне судочинство України: підручник / О.М. Пасенюк (кер. авт. кол.), О.Н. Панченко, В.Б. Авер'янов та ін.; за заг. ред. О.М. Пасенюка. Київ: Юрінком Інтер, 2009. С. 402.

⁹⁶ Педько Ю.С. Публічно-правовий спір – предмет юрисдикції адміністративних судів України. *Актуальні проблеми застосування Цивільного процесуального Кодексу та Кодексу адміністративного судочинства України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 січня 2007 р. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2007. С. 250.

⁹⁷ Осадчий А.Ю. Юрисдикція судів із розгляду публічно-правових спорів. *Юридичний вісник*. 2013. № 3. С. 101–106.

⁹⁸ Сковчиляс-Павлів О.В. Публічно-правовий спір як предмет розгляду в адміністративних судах. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2014. № 9-2, т. 1. С. 125–126.

публічно-правовий спір як різновид правового спору, який виникає між суб'єктами публічно-правових відносин з приводу протиправної поведінки (рішень, дій, бездіяльності) суб'єкта владних повноважень⁹⁹. В.В. Квак визначає публічно-правовий спір як спір із приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів публічно-правових відносин, в якому одна зі сторін є об'єктом публічно-правового впливу, а інша має публічно-владні повноваження і є носієм правового обов'язку або в якому обидві сторони наділені публічно-владними повноваженнями¹⁰⁰. С.В. Бакуліна відмічає, що публічно-правовий спір – це спір фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності¹⁰¹.

Н.Є. Хлібороб зазначає, що публічно-правовий спір є наслідком виникнення правовідносин конкретного характеру «орган публічної влади (посадова особа) – невладний суб'єкт публічно-правових відносин», «орган публічної влади (посадова особа) – орган публічної влади (посадова особа)», «орган публічної влади – публічний службовець» конфліктного типу. Ці відносини є самостійними за своїм значенням і правовою природою, але похідними від неконфліктних правовідносин, у яких беруть участь багато різних суб'єктів публічних галузей прав¹⁰². Вчена вважає, що публічно-правовий спір – це юридичний конфлікт, що виникає у сфері реалізації публічної влади, одним з учасників яких є суб'єкт, що наділений публічно-владними повноваженнями¹⁰³. К.О. Тимошенко визначає публічно-правовий спір як протиріччя (юридичного конфлікту) між суб'єктами публічно-правових відносин, предметом якого є протиправна поведінка (рішення, дії, бездіяльність) суб'єкта владних повноважень, а підставою – факт порушення названим суб'єктом прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів

⁹⁹ Бучинський О.Й. З'ясування сутності поняття «податковий спір». *Правова позиція*. 2019. № 1 (22). С. 106.

¹⁰⁰ Квак В.В. Поняття «публічно-правовий спір» та «адміністративно-правовий спір» в законодавчій термінології. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2011. Вип. 7. С. 127.

¹⁰¹ Бакуліна С.В. Особливості судового розгляду та вирішення публічно-правових земельних спорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Т., 2018. С. 87.

¹⁰² Хлібороб Н.Є. Теоретико-правові аспекти сутності публічно-правових спорів. *Держава та регіони*. 2010. Вип. 3. С. 219.

¹⁰³ Хлібороб Н.Є. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикційної діяльності адміністративного суду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Л., 2012. С. 14.

юридичних осіб або факт незаконного втручання в компетенцію іншого суб'єкта владних повноважень¹⁰⁴.

Публічно-правовому спору властива низка характерних ознак. Я.В. Греца до особливостей до публічно-правових спорів відносить такі: виникають з публічно-правових відносин; сфера виникнення спору зумовлена реалізацією публічного інтересу; предметом спору є рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів публічно-владних повноважень, які порушують чи можуть порушити права та інтереси суб'єктів права¹⁰⁵. М.І. Смокович серед ознак публічно-правових спорів виокремлює наступні: 1) сферою виникнення такого спору є сфера здійснення державного управління; 2) причиною спору є існування публічно-правового конфлікту; 3) основою захисту порушеного публічного інтересу є встановлене нормами чинного законодавства право вимагати від держави захисту прав та інтересів суб'єктів; 4) дотримання визначеної процедури захисту порушеного права шляхом визнання неправомірності акта законодавства чи адміністративного акта індивідуальної дії; 5) в основі публічно-правового конфлікту лежить негативне ставлення однієї зі сторін до результату владної діяльності іншої¹⁰⁶. А.В. Хоменко до ознак публічно-правових спорів зараховує: 1) спеціальну підставу його виникнення – спір з приводу задоволення публічного інтересу; 2) спеціальне коло суб'єктів спірних правовідносин, де одним із них завжди є суб'єкт публічної адміністрації; 3) предметом спору є управлінське рішення¹⁰⁷. О.Й. Бучинський вважає, що до специфічних рис публічно-правового спору слід віднести: 1) сфера виникнення – публічно-правова; 2) суб'єкти – учасники публічних правовідносин, причому хоча б один повинен бути суб'єктом владних повноважень; 3) предмет спору – протиправні рішення, дії чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень; 4) умова – порушення прав, свобод, законних

¹⁰⁴ Тимошенко К.О. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикції як предмет юрисдикції адміністративних судів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2012. С. 5.

¹⁰⁵ Греца Я.В. Вирішення публічно-правових спорів. Практичний посібник. Дрогобич, 2009. С. 10.

¹⁰⁶ Смокович М.І. Визначення юрисдикції адміністративних судів та розмежування судової юрисдикції: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2012. С. 68.

¹⁰⁷ Хоменко А.В. Розгляд публічно-правових спорів у сфері використання природних ресурсів у порядку адміністративного судочинства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. З., 2018. С. 41.

інтересів має бути вчинене саме у процесі реалізації суб'єктом своїх публічно-владних повноважень¹⁰⁸.

К.О. Тимошенко серед характерних ознак публічно-правового спору виділяє такі: 1) виникнення спору з публічно-правових відносин; 2) в основі спору лежить юридичний конфлікт між сторонами названих правовідносин; 3) особливий суб'єктний склад: хоча б одним із учасників такого спору, як правило, є орган чи посадова особа, наділена публічно-владними повноваженнями, покладеними на нього в силу законодавства, та уповноважений приймати рішення (вчиняти дії), які стосуються прав та обов'язків іншого суб'єкта – учасника правовідносин; 4) предметом спору є протиправні рішення, дії чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень; 5) предметом судового захисту в такому спорі є суб'єктивні права (публічні та приватні), свободи та, за певних умов, охоронювані законом інтереси сторони спору – приватної особи; 6) підставою виникнення спору є порушення суб'єктом владних повноважень прав, свобод чи охоронюваних законом інтересів іншого (інших) учасників правовідносин, а також невиконання ним обов'язків, встановлених законодавством, або втручання у компетенцію іншого суб'єкта – носія публічної влади; 7) таке порушення (втручання) має бути вчинене саме у процесі реалізації названим суб'єктом своїх публічно-владних повноважень¹⁰⁹.

Н.Б. Писаренко стверджує, що публічно-правовим спорам притаманні такі ознаки: 1) виникають, як правило, у зв'язку з управлінською (адміністративною) діяльністю суб'єктів владних повноважень, що представляють державу; 2) виникають з відносин різної галузевої належності. Цим пояснюється використання в КАС України для визначення юрисдикції адміністративних судів словосполучення «публічно-правові спори» як загального для юридичних конфліктів, що походять з відносин, які є предметом регулювання для галузей, віднесених до права публічного. Визначальним для виокремлення серед публічноправових спорів тих, які мають розв'язуватися за правилами КАС України, є те, що у відносинах, з яких вони виникають, суб'єкти владних

¹⁰⁸ Бучинський О.Й. З'ясування сутності поняття «податковий спір». *Правова позиція*. 2019. № 1 (22). С. 106.

¹⁰⁹ Тимошенко К.О. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикції як предмет юрисдикції адміністративних судів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2012. С. 14.

повноважень виконують, як правило, функції з управління; 3) у більшості випадків обов'язковою стороною таких спорів є владарюючий суб'єкт. За законом він вправі справляти керуючий вплив на поведінку чи свідомість фізичних і юридичних осіб з тим, щоб перебіг відносини за їх участю відбувався відповідно до загальнообов'язкових правил. Такий вплив може відбуватися шляхом (а) прийняття правових актів й (б) учинення інших дій, що тягнуть за собою юридичні наслідки і спрямовані на створення умов для дотримання або на перевірку додержання приписів подібних актів. Владність повноважень такого суб'єкта виявляється в тому, що його рішення стосуються прав, свобод та інтересів осіб і мають обов'язково ними виконуватись; 4) спори, віднесені до адміністративної юрисдикції, виникають, як правило, з відносин між «нерівними» учасниками. У процесі його вирішення останні мають бути зрівняні в можливостях щодо доведення своєї правоти. Означене досягається шляхом запровадження спеціальних правил розв'язання розглядуваних конфліктів¹¹⁰.

Отже, публічно-правовий спір є видом правового спору, який виникає між суб'єктами публічно-правових щодо застосування чи порушення норм публічних галузей права.

Характеризуючи суб'єкт владних повноважень як сторону публічно-правового спору, потрібно враховувати те, що такий суб'єкт повинен здійснювати владні управлінські функції. Адже саме владні управлінські функції дозволяють відмежовувати їх від внутрішньоорганізаційних управлінських функцій¹¹¹. Згідно ст. 4 КАС України суб'єкт владних повноважень – орган державної влади (у тому числі без статусу юридичної особи), орган місцевого самоврядування, їх посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій на підставі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг¹¹². В.М. Бевзенко

¹¹⁰ Писаренко Н.Б. Концептуальні основи адміністративного судочинства в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2019. С. 97–98.

¹¹¹ Бакуліна С.В. Особливості судового розгляду та вирішення публічно-правових земельних спорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Т., 2018. С. 92.

¹¹² Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

визначає суб'єкта владних повноважень як уповноваженого державою суб'єкта (орган, підприємство, установа, організація, посадова чи службова особа), який на основі та у відповідності із чинним законодавством здійснює управлінський чи регулятивний вплив як на суспільство у цілому, так і на його окремі елементи (групи, інститути тощо)¹¹³. О.В. Рой під суб'єктом владних повноважень розуміє орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадових чи службових осіб, іншого суб'єкта при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій, у тому числі на виконання делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг, що діє на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією, законами України та міжнародними договорами, ратифікованими Україною, для практичного виконання завдань і функцій держави¹¹⁴.

Щоб бути стороною публічно-правового спору, переданого на вирішення до адміністративного суду, або ініціатором звернення відповідно до наданих повноважень, суб'єкт владних повноважень повинен мати адміністративну процесуальну правосуб'єктність. Конкретна фізична чи юридична особа набуває статусу суб'єкта владних повноважень лише за наявності певних юридичних і фактичних обставин. По-перше, відповідний суб'єкт має бути наділений певним обсягом владно-публічних (управлінських) повноважень, які він здійснює виключно способом та у формах, визначених чинним законодавством. По-друге, ці повноваження реалізуються у зв'язку з необхідністю практичного виконання завдань і функцій держави, положень Конституції, законів та підзаконних нормативно-правових актів. По-третє, така реалізація відбувається у суспільних відносинах, участь в яких бере значне коло суб'єктів права, відмінних за своїм статусом, організаційною структурою та метою діяльності. По-четверте, владно-

¹¹³ Бевзенко В.М. Суб'єкти владних повноважень у адміністративному процесі України. *Журнал східноєвропейського права*. 2013. № 1. С. 14.

¹¹⁴ Рой О.В. Правові акти суб'єктів владних повноважень як предмет публічно-правового спору: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2019. С. 70.

публічні повноваження мають реалізовуватися уповноваженим суб'єктом не у будь-яких суспільних відносинах, а лише у тих, які за своїм змістом є спірними¹¹⁵.

Слід зазначити, що у юридичній науці поряд з поняттям «публічно-правовий спір» застосовується категорія «адміністративно-правовий спір». Наприклад, В.А. Сьоміна під адміністративно-правовим спором розуміє юридичний конфлікт між фізичною чи юридичною особою, з одного боку, і суб'єктом владних повноважень – з іншого, який зумовлений здійсненням останнім управлінських функцій і може вирішуватися як в судовому, так і в позасудовому (адміністративному) порядку, однак із застосуванням спеціальних процедур, якими враховано імовірну нерівність учасників відносин, з яких він виник¹¹⁶. Такий підхід має деякі дискусійні моменти, адже він не враховує складнощі правової природи правовідносин, спори з яких належать до юрисдикції адміністративних судів. Зокрема, в одному спорі можуть бути поєднані фінансові, бюджетні, трудові та ін. правовідносини, а не лише суто адміністративні¹¹⁷. Вважаємо, що закріплення в КАС України поняття «публічно-правовий спір» є правильним, оскільки воно охоплює адміністративні, податкові, митні та ін. види правових спорів, що виникають у сфері публічно-правового регулювання, а дефініція «адміністративно-правовий спір» акцентує увагу на адміністративних спорах.

Елементами змісту публічно-правового спору є: сторони, предмет та підстави. Предметом публічно-правового спору є суб'єктивні права громадян та організацій. Звуженим є розуміння предмету публічно-правового спору як протиправної поведінки (рішення, дії, бездіяльності) суб'єкта владних повноважень. Адже порушене суб'єктивне право складає не предмет публічно-правового спору, а предмет захисту в адміністративному суді. Підстави публічно-правового спору – це сукупність юридичних фактів, що свідчать про переконання

¹¹⁵ Топор І.В. Підстави участі суб'єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві як позивачів. *Правове життя сучасної України: матеріали міжнар. наук. конф. проф.-викладацького та аспірантського складу* (м. Одеса, 16–17 трав. 2013 р.) / відп. за вип. В.М. Дрьомін; НУ «ОЮА»; Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса: Фенікс, 2013. Т. 2. С. 181–182.

¹¹⁶ Сьоміна В.А. Адміністративно-правовий спір: сутність та зміст. *Право і управління*. 2011. № 1. С. 449.

¹¹⁷ Катаєва Е.В. Особливості визначення публічно-правових спорів, на які поширюється юрисдикція адміністративних судів. *Наука і правоохорона*. 2015. № 4 (30). С. 80.

однієї зі сторін публічно-правового конфлікту про порушення її прав та існування обґрунтованих вимог щодо їх захисту в порядку адміністративного судочинства. Специфікою суб'єктного складу публічно-правового спору є наявність у ньому, з одного боку, фізичної та юридичної особи, яким дійсно або ймовірно належать спірні права, а з іншого – суб'єкт владних повноважень. При цьому, якщо в регулятивному публічно-правовому відношенні сторони можуть бути нерівними, то при розгляді публічно-правового спору такі сторони виступають як рівні – суб'єкт владних повноважень не має можливості в односторонньому порядку ліквідувати публічно-правовий спір, адже він реалізує у спорі не свої владні повноваження, натомість його наділено таким же обсягом прав і обов'язків для участі у розгляді конфлікту, як і іншу сторону¹¹⁸.

У ч. 1 ст. 5 КАС України встановлено, що кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси, і просити про їх захист шляхом: 1) визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акта чи окремих його положень; 2) визнання протиправним та скасування індивідуального акта чи окремих його положень; 3) визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та зобов'язання утриматися від вчинення певних дій; 4) визнання бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправною та зобов'язання вчинити певні дії; 5) встановлення наявності чи відсутності компетенції (повноважень) суб'єкта владних повноважень; 6) прийняття судом одного з рішень, зазначених у пунктах 1-4 цієї частини та стягнення з відповідача - суб'єкта владних повноважень коштів на відшкодування шкоди, заподіяної його протиправними рішеннями, дією або бездіяльністю¹¹⁹.

Переданий на вирішення адміністративного суду публічно-правовий спір є адміністративною справою. Відповідно до ст. 4 КАС України адміністративна

¹¹⁸ Бакуліна С.В. Особливості судового розгляду та вирішення публічно-правових земельних спорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Т., 2018. С. 90–92.

¹¹⁹ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

справа – це переданий на вирішення адміністративного суду публічно-правовий спір¹²⁰. І.А. Качур зазначає, що адміністративна справа напряму пов'язана із публічно-правовим спором і зверненням до суду за захистом порушених прав, законних інтересів, однак, з ототожненням справи і такого спору погодитись не можна. На відмінність публічно-правового спору і адміністративної справи вказує, на думку науковця, насамперед, час їх виникнення, виникнення відповідних правовідносин. При наявності конфлікту особа (суб'єкт відповідних правовідносин) вирішує, який спосіб захисту своїх прав, свобод, законних інтересів використати. Такі порушення, як і конфлікт, можуть бути триваючими в часі, адже подання позову до суду залежить від волі особи, від її обізнаності щодо наявності порушення. Конфлікт не «перероджується» у юрисдикційну справу, він співіснує із провадженням і може продовжувати впливати на особу (наприклад, дія оскаржуваного рішення суб'єкта владних повноважень, якщо суд не застосував відповідні заходи забезпечення позову)¹²¹. При цьому не будь-який публічно-правовий конфлікт стає адміністративною справою. Така справа виникає з моменту відкриття провадження – першої стадії адміністративного судочинства, що як і будь-яка процесуальна стадія, складається із певних етапів, процесуальних дій і рішень. Початок провадження пов'язується із поданням позовної заяви, в якій відображається суть (предмет) спору¹²². Крім цього, на переконання дослідника, адміністративна справа повинна бути представлена сукупністю матеріалів, фактів, а не лише окремим позовом, заявою, клопотанням, адже законність, обґрунтованість і вмотивованість судового рішення по суті публічно-правового спору залежить від вивчення судом усіх обставин справи, що ґрунтуються на правилах теорії доказів¹²³.

¹²⁰ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

¹²¹ Качур І.А. Інститут адміністративної справи в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2018. С. 55.

¹²² Качур І.А. Інститут адміністративної справи в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2018. С. 56.

¹²³ Качур І.А. Інститут адміністративної справи в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2018. С. 58.

У зв'язку з цим І.А. Качур вважає, що з праксіологічного погляду, під адміністративною справою доцільно розуміти сукупність матеріалів, фактів щодо публічно-правового спору, стосовно якого відкрито провадження в адміністративному судочинстві¹²⁴. До ознак адміністративної справи можна віднести: (1) зумовленість публічно-правовим спором і підсудність адміністративному суду; (2) формування з відкриттям провадження у справі; (3) тривалість у період адміністративного судочинства і рухливість його стадіями; (4) специфіка суб'єктного складу правовідносин, що виникають під час її формування; (5) залежність від характеру спірних правовідносин, предмета доказування, складу учасників, аналогічності позовних вимог, тощо; (5) накопичувальність матеріалів; (6) особливість розгляду залежно від виду справи¹²⁵.

Згідно ч. 2 ст. 124 Конституції України юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір¹²⁶. В юриспруденції термін «юрисдикція» в широкому розумінні вживається як поняття, рівнозначне компетенції, обсягу повноважень будь-якого органу, а інколи під ним розуміють власне систему відповідних органів. У вузькому розумінні юрисдикція – це: правомочність творити суд, вирішувати правові питання; коло повноважень судового чи адміністративного органу щодо правової оцінки конкретних фактів, у тому числі з вирішення спорів і застосування передбачених законом санкцій; сукупність правомочностей відповідних державних органів вирішувати правові спори і спори про правопорушення, тобто оцінювати правові дії особи чи іншого суб'єкта права з точки зору правомірності, застосовувати юридичні санкції до правопорушників. Юрисдикція, таким чином, – не просто правомочність, а правомочність щодо вирішення правового спору. Традиційно в теорії процесуального права під судовою юрисдикцією (підвідомчістю) розуміють, з одного боку, властивості

¹²⁴ Качур І.А. Інститут адміністративної справи в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2018. С. 60.

¹²⁵ Качур І.А. Інститут адміністративної справи в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2018. С. 60–61.

¹²⁶ Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 28.01.2020).

справи, які дозволяють певному суду взяти її до свого провадження, з іншого – право суду розглянути цю справу. Причому мається на увазі суд, що здійснює правосуддя у певній процесуальній формі. Тобто розподіл правових спорів здійснюється між видами судочинства, а не між організаційними ланками судової системи. Юрисдикція суду – це компетенція однієї структури (ланки) судів щодо розгляду справ певного виду або категорії спорів. Зокрема, адміністративна юрисдикція – це компетенція адміністративних судів щодо розгляду адміністративних справ (справ адміністративної юрисдикції). Отже, коли йдеться про юрисдикцію суду, то мається на увазі одна із складових компетенції, повноважень суду щодо розгляду справи¹²⁷.

Відповідно до ч. 1 ст. 19 КАС України юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах, зокрема¹²⁸:

1) спорах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження;

2) спорах з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби;

3) спорах між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень;

4) спорах, що виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів;

5) за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, коли право звернення до суду для вирішення публічно-правового спору надано такому суб'єкту законом;

6) спорах щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму;

¹²⁷ Мостова Н. Юрисдикція адміністративних судів щодо вирішення адміністративних справ. *Закон и жизнь*. 2013. № 6. С. 38.

¹²⁸ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

7) спорах фізичних чи юридичних осіб із розпорядником публічної інформації щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності у частині доступу до публічної інформації;

8) спорах щодо вилучення або примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності;

9) спорах щодо оскарження рішень атестаційних, конкурсних, медико-соціальних експертних комісій та інших подібних органів, рішення яких є обов'язковими для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших осіб;

10) спорах щодо формування складу державних органів, органів місцевого самоврядування, обрання, призначення, звільнення їх посадових осіб;

11) спорах фізичних чи юридичних осіб щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності державного замовника у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про оборонні закупівлі», крім спорів, пов'язаних із укладенням державного контракту (договору) про закупівлю з переможцем спрощених торгів із застосуванням електронної системи закупівель та спрощеного відбору без застосування електронної системи закупівель, а також зміною, розірванням і виконанням державних контрактів (договорів) про закупівлю;

12) спорах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів охорони державного кордону у справах про правопорушення, передбачені Законом України «Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень»;

13) спорах щодо оскарження рішень Національної комісії з реабілітації у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років»;

14) спорах із суб'єктами владних повноважень з приводу проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства;

15) спорах, що виникають у зв'язку з оголошенням, проведенням та/або визначенням результатів конкурсу з визначення приватного партнера та концесійного конкурсу.

Згідно ч.ч. 2, 3 ст. 19 КАС України юрисдикція адміністративних судів не поширюється на справи: 1) що віднесені до юрисдикції Конституційного Суду України; 2) що мають вирішуватися в порядку кримінального судочинства; 3) про накладення адміністративних стягнень, крім випадків, визначених цим Кодексом; 4) щодо відносин, які відповідно до закону, статуту (положення) громадського об'єднання, саморегулювальної організації віднесені до його (її) внутрішньої діяльності або виключної компетенції, крім справ у спорах, визначених пунктами 9, 10 частини першої цієї статті. Адміністративні суди не розглядають позовні вимоги, які є похідними від вимог у приватно-правовому спорі і заявлені разом з ними, якщо цей спір підлягає розгляду в порядку іншого, ніж адміністративне, судочинства і знаходиться на розгляді відповідного суду¹²⁹.

Отже, у ч. 1 ст. 19 КАС України визначено п'ятнадцять категорій справ у публічно-правових спорах, на які поширюється юрисдикція адміністративних судів¹³⁰. Їх аналіз дозволяє зробити висновок, що до справ, які виникають на підставі митних спорів, необхідно віднести: 1) спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження; 2) за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, коли право звернення до суду для вирішення публічно-правового спору надано такому суб'єкту законом.

Згідно ч. 1 ст. 283 КАС України провадження у справах за зверненням митних органів при здійсненні ними визначених законом повноважень здійснюється на підставі заяви таких органів щодо: 1) зупинення видаткових операцій платника податків на рахунках платника податків; 2) підтвердження обґрунтованості адміністративного арешту майна платника податків; 3) надання дозволу на погашення усієї суми податкового боргу за рахунок майна платника

¹²⁹ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

¹³⁰ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

податків, що перебуває у податковій заставі; 4) зобов'язання керівника підприємства провести інвентаризацію основних фондів, товарно-матеріальних цінностей, які перебували або перебувають під митним контролем чи використовувалися цим підприємством разом із товарами, які були поміщені у відповідний митний режим; 5) стягнення коштів за податковим боргом; 6) зобов'язання платника податків, який має податковий борг, укласти договір щодо переведення права вимоги дебіторської заборгованості цього платника на податковий орган¹³¹.

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що судовий порядок є одним із найпопулярніших способів вирішення митних спорів. Розгляд спорів, що виникають із митних відносин, в яких митний орган реалізує свої владні управлінські функції стосовно іншої сторони – фізичної чи юридичної особи, що переміщує предмети через митний кордон України, належить до юрисдикції адміністративних судів.

Митний спір як предмет адміністративного судочинства – це адміністративна справа за позовом фізичних чи юридичних осіб або за зверненням митних органів щодо застосування чи порушення норм законодавства України з питань митної справи. Митний спір як предмет юрисдикційної діяльності адміністративного суду має свої особливості: сферою його виникнення є митні правовідносини; особливим суб'єктом митного спору виступає суб'єкт владних повноважень; законодавчо визначено його предмет та підстави.

¹³¹ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ З МИТНИХ СПОРІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

2.1. Поняття, особливості та стадії провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві

Митні спори являють собою одну із найбільш поширених і складних категорій справ. Основним засобом захисту прав, свобод і законних інтересів підвладних суб'єктів митних правовідносин від порушень з боку митних органів є адміністративне судочинство. Згідно судової статистики кількість спорів у сфері митних правовідносин, що розглядаються адміністративними судами, щорічно зростає. Упродовж 2017 року на розгляді судів першої інстанції в порядку адміністративного судочинства перебувало 2152 справи зі спорів, що пов'язані з переміщенням предметів через митний кордон України¹³², протягом 2018 року – 3196¹³³, у 2019 році – 5649¹³⁴. Наведені дані свідчать про низький рівень стану законності в галузі митного регулювання. Ефективність судового порядку оскарження рішень, дій або бездіяльності митних органів або їх посадових осіб, залежить від ряду об'єктивних і суб'єктивних чинників, ключовим із яких є чітке розуміння сутності та специфіки провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві¹³⁵.

З метою визначення сутності провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві доцільно проаналізувати співвідношення категорії «провадження» із такими суміжними дефініціями як «процедура» та «процес».

¹³² Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку адміністративного судочинства за 2017 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2017 (дата звернення 16.01.2020).

¹³³ Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку адміністративного судочинства за 2018 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2018 (дата звернення 16.01.2020).

¹³⁴ Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку адміністративного судочинства за 2019 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019 (дата звернення 16.01.2020).

¹³⁵ Толстолуцька М.М. Поняття та особливості провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2020. № 1–2. С. 13.

У теорії права під терміном «провадження» розуміється: 1) якісно однорідна група процедурно-процесуальних дій щодо владної реалізації відокремлених матеріальноправових норм. Такі дії об'єднують кінцева мета, потреби професійної спеціалізації праці стосовно правозастосування, міркування про підвищення ефективності правового регулювання¹³⁶; 2) комплекс взаємозумовлених і взаємозалежних процесуальних дій, завдяки яким: а) утворюються процесуальні правовідносини; б) установлюються обставини виникнення юридичної справи, доказуються зібрані по ній факти; в) оформлюється рішення у процесуальних актах; г) застосовуються заходи до виконання прийнятого рішення¹³⁷.

Провадження мають такі характерні ознаки: 1) вони є у правовому змісті динамічним фактичним складом, а також багатосуб'єктним фактичним складом; 2) процесуальні права і обов'язки як джерело провадження повинні мати своїм предметом тільки процесуальні дії; 3) будь-яка дія, що є складовою провадження, має самостійну внутрішньопроцесуальну відносність; 4) істотна особливість структури провадження – нерівноцінність попередніх процесуальних дій у порівнянні з остаточним актом; 5) у порівнянні з остаточним актом підготовчі процесуальні дії є безпредметними¹³⁸. Серед ознак провадження в юридичній науці також визначаються: наявність порядку – установленого законом певної послідовності процесуальних дій щодо розгляду судом першої інстанції тієї або іншої сукупності справ і наявність відособленої категорії справ¹³⁹; стадійність і виникнення внаслідок процесуальної ініціативи¹⁴⁰.

У термінологічній літературі під процедурою розуміється ряд яких-небудь дій¹⁴¹; хід виконання чого-небудь¹⁴²; офіційно встановлений чи узвичаєний

¹³⁶ Общая теория государства и права. Академический курс в 3-х томах / [отв. ред. проф. М.Н. Марченко]. Том 2. И.: ИКД «Зерцало – М», 2002. С. 461.

¹³⁷ Скакун О.Ф. Теория права і держави [Текст]: підручник. Київ: Правова єдність: Алерта, 2014. С. 567.

¹³⁸ Сталев Ж.С. Българско гражданско процесуално право. София: Сиела, 1965. С. 26-32.

¹³⁹ Носырева Е.И. Виды современного гражданского судопроизводства и их классификация. Заметки о современном гражданском и арбитражном процессуальном праве. М.: Городец, 2004. С. 88–99.

¹⁴⁰ Гражданский процесс: учебник / под ред. проф. Комарова В.В. Харьков: Одиссей, 2001. С. 27, 464.

¹⁴¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусол. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. С. 997.

¹⁴² Новий тлумачний словник української мови: у 4х томах. Т. 3. К.: Аконті, 2003. С. 828.

порядок здійснення, виконання або оформлення чого-небудь¹⁴³; встановлений порядок розгляду та ведення якої-небудь справи¹⁴⁴; офіційно встановлений чи прийнятий за звичаєм порядок, послідовність дій для здійснення або оформлення певних справ¹⁴⁵; порядок розгляду, обговорення, виконання ряду послідовних заходів, дій у якій-небудь складній справі¹⁴⁶. «Юридична енциклопедія» визначає процедуру (франц. *procedure*, від лат. *procedere* – просуватися) як порядок, наступність, послідовність у вчиненні відповідних дій для досягнення певного результату. З правової точки зору, процедура – це врегульований законом, іншими нормативно-правовими актами порядок, який складається з послідовних дій і спрямований на досягнення правового результату. Сутність правової процедури зумовлена характером матеріального правового відношення, реалізації якого вона служить¹⁴⁷.

У юридичній літературі категорія «процедура» визначається таким чином: 1) порядок здійснення учасниками суспільних відносин юридично значущих дій, які у своїй сукупності будуть являти собою юридичний процес¹⁴⁸; 2) самостійне цілісне утворення, що регламентується юридичними нормами, яким визначається порядок здійснення суб'єктами конкретних суспільних відносин соціально та юридично значущих дій та забезпечується нормативно впорядковане регулювання суспільних відносин¹⁴⁹.

У словниках процес розглядається, як: послідовна зміна станів, стадій у розвитку чого-небудь; рух, розвиток будь-якого явища; сукупність послідовних дій, направлених на досягнення певного результату¹⁵⁰; послідовна зміна станів або явищ, що відбувається закономірним порядком; хід розвитку чогось, плин,

¹⁴³ Новий словник іншомовних слів / укладання і передмова О.М. Сліпушко. К.: Аконті, 2007. С. 63.

¹⁴⁴ Сучасний енциклопедичний словник. М., 1987. С. 88; Большой юридический словарь / [под ред. А.Я. Сухарева, В.Е. Крутских]. ИНФРА–М., 2000. С. 502.

¹⁴⁵ Словник іноземних слів / [за ред. члена-кореспондента АНУРСР О.С. Мельничука]. К.: Гол. ред. Укр. радян. енциклоп., 1977. С. 557.

¹⁴⁶ Словарь иностранных слов. М.: Рус. язык, 1990. С. 572.

¹⁴⁷ Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 5: П-С. 2003. С. 185-186.

¹⁴⁸ Кузьменко О.В. Адміністративний процес у парадигмі права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2006. С. 12.

¹⁴⁹ Галіцина Н.В. Адміністративна процедура як інститут адміністративного процесу. *Форум права*. 2010. № 4. С. 167.

¹⁵⁰ Булько А.Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. М.: «Мартин», 2006. С. 474.

перебіг¹⁵¹; судова справа; порядок здійснення діяльності слідчих, адміністративних і судових органів¹⁵²; хід будь-якого явища, послідовна зміна станів, стадій розвитку¹⁵³.

У юриспруденції під юридичним процесом розуміється комплексна система правових форм діяльності уповноважених органів держави, посадових осіб, а також зацікавлених у вирішенні різноманітних юридичних справ інших суб'єктів права. Цей процес регулюється правовими (процедурними та процесуальними) нормами, а його результати закріплюються у відповідних правових актах – організаційних документах. Юридичному процесу властиві такі ознаки: а) полягає в здійсненні операцій з нормами права у зв'язку з вирішенням певних юридичних справ; б) здійснюється уповноваженими органами держави та посадовими особами на користь зацікавлених суб'єктів права; в) закріплюється у відповідних правових актах – офіційних документах; г) регулюється процедурно-процесуальними нормами; д) забезпечується відповідними способами законодавчої техніки¹⁵⁴.

На думку А.П. Гетьман «процес» і «процедура» є рівнозначними поняттями, оскільки змістом цих юридичних категорій є врегульована процесуальними (а не процедурними або процедурно-процесуальними) нормами діяльності, що має свою послідовність і спрямована на здійснення якого-небудь результату¹⁵⁵. Натомість М.І. Байтін вважає, що юридичний процес і правова процедура явища співвідносні, тісно взаємопов'язані, але не ідентичні. Поняття юридичного процесу ширше, бо в одному випадку воно може співпадати з певною комплексною правовою процедурою в цілому (макропроцедурою), у іншому виступає як судовий процес¹⁵⁶. Він вважає, що процедура – це особливий нормативно встановлений порядок здійснення юридичної діяльності, що забезпечує реалізацію норм матеріального права і побудованих на підставі

¹⁵¹ Новий словник іншомовних слів / укладання і передмова О.М. Сліпущко. К.: Аконтіт, 2007. С. 619.

¹⁵² Словарь иностранных слов. 15-е изд., испр. М., 1988. С. 407.

¹⁵³ Ожегов С.И. Словарь русского языка. М., 1987. С. 558.

¹⁵⁴ Теория юридического процесса / под ред. В.М. Горшенева. Харьков, 1995. С. 8.

¹⁵⁵ Гетьман А.П. Процесуальные нормы и отношения в экологическом праве. Харьков, 1994. С. 125–126.

¹⁵⁶ Байтін М.И. Теоретические вопросы правовой процедуры. *Журнал российского права*. 2000. № 8. С. 91–95.

матеріальних правовідносин, що охороняються від порушення правовими санкціями¹⁵⁷. С.С. Алексєєв зазначає, що головною відмінністю між процедурою та процесом є рівень упорядкованості діяльності. За наявності певних об'єктивних умов процедура може перерости у процес¹⁵⁸. На розмежування дефініцій «процедура» та «процес» вказує і В.А. Тарасова, яка відмічає, що процедура – це тільки початкова форма урегульованості в діяльності спеціальних, уповноважених органів, яка за наявності об'єктивної необхідності може перерости у форму, що називається процесом. Відмінність полягає у тому, що процес має більш вузький рівень упорядкованості і гарантованості у досягненні істини¹⁵⁹.

Досліджуючи категорії «процес» і «процедура» Л.М. Касьяненко доходить до висновку, що поняття «процес» більш об'ємне, а частина процесу, що має самостійне значення для будь-яких правовідносин, відповідає розумінню процедури. Не обов'язково процедура повинна перерости у процес. Спірні правовідносини можуть завершитися у межах першого етапу процедурного, якщо отримання бажаного результату не потребує використання усього арсеналу засобів¹⁶⁰. При цьому необхідно відрізнити матеріальну процедуру у праві і юридичний процес процесуальну процедуру. Це споріднені правові поняття, дві гілки юридичної процедури, але у матеріальних і процесуальних норм різне призначення і вони не можуть змішуватися. Матеріальні норми самостійні, відрізняються від юридичного процесу, а сам процес формують процедурно-правові і процесуальні норми¹⁶¹. Не кожна урегульована правом процедура може бути визнана процесом. Безсумнівно, такі правові явища мають багато спільного. По-перше, вони суворо регламентовані нормами права; по-друге, це юридично значимі дії; по-третє, такі дії здійснюються у суворій послідовності, тобто певною умовою є дотримання певних стадій. Таким чином, юридично значимі дії,

¹⁵⁷ Байтин М.И. Теоретические вопросы правовой процедуры. *Журнал российского права*. 2000. № 8. С. 97.

¹⁵⁸ Алексєєв С.С. Структура советского права. М.: Юрид. лит., 1975. С. 198.

¹⁵⁹ Тарасова В.А. Процедурная форма деятельности органов социального обеспечения. *Советское государство и право*. 1973. № 11. С. 112–113.

¹⁶⁰ Касьяненко Л.М. Фінансово-правовий процес. Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2010. С. 47.

¹⁶¹ Касьяненко Л.М. Фінансово-правовий процес. Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2010. С. 49.

що здійснюються у певно визначеній законодавцем послідовності, можна назвати процесом. Процес і процедура явища тісно взаємопов'язані, співвідносні, але не ідентичні. Обидва ці поняття асоціюються з діяльністю, що здійснюється у певному порядку. Процедура являє собою нормативно встановлений порядок здійснення певної діяльності. Процес реалізується через конкретні правові процедури. Відмінністю між цими двома поняттями є те, що для процедури характерна офіційність встановлення послідовності дій, що передбачає їх чітку урегульованість і відсутність непередбачених для свободи дій. Процес навпаки надає більшу свободу і передбачає можливе, найбільш ймовірне, що часто повторює розвиток подій, зміну явищ тощо, а не тільки припис дій¹⁶².

Н.А. Пудрик стверджує, що провадження як юридичний термін означає процесуальну діяльність суб'єктів права з вирішення конкретної справи, розгляду конкретного питання, досягнення певного юридичного результату¹⁶³. В.Д. Сорокін зазначає, що категорії «процес» та «провадження» співвідносяться як поняття загального та особливого порядку. Процес являє собою суму проваджень, а провадження можуть визначатися як органічна частина процесу¹⁶⁴.

Найбільш сприйнятою є позиція Л.М. Касьяненко, згідно якої процесуальне провадження – це така складова процесуальної форми, яка характеризує розмежування юридичного процесу за предметною основою і відображає об'єктивну потребу суспільного розподілу праці, потребу професійної спеціалізації діяльності учасників юридичного процесу. Зміст юридичної процесуальної форми становлять сукупність єдиних, передбачених процесуальними нормами вимог, що висуваються до діяльності учасників процесу. Ці вимоги об'єктивно входять до складу компонента структури процесу, де процесуальні провадження відображають предметну характеристику процесів і є певним елементом у його структурі¹⁶⁵. Таким чином, процесуальне провадження розглядається як головний елемент юридичного процесу, що являє собою

¹⁶² Касьяненко Л.М. Фінансово-правовий процес. Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2010. С. 54.

¹⁶³ Пудрик Н.А. Податкове провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. І., 2015. С. 13–14.

¹⁶⁴ Сорокін В.Д. Административный процесс и административно- процессуальное право. Санкт-Петербург: Изд-во Юрид. ин-та, 2002. С. 118.

¹⁶⁵ Касьяненко Л.М. Фінансово-правовий процес. Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2010. С. 69.

системне утворення, комплекс взаємопов'язаних процесуальних дій, які: а) утворюють певну сукупність процесуальних правовідносин, що відрізняють предметною характеристикою і зв'язком із відповідними матеріальними правовідносинами; б) викликають потребу у встановленні, доказуванні, а також зумовленості усіх обставин і фактичних даних юридичної справи, що розглядається; в) викликають необхідність у закріпленні, офіційному оформленні отриманих процесуальних результатів у відповідних актах документах. Головним у визначенні процесуального провадження є погляд на нього не просто як на складову процесу, а як на прояв життєдіяльності юридичного процесу, як на процес у дії з вирішення конкретних правових ситуацій. Незважаючи на відмінності між цими та іншими висловлюваннями, загальним для всіх дослідників є положення про те, що процес і провадження співвідносяться як загальне і особливе, провадження частина процесу, а процес сукупність проваджень¹⁶⁶.

Отже, категорії «процес», «провадження» і «процедура» явища співвідносні, тісно взаємопов'язані, але не ідентичні. Юридичний процес є більш широкою правовою категорією, тобто родовою, яка у свою чергу інкорпорує інші правові категорії – провадження та процедура. У зв'язку з цим провадження та процедура є структурними складовими юридичного процесу. Провадження являє собою комплекс взаємопов'язаних процесуальних дій, а процедура – порядок здійснення юридичної діяльності. Будь-яке провадження в юридичному процесі потрібно розглядати у двох аспектах – як процесуально-правовий інститут і як структурну частину відповідного виду процесу¹⁶⁷.

В адміністративно-процесуальних відносинах адміністративне провадження виступає особливим видом адміністративної діяльності з вирішення справ певної категорії на підставі загальних і спеціальних процесуальних норм¹⁶⁸. Адміністративне провадження, на відміну від адміністративного процесу,

¹⁶⁶ Касьяненко Л.М. Фінансово-правовий процес. Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2010. С. 69.

¹⁶⁷ Масленников М.Я. Административно-юрисдикционный процесс: Сущность и актуальные вопросы правоприменения по делам об административных правонарушениях. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1990. С. 16.

¹⁶⁸ Колпаков В.К. Адміністративне право України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 1999. С. 337–338.

здійснюється у відокремленій (за завданнями і процедурами) чітко визначеній процесуальній формі. Отже, структура адміністративного процесу зараховує до себе комплекс окремих адміністративних проваджень, кожне з яких складає певну єдність послідовно взаємопов'язаних виконуваних процесуальних дій, спрямованих на розгляд і вирішення індивідуальних адміністративних справ¹⁶⁹. Вчені-адміністративісти характеризують провадження через поняття адміністративно-процесуальної діяльності, тобто як низку послідовних дій уповноважених органів (посадових осіб), а в деяких випадках – й інших суб'єктів, які згідно з нормами адміністративного законодавства здійснюють заходи, спрямовані на розгляд і вирішення адміністративних справ¹⁷⁰.

В.К. Колпакова та О.В. Кузьменко зазначають, що адміністративно-процесуальна діяльність, здійснена у межах конкретної адміністративної справи, є провадженням в адміністративній справі або адміністративним провадженням. Адміністративно-процесуальна діяльність конкретизується і об'єктивується у межах конкретних адміністративних проваджень. Саме вони – адміністративні провадження є структурними складовими адміністративного процесу, а їх сукупність – носієм ознак адміністративного процесу¹⁷¹. З. Спільник визначає сутність адміністративного провадження як частини адміністративного процесу, що об'єднує групу однорідних процесуальних відносин, для розгляду й вирішення яких встановлено певну процедуру, що завершується оформленням отриманих результатів у відповідних документах¹⁷². На думку інших вчених адміністративне провадження – це основана на законі діяльність органів та посадових осіб, уповноважених розглядати відповідні адміністративні справи, яка здійснюється в особливому адміністративно-процесуальному порядку з метою об'єктивного розв'язання справи у повній відповідності до закону¹⁷³.

¹⁶⁹ Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у двох томах: Том 1. Загальна частина / [ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова)]. К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. С. 545.

¹⁷⁰ Адміністративне право України: підручник для юрид. вузів і фак. / [за ред. Ю. П. Битяка]. Харків: Право, 2000. С. 198–199; Коваль Л.В. Адміністративне право України: курс лекцій (Загальна частина). К.: Основи, 1994. С. 132.

¹⁷¹ Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2003. С. 211.

¹⁷² Спільник З. Співвідношення понять «адміністративний процес» і «адміністративне провадження». *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2001. Випуск 36. С. 423-425.

¹⁷³ Курс адміністративного права України: підручник. / Колпаков В.К., Кузьменко О.В., Пастух І.Д., Сущенко В.Д. (спец. ред.). К.: Юрінком Інтер, 2012. С. 432.

М.В. Джафарова розглядає адміністративне провадження як основний елемент адміністративного процесу, що являє собою системне утворення, комплекс взаємопов'язаних та взаємообумовлених дій, які, по-перше, становлять певну сукупність адміністративних процесуальних правовідносин, що відзначаються предметною характеристикою та пов'язаністю з відповідними матеріальними відносинами; по-друге, вказують на необхідність встановлення та обґрунтування всіх обставин і фактичних даних певної індивідуальної адміністративної справи; по-третє, зумовлюють необхідність закріплення, оформлення отриманих процесуальних результатів у відповідних актах-документах¹⁷⁴. М.В. Завальний визначає адміністративне провадження як нормативно врегульований порядок вчинення процесуальних дій, які забезпечують законний і об'єктивний розгляд і вирішення індивідуальних адміністративних справ, об'єднаних спільністю предмета¹⁷⁵.

Провадження як структурний елемент процесуальної форми адміністративного судочинства характеризується, насамперед, динамічністю, здатністю забезпечити рух справи адміністративної юрисдикції, спрямованістю на регламентацію процесуальних дій учасників процесу у повному обсязі певного правового положення або компетенції. Провадження, на відміну від інших структурних елементів адміністративного судочинства, таких як стадії та процесуальні дії, охоплює логічно вивірений порядок розгляду по певній категорії адміністративних справ (питань). Такий порядок є специфічним, тобто таким, що якісно та змістовно відрізняється від інших процесуальних чи процедурних порядків захисту прав суб'єктів публічно-правових відносин (наприклад процедури адміністративного оскарження). Формування такого порядку відбувається з урахуванням особливостей правової природи питань

¹⁷⁴ Джафарова М.В. Щодо питання розуміння адміністративного провадження як частини адміністративного процесу. *Молодий вчений*. 2016. № 12 (39). С. 573.

¹⁷⁵ Завальний М.В. Місце адміністративно-деліктного провадження в адміністративному процесі. *Форум права*. 2008. № 1. С. 144.

адміністративно-судового розгляду, які і визначають характерні ознаки провадження¹⁷⁶.

Серед особливостей адміністративного провадження, які дозволяють його виокремити від інших проваджень, Е.Ф. Демський виділяє такі: а) нормативне врегулювання процесуальних дій; б) наявність конкретної індивідуальної справи; в) спільність предмета правового регулювання в кожному конкретному провадженні; г) наявність не пов'язаного зі службовим підпорядкуванням уповноваженого суб'єкта вирішення справи; г) об'єктивізація дій у межах конкретної індивідуальної справи; д) прийняття відповідного рішення (акта) і звернення його до виконання¹⁷⁷. М.В. Джафарова виокремлює такі ознаки адміністративного провадження: 1) це – однорідна група організаційно-розпорядчих процедурно-процесуальних дій; 2) ці дії виконуються з метою реалізації відокремлених матеріальних адміністративно-правових норм і є цілеспрямованими; 3) це – частина адміністративного процесу; 4) адміністративне провадження завершується оформленням процесуального акту¹⁷⁸.

В адміністративно-правовій науці всі провадження за формою їх здійснення поділяються на такі групи: а) адміністративні провадження у сфері державного управління; б) провадження з адміністративного судочинства; в) адміністративно-юрисдикційні провадження¹⁷⁹. Провадження у справах з митних спорів відноситься до провадження з адміністративного судочинства, його застосування чітко регламентується нормами КАС України.

Реалізуючи цілі та завдання адміністративного судочинства, адміністративні суди діють стадійно, тобто розгляд і вирішення публічно-правового спору, захист і відновлення порушених прав, свобод та інтересів осіб здійснюється послідовно, в межах окремо взятої процесуальної стадії¹⁸⁰. Особливе значення стадій полягає

¹⁷⁶ Бітов А.І. Характеристика процесуальної форми адміністративного судочинства. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 46. С. 337.

¹⁷⁷ Демський Е.Ф. Адміністративне процесуальне право України: навч. посібник. К.: Атіка, 2008. С. 201.

¹⁷⁸ Джафарова М.В. Щодо питання розуміння адміністративного провадження як частини адміністративного процесу. *Молодий вчений*. 2016. № 12 (39). С. 572.

¹⁷⁹ Джафарова М.В. Щодо питання розуміння адміністративного провадження як частини адміністративного процесу. *Молодий вчений*. 2016. № 12 (39). С. 573.

¹⁸⁰ Пчелін В.Б. Організація адміністративного судочинства України: правові засади: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2017. С. 19.

в тому, що саме вони відбивають логічну послідовність розвитку відповідного адміністративного провадження. Стадії наслідують одна одну, і кожна попередня стадія закладає основу для наступної. Стадії відрізняються одна від одної за своїми цілями, завданнями, колом учасників, спектром процесуальних дій, правовими наслідками проходження стадії тощо¹⁸¹.

О.В. Кузьменко визначає стадію як відносно самостійну частину послідовно здійснюваних процесуальних дій, яка разом із загальними завданнями має притаманні тільки їй цілі й особливості, що стосуються учасників процесу, їх прав та обов'язків, термінів здійснення процесуальних дій і характеру процесуальних документів, які оформлюються у відповідному адміністративному акті¹⁸². С.Т. Гончарук зазначає, що стадія – це відносно самостійна сукупність послідовно здійснюваних, взаємопов'язаних процесуальних дій, які об'єднані метою отримання певного юридичного результату¹⁸³. Н.Л. Губерська під стадією розуміє відносно відокремлену, обмежену часом і логічно пов'язану сукупність процесуальних дій, спрямованих на досягнення певної мети та вирішення відповідних завдань конкретного адміністративного провадження, що характеризується певним колом суб'єктів і закріплюється в процесуальних актах¹⁸⁴. Є.О. Дегтярьова зауважує, що кожна стадія має відносно самостійне, але підпорядковане загальній меті процесуальне завдання, що зумовлює, з одного боку, належність стадії до загальної системи процесу, а з іншого – якісні особливості стадії як досить самостійного явища¹⁸⁵.

А.І. Бітов зазначає, що стадія – це відносно самостійна частина провадження в адміністративному судочинстві, із відповідним призначенням, визначеним колом осіб, характером дій, що виконуються учасниками, їх юридичним значенням та оцінкою. Під стадією адміністративного судочинства необхідно

¹⁸¹ Губерська Н.Л. Стадії адміністративних процедур: поняття та види. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2015. Випуск 32. Том 3. С. 13.

¹⁸² Кузьменко О.В. Теоретичні засади адміністративного процесу: монографія. Київ, 2005. С. 17.

¹⁸³ Гончарук С.Т. Основи адміністративного права України: навчальний посібник. К.: Аванпост-прим, 2004. С. 93.

¹⁸⁴ Губерська Н.Л. Стадії адміністративних процедур: поняття та види. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2015. Випуск 32. Том 3. С. 12.

¹⁸⁵ Дегтярева Е.А. Административные процедуры: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14. Ростов-на-Дону, 2007. С. 18.

розуміти спрямовану на досягнення матеріально зумовленого процесуально-правового результату динамічну, відносно відособлену сукупність об'єднаних у просторі і часі процесуальних дій, які характеризуються особливими засобами й формами їх здійснення й забезпечують логічну послідовність розвитку адміністративно-судового провадження¹⁸⁶. Стадії адміністративно-судового провадження відображають логічну послідовність здійснення процесуальних дій, передбачених тим чи іншим провадженням для досягнення цілей, передбачених КАС України. До таких цілей відноситься, у першу чергу, розгляд і вирішення справи адміністративної юрисдикції задля захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень¹⁸⁷.

В.Б. Пчелін характеризує стадії адміністративного процесу як сукупність процесуальних дій, що послідовно за встановленими процесуальним законодавством правилами та строками здійснюються судом та учасниками адміністративного процесу для вирішення публічно-правового спору по суті¹⁸⁸. І.А. Качур відмічає, що стадія виступає системоутворюючим елементом провадження в адміністративних справах і об'єднує у собі визначений порядок розгляду такої справи з метою вирішення (розв'язання) публічно-правового спору. Ознаками стадії є своєрідність завдань, наявність певного кола учасників, специфічний процесуальний порядок їх діяльності і відносини між ними, особливий зміст і форма підсумкових рішень, послідовність і черговість¹⁸⁹.

¹⁸⁶ Бітов А.І. Характеристика процесуальної форми адміністративного судочинства. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 46. С. 339.

¹⁸⁷ Бітов А.І. Характеристика процесуальної форми адміністративного судочинства. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 46. С. 337.

¹⁸⁸ Пчелін В.Б. Організація адміністративного судочинства України: правові засади: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2017. С. 19.

¹⁸⁹ Качур І.А. Інститут адміністративної справи в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2018. С. 104.

В адміністративно-правовій науці відсутній єдиний підхід щодо стадій провадження в адміністративному судочинстві. І.В. Шруб виділяє такі стадії адміністративного судочинства, як відкриття провадження в адміністративній справі, підготовче провадження, судовий розгляд адміністративної справи, винесення рішення та його виконання, апеляційне провадження, касаційне провадження, а також провадження за винятковими та нововиявленими обставинами¹⁹⁰. А.І. Бітов виокремлює такі стадії: 1) порушення адміністративно-судового провадження (звернення з адміністративним позовом); 2) стадія підготовчого слухання справи (так зване підготовче провадження); 3) стадія судового розгляду справи; 4) винесення рішення по справі¹⁹¹. П.В. Вовк та О.В. Джафарова наводять такі стадії адміністративного судочинства: 1) розгляд і вирішення справи по суті; 2) перевірка законності і обґрунтованості прийнятого рішення; 3) звернення рішення до виконання¹⁹². А.Т. Комзюк, В.М. Бевзенко та Р.С. Мельник поділяють стадії провадження адміністративного процесу на дві групи: 1) обов'язкові (конститутивні); 2) необов'язкові (факультативні)¹⁹³. До обов'язкових стадій науковці відносять: а) порушення адміністративної справи в адміністративному суді (звернення до адміністративного суду та відкриття провадження в адміністративній справі); б) підготовку адміністративної справи до судового розгляду (підготовче провадження); в) судовий розгляд адміністративної справи. До необов'язкових стадій – а) апеляційне оскарження рішень адміністративних судів першої інстанції (апеляційне провадження); б) касаційне оскарження рішень адміністративних судів першої інстанції та апеляційної інстанції (касаційне провадження); в) провадження за винятковими обставинами; г) провадження за нововиявленими обставинами; д) виконавче провадження (виконання судових рішень в адміністративних справах)¹⁹⁴. На обов'язкових і

¹⁹⁰ Шруб І.В. Функціонування адміністративних судів в Україні: організаційно-правові засади та їх реалізація: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. С. 15.

¹⁹¹ Бітов А.І. Характеристика процесуальної форми адміністративного судочинства. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 46. С. 338.

¹⁹² Вовк П.В. Захист прав, свобод та інтересів громадян в адміністративному суді першої інстанції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2009. С. 16; Джафарова О.В. Судовий адміністративний процес: поняття та його структура. *Форум права*. 2011. № 1. С. 260.

¹⁹³ Комзюк А.Т., Бевзенко В.М., Мельник Р.С. Адміністративний процес України: навч. посіб. Київ, 2007. С. 56.

¹⁹⁴ Комзюк А.Т., Бевзенко В.М., Мельник Р.С. Адміністративний процес України: навч. посіб. Київ, 2007. С. 58–59.

факультативних стадіях провадження адміністративного процесу акцентує увагу В.Б. Пчелін. До обов'язкових вчений відносить: відкриття провадження в адміністративній справі (порушення адміністративної справи); підготовку адміністративної справи до судового розгляду (підготовче провадження); судовий розгляд адміністративної справи (розгляд справи в судовому засіданні). До факультативних – перегляд судових рішень в апеляційному порядку (апеляційне провадження); перегляд судових рішень у касаційному порядку (касаційне провадження); перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами; перегляд судових рішень Верховним Судом України; 5) виконання судових рішень (виконавче провадження); 6) відновлення втраченого судового провадження¹⁹⁵.

Необхідно зазначити, що стадійність провадження у справах з публічно-правових спорів в адміністративному судочинстві передбачає: 1) аналіз ситуації (перевірка позову, аналіз управлінської документації та відповідного нормативного матеріалу і т. д.), у ході якого збирається, вивчається інформація про фактичний стан справ, про реальні факти, про існуючі проблеми. Ця інформація фіксується на матеріальних носіях у вигляді певних процесуальних документів і кладеться в основу адміністративно-судових актів; 2) ухвалення адміністративно-судового акта (постанови, ухвали), у якому фіксується юрисдикційно-владна воля адміністративного суду. При цьому, судові рішення – це свідоме-вольовий акт вибору однієї з існуючих можливостей застосування судової влади. У ньому міститься імперативна, нова інформація, створена адміністративним судом задля вирішення конфліктних питань, порушених в адміністративному позові. Аналіз стадій, як складових частин адміністративно-судових проваджень і, отже, адміністративного судочинства в цілому, дозволяє виділити наступні обов'язкові компоненти даного структурного елемента: а) певне відносно самостійне завдання, на вирішення якої спрямований комплекс процесуальних дій у тієї або іншій стадії; б) специфічна сукупність

¹⁹⁵ Пчелін В.Б. Організація адміністративного судочинства України: правові засади: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2017. С. 19–20.

процесуальних дій, що обов'язково включає встановлення або аналіз фактичних обставин, пошук і реалізацію відповідної правової норми для вирішення питання тощо; в) юридичні процесуальні акти-документи, у яких відображаються й закріплюються підсумки зроблених у даній стадії процесуальних юридично значимих дій¹⁹⁶.

Аналіз КАС України дозволяє виокремити такі стадії провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві: 1) відкриття провадження у справі (Глава 2 Розділу II); 2) підготовче провадження (Глава 3 Розділу II); 3) розгляд справи по суті (Глава 6 Розділу II); 4) апеляційне провадження (Глава 1 Розділу III); 5) касаційне провадження (Глава 2 Розділу III); 6) перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами (Глава 3 Розділу III); 7) виконання судових рішень в адміністративних справах (Глава 3 Розділу IV).

Доцільно зауважити, що в КАС України окремо виділено таке провадження як відновлення втраченого судового провадження (Розділ V). На нашу думку, відновлення втраченого судового провадження вирізняється певною специфікою і його не можна віднести до стадій провадження у справах з публічно-правових спорів в адміністративному судочинстві. З цього приводу І.А. Качур слушно відмічає, що цьому провадженню більше притаманні ознаки окремого особливого провадження, а не просто стадії судового процесу. Про це свідчать такі аргументи: відновлення втраченого судового провадження допускається лише у закінченій адміністративній справі, публічно-правовий спір у якій був вирішений; ухвалюється кінцеве рішення про відновлення або відмову у відновленні втраченого судового провадження (останнє тягне за собою право особи на повторне звернення з такою самою заявою) і це рішення стосується справи, а не судового рішення, як у випадку перегляду за нововиявленими або виключними обставинами (такий перегляд в суді першої інстанції здійснюється в порядку спрощеного позовного провадження з повідомленням учасників справи); про окрему справу свідчать і приписи ст. 391 КАС України: «у справі про відновлення

¹⁹⁶ Бітов А.І. Характеристика процесуальної форми адміністративного судочинства. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 46. С. 338.

втраченого судового провадження заявник звільняється від оплати судових витрат»; у таких справах допускається апеляційне оскарження відмови у відкритті провадження за заявою про відновлення втраченого судового провадження та ухвали про відновлення або відмови у відновленні повністю або частково втраченого судового провадження (пп. 26, 27 ст. 294 КАС України)¹⁹⁷.

Елементом стадій провадження у справах з митних спорів в порядку адміністративного судочинства є етапи – процесуальні дії та процесуальні рішення, спрямовані на вирішення окремих їх завдань.

Етапи поєднуються загальними завданнями та єдиною процесуальною формою і послідовно змінюють один одного по мірі виконання більш конкретних завдань. Слово «етап», з поміж іншого, означає «окремий момент, період, стадію розвитку, окрему частину одного цілого». Етапи – це відносно самостійні внутрішні частини розгляду конкретної адміністративної справи на відповідній стадії судового процесу, спрямовані на вирішення окремих її завдань. Їх необхідно розглядати не як прості часові відрізки, що поступово змінюють один одного (хоча ця формально-логічна ознака також має місце), а, головним чином, як підсистему процесуальних дій і процесуальних рішень, об'єднаних на підставі єдності завдань, які вирішуються за їх допомогою, зумовлених стійкою повторюваністю типових ситуацій¹⁹⁸.

Першою стадією провадження у справах з митних спорів в порядку адміністративного судочинства є відкриття провадження у справі, яка включає такі етапи: 1) пред'явлення позову (ст. 168 КАС України); 2) вивчення суддею позову (ст. 169 КАС України); 3) прийняття одного із процесуальних рішень про: залишення позовної заяви без руху (ст. 169 КАС України), повернення позовної заяви (ст. 169 КАС України), відмову у відкритті провадження (ст. 170 КАС України), відкриття провадження в адміністративній справі (ст. 171 КАС України). Згідно ст. 29 Митного кодексу України рішення, дії або бездіяльність

¹⁹⁷ Качур І.А. Інститут адміністративної справи в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2018. С. 111.

¹⁹⁸ Качур І.А. Інститут адміністративної справи в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2018. С. 112.

митних органів або їх посадових осіб можуть бути оскаржені безпосередньо до суду в порядку, визначеному законом. Якщо рішення, дії або бездіяльність митного органу або його посадової особи одночасно оскаржуються до органу (посадової особи) вищого рівня та до суду і суд відкриває провадження у справі, розгляд скарги органом (посадовою особою) вищого рівня припиняється¹⁹⁹. До суду можуть звернутися також митні органи при здійсненні ними визначених законом повноважень, особливості провадження у справах за зверненням яких передбачено ст. 283 КАС України. Отже, обов'язковими учасниками митного спору є владний (митні органи, їх посадові особи та інші працівники) та підвладний (фізичні чи юридичні особи, що здійснюють дії щодо переміщення предметів через митний кордон) суб'єкти митних правовідносин. Митні спори, як правило, пов'язані з порушенням прав, свобод та законних інтересів приватних осіб суб'єктом владних повноважень у митній сфері. Позовна заява підвладного суб'єкта митних відносин повинна бути подана до адміністративного суду із врахуванням вимог КАС України та митного законодавства. Специфіка митного спору зумовлює особливості відкриття провадження у справі. Позовна заява має бути оформлена за своїм змістом відповідно до предмету позову та супроводжуватися документами, необхідними для здійснення митного контролю та митного оформлення предметів, що переміщуються через митний кордон України. Якщо підстав для відмови у відкритті провадження немає, то суд відкриває провадження в адміністративній справі.

Підготовче провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві містить такі етапи: 1) відкриття провадження у справі (ст. ст. 173–178 КАС України); 2) проведення підготовчого засідання (ст. ст. 179–182 КАС України); 3) закриття підготовчого засідання (ст. ст. 173, 183 КАС України). Під час відкриття провадження у справі надсилаються копії ухвали про відкриття провадження учасникам справи, копії позовної заяви та доданих до неї документів, подання відзиву відповідачем. Підготовче засідання проводиться

¹⁹⁹ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення 25.10.2019).

судом з повідомленням учасників справи та виконанням процесуальних дій, передбачених ч. 2 ст. 180 КАС України. Підготовче провадження закінчується закриттям підготовчого засідання шляхом постановлення ухвали про: залишення позовної заяви без розгляду; закриття провадження у справі; закриття підготовчого провадження та призначення справи до судового розгляду по суті.

Основною стадією провадження у справах з митних спорів в порядку адміністративного судочинства є розгляд справи по суті. Саме на цій стадії може бути остаточно вирішено питання про правомірність чи неправомірність позовних вимог підвладного суб'єкта митних відносин. До цієї стадії можна віднести такі етапи: 1) відкриття судового засідання (ст. ст. 192–208 КАС України); 2) з'ясування обставин справи та дослідження доказів (ст. ст. 209–224 КАС України); 3) судові дебати (ст. ст. 225–228 КАС України); 4) ухвалення і проголошення (вручення) судового рішення (ст. ст. 236–256 КАС України). В ході відкриття судового засідання встановлюються особи, які прибули у судове засідання, оголошується склад суду і роз'яснюються права відводу, роз'яснюються учасникам справи їхні права та обов'язки, розглядаються заяви та клопотання. Під час з'ясування обставин справи та дослідження доказів суд заслуховує вступне слово учасників справи та з'ясовує обставини, на які учасники справи посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, та досліджує в порядку, визначеному в підготовчому засіданні у справі, докази, якими вони обґрунтовуються. На цьому етапі може бути відкладення розгляду справи або перерва в судовому засіданні (ст. 223 КАС України). У судових дебатах виступають з промовами (заключним словом) учасники справи. Суди ухвалюють рішення іменем України негайно після закінчення судового розгляду. Судове рішення проголошується у судовому засіданні, яким завершується розгляд справи, негайно після виходу суду з нарадчої кімнати публічно, крім випадків, встановлених КАС України. Копії повного судового рішення вручаються учасникам справи, які були присутні у судовому засіданні, негайно після проголошення такого рішення. На етапі ухвалення і проголошення (вручення)

судового рішення проміжним рішенням може бути ухвала про зупинення провадження у справі (ст. 236 КАС України).

У теорії адміністративного процесуального права апеляційне провадження розуміється як врегульований КАС України порядок оскарження фізичною чи юридичною особою рішення суду першої інстанції до суду вищого рівня; перегляд такого рішення, яке, на думку апелянта, прийняте на підставі неправильного та неповного встановлення фактичних обставин справи або з підстав невідповідності рішення вимогам матеріального і процесуального права з метою забезпечення захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, забезпечення права на судовий захист та дотримання принципу законності під час правосуддя²⁰⁰. Апеляційне провадження включає такі етапи: 1) відкриття апеляційного провадження (ст. ст. 298–305 КАС України); 2) апеляційний розгляд (ст. ст. 306–326 КАС України). За відсутності підстав для залишення апеляційної скарги без руху, повернення апеляційної скарги чи відмови у відкритті апеляційного провадження суд апеляційної інстанції постановляє ухвалу про відкриття апеляційного провадження у справі. Відкриття апеляційного провадження полягає у надсиланні копій апеляційної скарги та доданих до неї матеріалів учасникам справи, приєднанні до апеляційної скарги, доповненні, зміні, відкликанні апеляційної скарги чи відмови від неї, поданні відзиву, прийнятті рішення про закриття апеляційного провадження. Апеляційний розгляд охоплює підготовку справи до апеляційного розгляду, призначення справи до розгляду в суді апеляційної інстанції, відкриття судового засідання, вирішення клопотань учасників справи, доповідь судді-доповідача, надання пояснень, судові дебати, ухвалення судового рішення.

Наступною стадією провадження у справах з митних спорів в порядку адміністративного судочинства є касаційне провадження. В адміністративно-правовій літературі під касаційним провадженням розуміється перегляд судових рішень першої і апеляційної інстанцій у межах встановлених законом

²⁰⁰ Кукурудз Р.О. Апеляція в адміністративно-юрисдикційному процесі: питання теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2010. С. 16.

повноважень судом касаційної інстанції після перегляду їх у апеляційному провадженні за касаційними скаргами сторін та інших осіб, які брали участь у справі, а також осіб, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи та обов'язки²⁰¹. Етапи касаційного провадження є аналогічними апеляційному провадженню, а саме: 1) відкриття касаційного провадження (ст. ст. 332–339 КАС України); 2) касаційний розгляд (ст. ст. 340–360 КАС України). Відмінність полягає в тому, що під час касаційного провадження є попередній розгляд справи (ст. 343 КАС України) та підстави для передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду (ст. 346 КАС України).

Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами є окремою стадією провадження у справах з митних спорів в порядку адміністративного судочинства. За підставами, суб'єктами оскарження, предметом оскарження, порядком здійснення перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами ця стадія відрізняється від апеляційного та касаційного проваджень. Етапами стадії перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами є такі: 1) відкриття провадження за нововиявленими або виключними обставинами (ст. 366 КАС України); 2) розгляд заяви у судовому засіданні (ст. 368 КАС України); 3) прийняття судового рішення за наслідками провадження за нововиявленими або виключними обставинами (ст. 369 КАС України).

Останньою стадією провадження у справах з митних спорів в порядку адміністративного судочинства є виконання судових рішень в адміністративних справах, яка включає такі етапи: 1) звернення судових рішень в адміністративних справах до виконання (ст. 373 КАС України); 2) виправлення помилки у виконавчому документі та визнання його таким, що не підлягає виконанню (ст. 374 КАС України); 3) зупинення виконання судового рішення (ст. 375 КАС України); 4) поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого

²⁰¹ Основи адміністративного судочинства в Україні (навчальний посібник для юридичних факультетів та юридичних клінік) / За заг. редакцією Александрової Н.В., Куйбіди Р.О. К.: Конус-Ю, 2006. С. 246.

листа до виконання (ст. 376 КАС України); 5) примирення сторін у процесі виконання (ст. 377 КАС України); 6) відстрочення і розстрочення виконання, зміна чи встановлення способу і порядку виконання судового рішення (ст. 378 КАС України); 7) заміна сторони виконавчого провадження (ст. 379 КАС України); 8) поворот виконання судових рішень (ст. ст. 380-381 КАС України); 9) судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративних справах (ст. 382 КАС України).

Зауважимо, що етапи стадій провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві не є обов'язковими та залежать від обставин та складності кожної конкретної справи.

Митні спори в адміністративному судочинстві можуть бути розглянуті у порядку загального позовного провадження, спрощеного позовного провадження та позовного провадження в окремих категоріях адміністративних справ. Згідно ч. 3 ст. 12 КАС України загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні²⁰². У порядку загального позовного провадження розглядаються митні спори про коригування митної вартості товару; митні спори про визначення митної вартості товару; митні спори про адміністрування митних платежів; митні спори про визначення коду товару за Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності; митні спори, пов'язані з митним оформленням; митні спори, пов'язані з митним контролем. Відповідно до ч. 2 ст. 12 КАС України спрощене позовне провадження призначене для розгляду справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи²⁰³. У порядку спрощеного позовного провадження розглядаються митні спори про стягнення грошових сум за рішенням митного органу щодо яких завершився строк оскарження; типові справи у сфері митних правовідносин (адміністративні справи, відповідачем у

²⁰² Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

²⁰³ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

яких є митний орган, митний спір у яких виник з аналогічних підстав, у відносинах, що регулюються нормами митного законодавства, та у яких підвладним суб'єктом митних правовідносин заявлено аналогічні вимоги). У порядку позовного провадження в окремих категоріях адміністративних справ розглядаються митні спори за зверненням митних органів при здійсненні ними визначених законом повноважень.

Враховуючи викладене, вважаємо, що провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві являє собою законодавчо врегульований порядок здійснення процесуальних дій щодо вирішення конкретної адміністративної справи, однією із сторін якої є митний орган, а іншою – підвладний суб'єкт митних правовідносин.

Специфіка провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві полягає в тому, що воно має, з одного боку, загальні ознаки, характерні для провадження в адміністративному судочинстві, а з іншого – специфічні, зумовлені предметом митного спору та суспільними відносинами, які виникають у процесі або з приводу переміщення предметів через митний кордон України. До загальних ознак провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві доцільно віднести такі: регламентація нормами КАС України; здійснення адміністративними судами розгляду і вирішення визначених адміністративних справ; реалізація процесуальних дій; оформлення відповідного судового рішення. Особливими ознаками провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві є такі: оскарження рішень, дій або бездіяльності митних органів або їх посадових осіб здійснюється у випадках, передбачених митним законодавством; обов'язковими учасниками митного спору є владний (митні органи, їх посадові особи та інші працівники) та підвладний (фізичні чи юридичні особи, що здійснюють дії щодо переміщення предметів через митний кордон України) суб'єкти митних правовідносин; позовна заява повинна бути оформлена за своїм змістом відповідно до предмету позову та має супроводжуватися документами, необхідними для здійснення митного контролю

та митного оформлення предметів, що переміщуються через митний кордон України²⁰⁴.

2.2. Розгляд та вирішення справ з митних спорів в адміністративному судочинстві

Стадія розгляду справи по суті є центральною стадією провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві. Судовий розгляд з митних спорів являє собою сукупність послідовних процесуальних дій суду та осіб, які беруть участь у справі з метою забезпечення всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин справи і постановлення справедливого рішення²⁰⁵. Завданням розгляду справи по суті є розгляд та вирішення спору на підставі зібраних у підготовчому провадженні матеріалів, а також розподіл судових витрат²⁰⁶.

Відповідно до ст. 193 КАС України суд має розпочати розгляд справи по суті не пізніше ніж через шістьдесят днів з дня відкриття провадження у справі, а у випадку продовження строку підготовчого провадження – не пізніше наступного дня з дня закінчення такого строку. Суд розглядає справу по суті протягом тридцяти днів з дня початку розгляду справи по суті²⁰⁷. Згідно ст. 194 КАС України судове засідання проводиться у спеціально обладнаному приміщенні – залі судових засідань. Окремі процесуальні дії в разі необхідності можуть

²⁰⁴ Толстолицька М.М. Поняття та особливості провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2020. № 1–2. С. 18–19.

²⁰⁵ Малярчук І.А. Провадження у справах з податкових спорів в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2017. С. 92.

²⁰⁶ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

²⁰⁷ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

вчинятися за межами приміщення суду²⁰⁸. У ст. 195 КАС України передбачено, що учасники справи мають право брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за умови наявності у суді відповідної технічної можливості, про яку суд зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі, крім випадків, коли явка цього учасника справи в судове засідання визнана судом обов'язковою²⁰⁹.

У призначений для розгляду справи час головуєчий відкриває судове засідання та оголошує, яка справа розглядається. Секретар судового засідання доповідає суду, хто з викликаних у справі осіб з'явився в судове засідання, хто з учасників справи бере участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, чи повідомлено тих учасників справи, хто не з'явився, про дату, час і місце судового засідання в порядку, визначеному цим Кодексом. З оголошенням головуєчим судового засідання відкритим розпочинається розгляд справи по суті. Головуєчий у судовому засіданні встановлює особи тих, хто прибув у судове засідання, а також перевіряє повноваження посадових і службових осіб, їхніх представників. Головуєчий у судовому засіданні оголошує склад суду, секретаря судового засідання і роз'яснює учасникам справи, які прибули в судове засідання, їхнє право заявляти відводи. Головуєчий з'ясовує обізнаність учасників справи з їхніми правами та обов'язками та роз'яснює їх у разі необхідності. Головуєчий з'ясовує, чи мають учасники справи заяви чи клопотання, пов'язані з розглядом справи, які не були заявлені з поважних причин у підготовчому провадженні або в інший строк, визначений судом, та вирішує їх після заслуховування думки інших присутніх у судовому засіданні учасників справи²¹⁰.

Основним етапом стадії розгляду митного спору по суті є з'ясування обставин справи та дослідження доказів. Спочатку суд заслуховує вступне слово позивача та третьої особи, яка бере участь на його стороні, відповідача та третьої

²⁰⁸ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

²⁰⁹ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

²¹⁰ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

особи, яка бере участь на його стороні, а також інших учасників справи. У вступному слові учасники справи в усній формі стисло викладають зміст та підстави своїх вимог і заперечень щодо предмета позову, дають необхідні пояснення щодо них. Якщо в справі заявлено кілька вимог, суд може зобов'язати сторони та інших учасників справи дати окремо пояснення щодо кожної з них. Учасники справи з дозволу головуючого можуть ставити питання один одному. Головуючий з власної ініціативи або за усним клопотанням учасника справи може зняти питання, що не стосуються предмета спору, поставити питання учаснику судового процесу. Суд, заслухавши вступне слово учасників справи, з'ясовує обставини, на які учасники справи посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, та досліджує в порядку, визначеному в підготовчому засіданні у справі, докази, якими вони обґрунтовуються²¹¹.

На цьому етапі суду необхідно дослідити законність рішень митних органів. Цей етап розгляду справ з митних спорів є найбільш складним для суду, оскільки його специфікою є дослідження доказів. У адміністративно-правовій літературі під доказами в адміністративному судочинстві розуміється інформація, на підставі якої особи, які беруть участь у справі, обґрунтовують або спростовують позовні вимоги, а суд установлює наявність або відсутність даних про факти, обставини, дії або події, що мають значення для правильного вирішення справи²¹². Доказування в адміністративному судочинстві – це почуттєва розумова логічна діяльність з виявлення, витребування, збирання, закріплення, перевірки й оцінки доказів, їх процесуальних джерел адміністративним судом та учасниками провадження, спрямована на встановлення фактичних обставин публічно-правового спору, прав та обов'язків учасників спірних правовідносин, необхідних для правильного вирішення справи²¹³.

²¹¹ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

²¹² Калмикова Я.С. Докази та доказування в адміністративному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2013. С. 6.

²¹³ Калмикова Я.С. Докази та доказування в адміністративному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2013. С. 6.

Згідно ст. 72 КАС України доказами в адміністративному судочинстві є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані встановлюються такими засобами: 1) письмовими, речовими і електронними доказами; 2) висновками експертів; 3) показаннями свідків²¹⁴. Докази мають бути належними (докази, які містять інформацію щодо предмета доказування), допустимими (суд не бере до уваги докази, які одержані з порушенням порядку, встановленого законом), достовірними (докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи), достатніми (докази, які у своїй сукупності дають змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмета доказування)²¹⁵.

Враховуючи вимоги ст. 77 КАС України у справах з митних спорів про протиправність рішень, дій чи бездіяльності митних органів обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача. У таких справах митний орган не може посилається на докази, які не були покладені в основу оскаржуваного рішення, за винятком випадків, коли він доведе, що ним було вжито всіх можливих заходів для їх отримання до прийняття оскаржуваного рішення, але вони не були отримані з незалежних від нього причин²¹⁶.

В адміністративному судочинстві докази класифікуються на особові та речові. До особових доказів відносять пояснення сторін, третіх осіб та їх законних представників, показання свідків, висновки експертів, письмові докази. Речові докази розуміються як зібрані, перевірені та оцінені предмети матеріального світу, що свідчать про обставини, які мають значення для справи. Речові докази можуть досліджуватися шляхом огляду, проведення експертизи, здійснення

²¹⁴ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

²¹⁵ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

²¹⁶ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

судового експерименту, при їх оцінці здійснюється уявне моделювання досліджуваних обставин та причинно-наслідкових зв'язків речового доказу з ними. Окрім того, специфіка речових доказів полягає і в їх поверненні власникові²¹⁷.

У справах з митних спорів основними доказами є документи. Особи, які переміщують товари, транспортні засоби комерційного призначення через митний кордон України, зобов'язані надати митним органам документи та відомості, які необхідні для здійснення митного контролю.

У ч. 1 ст. 335 МК України встановлено, що під час переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України декларант, уповноважена ним особа або перевізник залежно від виду транспорту, яким здійснюється перевезення товарів, надають митному органу в паперовій або електронній формі такі документи та відомості²¹⁸:

1) при перевезенні автомобільним транспортом: а) документи на транспортний засіб, зокрема ті, що містять відомості про його державну реєстрацію (національну належність); б) транспортні (перевізні) документи (міжнародні товаротранспортні накладні); в) визначений актами Всесвітнього поштового союзу документ, що супроводжує міжнародні поштові відправлення (за їх наявності); г) комерційні документи (за наявності) на товари, що перевозяться, які містять відомості, зокрема, про найменування та адресу перевізника, найменування країни відправлення та країни призначення товарів, найменування та адреси відправника (або продавця) та отримувача товарів; г) відомості про кількість вантажних місць та вид упаковки; д) найменування товарів; е) вага бруто товарів (у кілограмах) або об'єм товарів (у метрах кубічних), крім великогабаритних вантажів;

2) при перевезенні водним транспортом: а) генеральна декларація, що містить, зокрема, найменування та опис судна, відомості про його реєстрацію та

²¹⁷ Малярчук І.А. Проведення у справах з податкових спорів в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2017. С. 101.

²¹⁸ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення 25.10.2019).

національну належність, прізвище капітана, прізвище та адресу суднового агента;

б) декларація про вантаж, яка містить, зокрема, відомості про найменування портів відправки, портів заходу судна, завантаження та вивантаження товарів, першого порту відправки товарів, порту вивантаження товарів, що залишаються на борту, перелік коносаментів або інших документів, що підтверджують наявність та зміст договору морського (річкового) перевезення, кількість вантажних місць товару, опис та вид упаковки товарів, які підлягають вивантаженню у даному порту;

в) декларація про припаси (суднові припаси), яка містить, зокрема, відомості про найменування суднових припасів, що є в наявності на судні, та їх кількість;

г) декларація про особисті речі екіпажу судна;

г) суднова роль, що містить відомості про кількість і склад членів екіпажу під час прибуття і відправлення судна, зокрема, прізвища, імена, громадянство, звання або посаду, дату і місце народження, вид і номер документа, що посвідчує особу;

д) список пасажирів, що містить відомості про пасажирів під час прибуття і відправлення судна, зокрема, кількість пасажирів на судні, прізвища, імена, громадянство, дату і місце народження, порти посадки і висадки;

е) визначений актами Всесвітнього поштового союзу документ, що супроводжує міжнародні поштові відправлення (за їх наявності);

є) транспортні (перевізні) документи на товари (за наявності), які містять, зокрема, відомості про загальну кількість товарів, кількість вантажних місць, найменування товарів, вид упаковки;

ж) комерційні документи (за наявності) на товари та відомості про розміщення товарів на борту судна;

з) відомості про наявність (відсутність) на борту судна товарів, ввезення яких на митну територію України заборонено або обмежено, включаючи валютні цінності, наявні у членів екіпажу, лікарські засоби, до складу яких входять наркотичні, сильнодіючі засоби, психотропні та отруйні речовини;

и) відомості про наявність (відсутність) на борту судна небезпечних товарів, зброї, боєприпасів;

3) при перевезенні повітряним транспортом: а) стандартний документ перевізника, передбачений укладеними відповідно до закону міжнародними договорами в галузі цивільної авіації (генеральна декларація); б) документи, що

містять відомості про товари, які перевозяться на борту (вантажні відомості, авіаційні вантажні накладні); в) документ, що містить відомості про припаси (бортові припаси) та про кількість припасів (бортових припасів), завантажених на борт судна та вивантажених з нього; г) транспортні (перевізні) документи; г) комерційні документи (за наявності їх у перевізника) на товари, що перевозяться; д) визначений актами Всесвітнього поштового союзу документ, що супроводжує міжнародні поштові відправлення (за їх наявності); е) відомості про знаки національної належності та реєстраційні знаки судна, номер рейсу, маршрут польоту, пункт вильоту та пункт прибуття судна; є) відомості про найменування підприємства (організації, установи), що експлуатує судно, та кількість членів екіпажу; ж) список пасажирів із зазначенням їх кількості на судні, прізвищ та ініціалів, пунктів посадки та висадки; відомості щодо багажу пасажирів (пасажирська відомість); з) найменування товарів, номери вантажних накладних, кількість місць за кожною накладною, пунктів завантаження та пунктів вивантаження товарів; и) відомості про наявність (відсутність) на борту судна товарів, ввезення яких на митну територію України заборонено або обмежено, включаючи валютні цінності, наявні у членів екіпажу, лікарські засоби, до складу яких входять наркотичні, сильнодіючі засоби, психотропні та отруйні речовини; і) відомості про наявність (відсутність) на борту судна небезпечних товарів, зброї, боєприпасів;

4) при перевезенні залізничним транспортом: а) транспортні (перевізні) документи; б) передатну відомість на залізничний рухомий склад; в) документ, що засвідчує наявність припасів (за наявності припасів); г) визначений актами Всесвітнього поштового союзу документ, що супроводжує міжнародні поштові відправлення (за їх наявності); г) комерційні документи (за наявності їх у перевізника) на товари, що перевозяться;

5) при переміщенні трубопровідним транспортом та лініями електропередачі: а) зовнішньоекономічний договір (контракт) або інші документи, що підтверджують право володіння, користування та/або розпорядження товарами; б) акт прийому-передачі товарів або довідка, що підтверджує кількість товарів;

в) комерційні та супровідні документи (за наявності їх у власника трубопровідного транспорту, лінії електропередачі) на товари, що переміщуються через митний кордон України, а на момент митного оформлення - рахунок-фактуру; г) найменування та адреса відправника товарів; г) найменування та адреса отримувача товарів; д) документи (дозволи, сертифікати), що підтверджують показники товару.

Відповідно ч. 2 ст. 335 МК України незалежно від виду транспорту, яким здійснюється переміщення товарів, під час прибуття товарів у пункт пропуску через державний кордон України надаються документи (відомості) або їх реквізити, у тому числі засобами інформаційних технологій (або у вигляді електронного документа), які підтверджують дотримання заборон та/або обмежень згідно із законами України щодо пропуску товарів через митний кордон України, крім тих, що необхідні виключно для поміщення товарів у митний режим²¹⁹.

У ч. 2 ст. 335 МК України передбачено, що разом з митною декларацією митному органу подаються рахунок або інший документ, який визначає вартість товару, та, у випадках, встановлених цим Кодексом, декларація митної вартості. У встановленому цим Кодексом порядку в митній декларації декларантом або уповноваженою ним особою зазначаються відомості про: 1) документи, що підтверджують повноваження особи, яка подає митну декларацію; 2) зовнішньоекономічний договір (контракт) або інші документи, що підтверджують право володіння, користування та/або розпорядження товарами; 3) транспортні (перевізні) документи; 4) комерційні документи, наявні у особи, яка подає декларацію; 5) у разі необхідності – документи, що підтверджують дотримання заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; 6) документи, що підтверджують дотримання обмежень, які виникають у зв'язку із застосуванням захисних, антидемпінгових та компенсаційних заходів (за наявності таких обмежень); 7) у випадках, передбачених цим Кодексом, -

²¹⁹ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення 25.10.2019).

документи, що підтверджують країну походження товару; 8) у разі необхідності – документи, що підтверджують сплату та/або забезпечення сплати митних платежів; 9) у разі необхідності - документи, що підтверджують право на пільги із сплати митних платежів, на застосування повного чи часткового звільнення від сплати митних платежів відповідно до обраного митного режиму; 10) у разі необхідності – документи, що підтверджують зміну термінів сплати митних платежів; 11) у разі необхідності – документи, що підтверджують заявлену митну вартість товарів та обраний метод її визначення відповідно до статті 53 цього Кодексу²²⁰.

Оскарження рішень митних органів про коригування митної вартості товарів є найбільш поширеним видом митних спорів. Рішення про коригування заявленої митної вартості товарів, які ввозяться на митну територію України з поміщенням у митний режим імпорту, приймається митним органом у письмовій формі під час здійснення контролю правильності визначення митної вартості цих товарів як до, так і після їх випуску, якщо митним органом виявлено, що заявлено неповні та/або недостовірні відомості про митну вартість товарів, у тому числі невірно визначено митну вартість товарів. Митною вартістю товарів, які переміщуються через митний кордон України, є вартість товарів, що використовується для митних цілей, яка базується на ціні, що фактично сплачена або підлягає сплаті за ці товари. Відомості про митну вартість товарів використовуються для: 1) нарахування митних платежів; 2) застосування інших заходів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України; 3) ведення митної статистики; 4) розрахунку податкового зобов'язання, визначеного за результатами документальної перевірки. Визначення митної вартості товарів, які ввозяться в Україну відповідно до митного режиму імпорту, здійснюється за такими методами: 1) основний – за ціною договору (контракту) щодо товарів, які імпортуються (вартість операції); 2) другорядні: а) за ціною договору щодо ідентичних товарів; б) за ціною договору щодо подібних (аналогічних) товарів; в)

²²⁰ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення 25.10.2019).

на основі віднімання вартості; г) на основі додавання вартості (обчислена вартість); г) резервний. Основним методом визначення митної вартості товарів, які ввозяться на митну територію України відповідно до митного режиму імпорту, є перший метод – за ціною договору (вартість операції). Кожний наступний метод застосовується лише у разі, якщо митна вартість товарів не може бути визначена шляхом застосування попереднього методу відповідно до норм цього Кодексу²²¹.

У ст. 53 МК України встановлено, що документами, які підтверджують митну вартість товарів, є: 1) декларація митної вартості та документи, що підтверджують числові значення складових митної вартості, на підставі яких проводився розрахунок митної вартості; 2) зовнішньоекономічний договір (контракт) або документ, який його замінює, та додатки до нього у разі їх наявності; 3) рахунок-фактура (інвойс) або рахунок-проформа (якщо товар не є об'єктом купівлі-продажу); 4) якщо рахунок сплачено, - банківські платіжні документи, що стосуються оцінюваного товару; 5) за наявності – інші платіжні та/або бухгалтерські документи, що підтверджують вартість товару та містять реквізити, необхідні для ідентифікації ввезеного товару; 6) транспортні (перевізні) документи, якщо за умовами поставки витрати на транспортування не включені у вартість товару, а також документи, що містять відомості про вартість перевезення оцінюваних товарів; 7) ліцензія на імпорт товару, якщо імпорт товару підлягає ліцензуванню; 8) якщо здійснювалося страхування, - страхові документи, а також документи, що містять відомості про вартість страхування²²².

У разі якщо документи, зазначені вище, містять розбіжності, які мають вплив на правильність визначення митної вартості, наявні ознаки підробки або не містять всіх відомостей, що підтверджують числові значення складових митної вартості товарів, чи відомостей щодо ціни, що була фактично сплачена або підлягає сплаті за ці товари, декларант або уповноважена ним особа на письмову вимогу митного органу зобов'язані протягом 10 календарних днів надати (за

²²¹ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення 25.10.2019).

²²² Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення 25.10.2019).

наявності) такі додаткові документи: 1) договір (угоду, контракт) із третіми особами, пов'язаний з договором (угодою, контрактом) про поставку товарів, митна вартість яких визначається; 2) рахунки про здійснення платежів третім особам на користь продавця, якщо такі платежі здійснюються за умовами, визначеними договором (угодою, контрактом); 3) рахунки про сплату комісійних, посередницьких послуг, пов'язаних із виконанням умов договору (угоди, контракту); 4) виписку з бухгалтерської документації; 5) ліцензійний чи авторський договір покупця, що стосується оцінюваних товарів та є умовою продажу оцінюваних товарів; 6) каталоги, специфікації, прейскуранти (прайс-листи) виробника товару; 7) копію митної декларації країни відправлення; 8) висновки про якісні та вартісні характеристики товарів, підготовлені спеціалізованими експертними організаціями, та/або інформація біржових організацій про вартість товару або сировини²²³.

У разі якщо митний орган має обґрунтовані підстави вважати, що існуючий взаємозв'язок між продавцем і покупцем вплинув на заявлену декларантом митну вартість, декларант або уповноважена ним особа на письмову вимогу митного органу, крім документів, зазначених вище, подає (за наявності) такі документи: 1) виписку з бухгалтерських та банківських документів покупця, що стосуються відчуження оцінюваних товарів, ідентичних та/або подібних (аналогічних) товарів на території України; 2) довідкову інформацію щодо вартості у країні-експортері товарів, що є ідентичними та/або подібними (аналогічними) оцінюваним товарам; 3) розрахунок ціни (калькуляцію)²²⁴.

Про важливість документів як доказів у справах з митних спорів свідчить і судова практика.

Одним із питань під час розгляду та вирішення справ з митних спорів в адміністративному судочинстві є суперечності у відомостях щодо умов оплати товару в документах, доданих до митної декларації на підтвердження митної

²²³ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення 25.10.2019).

²²⁴ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення 25.10.2019).

вартості товарів. Аналіз судової практики виявив випадки, коли документи, додані декларантом до митної декларації, містять різні відомості (суперечність) щодо умов оплати за товар. В одних справах суди визнають таку різницю у відомостях як розбіжність, що дає підстави для витребування додаткових документів. В інших випадках суди дотримуються протилежної позиції²²⁵.

Так, у справі № 817/1109/14 Рівненський окружний адміністративний суд встановив, що у пункті 4.1 контракту поставки від 30.09.2013 № 011013-03 передбачено термін оплати за партію товару 30 днів після поставки товару, а згідно з інвойсом від 14.03.2014 № 21745 термін оплати – 14 днів²²⁶. Переглядаючи рішення суду першої інстанції, Житомирський апеляційний адміністративний суд з приводу цієї обставини зазначив таке: «З матеріалів справи вбачається, що, враховуючи наявність розбіжностей у поданих Товариством документах та отриманій інформації про те, що митна вартість подібного товару перевищує заявлений декларантом рівень митної вартості, у Митниці були підстави для сумніву в правильності митної оцінки товару. За таких обставин митний орган обґрунтовано запропонував позивачу надати додаткові документи»²²⁷.

Водночас у справі № 815/5106/14 Одеський окружний адміністративний суд, встановивши, що контролюючий орган-відповідач свій сумнів у правильності митної вартості товарів обґрунтував суперечливістю відомостей про оплату товарів, а саме тим, що відповідно до п. 3.5 зовнішньоекономічного договору оплата за цим контрактом здійснюється шляхом попередньої передоплати, не пізніше дати відвантаження товарів, якщо інше не вказано в рахунку-фактурі на товар, що відвантажується, в той час, як згідно з даними, вказаними в інвойсі, встановлена післяплата, дійшов висновку, що ця обставина не може бути

²²⁵ Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2. URL: http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017/ (дата звернення 14.04.2019 р.).

²²⁶ Постанова Рівненського окружного адміністративного суду від 26 травня 2014 року у справі № 817/1109/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/39277222> (дата звернення 14.04.2020).

²²⁷ Постанова Житомирського апеляційного адміністративного суду від 12 серпня 2014 у справі № 817/1109/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/40298276> (дата звернення 14.04.2020).

підставою для сумнівів у правильності визначення митної вартості товару (постанова від 24 листопада 2014 року, ЄДРСР – 41708556). Наведений висновок суду першої інстанції був підтриманий Одеським апеляційним адміністративним судом та Вищим адміністративним судом України (ухвали від 27 січня 2015 року, ЄДРСР – 42495140; від 4 червня 2015 року, ЄДРСР – 44834420)²²⁸.

У постанові Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2 «Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року» зазначено, що усунути наведену розбіжність дозволить застосування за аналогією частини першої статті 73 КАС України, якою встановлено таку вимогу до доказів, як належність. У митних процедурах вимоги до доказів законом не врегульовано, тому до процедур митного контролю можуть бути за аналогією застосовані відповідні правила з адміністративного судочинства. Вимога належності доказів означає, що суб'єкт, який вирішує справу по суті, повинен брати до уваги лише ті докази, які стосуються предмета доказування. У процедурах контролю за митною вартістю товару предметом доказування є ціна товару та інші складові митної вартості товару. У свою чергу умови плати безпосередньо ціни товару не стосуються. У зв'язку з цим відомості про умови оплати товару не повинні братися митним органом до уваги при контролі за митною вартістю, а відтак суперечності між цими відомостями не можуть бути підставою для твердження про наявність розбіжностей у даних про митну вартість товару. Суперечності у відомостях щодо умов оплати товару у документах, доданих до митної декларації на підтвердження митної вартості товарів, не можуть бути підставою для витребування митним органом додаткових документів у декларанта²²⁹.

²²⁸ Постанова Одеського окружного адміністративного суду від 26 травня 2014 року у справі № 815/5106/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/39277222> (дата звернення 14.04.2020).

²²⁹ Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2. URL: http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017/ (дата звернення 14.04.2019 р.).

Одним із документів, які подаються декларантами на підтвердження митної вартості товару, є калькуляція собівартості виробника.

В одних випадках суди визнають цей вид документа достатнім доказом розміру складових митної вартості. Так, у справі № 803/509/14 за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Гербор-холдинг» до Ягодинської митниці про скасування рішення про коригування митної вартості товарів та про скасування картки відмови у прийнятті митної декларації позивач на підтвердження митної вартості товару на вимогу митниці подав додатково калькуляцію ціни товару виробника. У рішенні про коригування митної вартості митниця стверджувала, що заявлена митна вартість не може бути визнана у зв'язку з тим, що документи, які подані для підтвердження митної вартості, не містять усіх даних, необхідних для її визначення за методом, обраним декларантом, зокрема надана позивачем калькуляція не містить необхідної інформації для визначення собівартості продукції, що не дає змоги відслідковувати формування ціни товару. Однак Волинський окружний адміністративний суд наголосив, що є помилковим посилення митного органу на неналежність наданої виробником калькуляції, оскільки, на думку суду, вказана калькуляція містить всі необхідні реквізити для визначення собівартості меблевої фурнітури, а саме відомості про вартість сталі, гартування, оцинкування, нікелювання, виготовлення та пакування. Наведена позиція суду першої інстанції була підтримана ухвалами апеляційної та касаційної інстанцій (ухвала Львівського апеляційного адміністративного суду від 18 листопада 2014 року, ЄДРСР – 41647339; ухвала Вищого адміністративного суду України від 15 січня 2015 року, ЄДРСР – 42311350)²³⁰.

В інших випадках суди відмовляються визнавати калькуляцію ціни виробника належним і достатнім доказом заявленої митної вартості. Так, у справі № 804/1101/14 позивач разом із митною декларацією подав розрахунок ціни

²³⁰ Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2. URL: http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017/ (дата звернення 14.04.2019 р.).

(калькуляцію вартості) товарів. Під час контролю правильності визначення митної вартості товарів митний орган встановив розбіжність між цією калькуляцією та іншими документами, доданими до митної декларації. Не погоджуючись із цим висновком контролюючого органу, Дніпропетровський окружний адміністративний суд зазначив, що калькуляція – це розрахунково-вартісна методика обліку, за допомогою якого обраховується планова собівартість продукції. Всі види калькуляції є попередніми, їх розробляють до початку виробництва продукції та використовують при складанні кошторису. Тобто калькуляція є довідковим документом постачальника і не є обов'язковим для митного оформлення вантажу та не впливає на визначення митної вартості (постанова від 20 лютого 2014 року, ЄДРСР – 37404637). Ця постанова суду першої інстанції залишена в силі ухвалою Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду (ухвала від 21 жовтня 2014 року, ЄДРСР – 41329035)²³¹.

У постанові Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2 «Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року» зазначено, що для усунення наведеної розбіжності у судовій практиці доцільно взяти до уваги підхід, застосований Верховним Судом України у справі № 2а/3264/11/1070 за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Салді-сервіс» (далі – Товариство) до Державної податкової інспекції у Києво-Святошинському районі Київської області (далі – ДПІ) про визнання протиправними та скасування податкових повідомлень-рішень. Ухвалюючи оскаржені рішення, ДПІ на підставі акта позапланової документальної виїзної перевірки Товариства щодо дотримання вимог податкового законодавства стосовно взаємовідносин з ПП «УПТК-Агро» дійшла висновку, що укладений між цими підприємствами правочин щодо купівлі-продажу є нікчемним. Суд першої інстанції постановою від 2 грудня 2011 року позов задовольнив виходячи з того,

²³¹ Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2. URL: http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017/ (дата звернення 14.04.2019 р.).

що позивач правомірно включив до податкового кредиту суми податку на додану вартість (далі – ПДВ), сплачені ним у складі ціни придбання товарів, які підтверджені, зокрема, калькуляціями вартості виробництва продукції № 8, 9. Водночас на момент розгляду зазначеної справи в суді апеляційної інстанції набрав законної сили вирок Шевченківського районного суду міста Чернівців від 8 грудня 2011 року, яким встановлено факт фіктивності господарської діяльності ПП «УПТК-Агро». І ця обставина, на думку найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції, не могла бути не врахована судом апеляційної інстанції, оскільки статус фіктивного підприємства несумісний з легальною підприємницькою діяльністю, навіть за формального підтвердження її первинними документами. Зазначене, на думку колегії суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України, дає підстави для висновку, що первинні документи, які стали підставою для формування податкового кредиту, та виписані контрагентом, фіктивність господарської діяльності якого встановлена вироком суду, не можуть вважатися належно оформленими та підписаними звітними документами, які посвідчують факт придбання товарів, робіт чи послуг, а тому віднесення відображених сум ПДВ до податкового кредиту є безпідставним (постанова від 17 листопада 2015 року, ЄДРСР – 54688653). Із наведеної позиції Верховного Суду України випливає, що первинні документи (у тому числі калькуляція вартості товару) контрагента, фіктивність діяльності якого не встановлено вироком суду, можуть визнаватися такими, що посвідчують факт придбання товарів, робіт чи послуг, у тому числі вартість товару (послуги). До того ж відповідно до пункту 3 частини четвертої статті 53 МК України калькуляція є одним із документів, який декларант на вимогу митного органу повинен подати на підтвердження митної вартості товарів у разі, якщо митний орган має обґрунтовані підстави вважати, що існуючий взаємозв'язок між продавцем і покупцем вплинув на заявлену декларантом митну вартість. Викладене засвідчує, що калькуляція собівартості виробника є достатнім та належним доказом на підтвердження заявленої митної вартості товару²³².

²³² Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу

В окремих випадках на підтвердження митної вартості декларанти подають платіжні доручення без вказівки у них на рахунок-фактуру (інвойс), на підставі яких здійснено платіж, хоча відповідно до умов відповідних зовнішньоекономічних договорів такий авансовий платіж мав здійснюватися лише після отримання декларантом рахунку-фактури (інвойсу). У зв'язку з цим у судовій практиці виявлено різні підходи щодо того, чи є такі платіжні доручення доказами, які достатні для доведення митної вартості певної поставки товару²³³.

Так, у справі № 823/9/14 Черкаський окружний адміністративний суд зазначив таке: «Досліджуючи в судовому засіданні обставини наявності розбіжностей у документах, поданих позивачем для митного оформлення, суд встановив, що такі розбіжності мали місце та відображені в рішенні відповідача про коригування митної вартості товарів. ...також у п.5.1 з/е договору від 11.04.2013 №804/00186217-32193 зазначено, що попередня оплата здійснюється відповідно до специфікації, а у п.5.5 з/е договору від 11.04.2013 №804/00186217-32193 вказано, що оплата здійснюється відповідно до рахунків-фактури, в той же час рахунок від 28.08.2013 №0000012076 виданий після того, як здійснилась оплата (попередня оплата від 15.08.2013 № 34),... є підозри вважати, що оплата здійснена за іншим рахунком-фактурою, який до митного оформлення не надавався. ...З урахуванням наведеного суд вважає, що в цих спірних правовідносинах митниця мала підстави для витребування додаткових документів для підтвердження заявленої митної вартості товару у зв'язку з виникненням обґрунтованого сумніву щодо правильності заявленої митної вартості товару» (постанова від 5 лютого 2014 року, ЄДРСР – 37181009). Наведений підхід суду першої інстанції був підтриманий судами апеляційної та касаційної інстанцій (ухвали Київського апеляційного адміністративного суду від 10 липня 2014 року,

України в редакції від 13 березня 2012 року: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2. URL: http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017/ (дата звернення 14.04.2019 р.).

²³³ Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2. URL: http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017/ (дата звернення 14.04.2019 р.).

ЄДРСР – 39878095; Вищого адміністративного суду України від 9 липня 2015 року, ЄДРСР – 47376329)²³⁴.

Натоїмість у справі № 806/2185/14 Вищий адміністративний суд України також установив той факт, що передплата була здійснена до виставлення інвойсу: «При винесенні рішення про коригування митної вартості № 101060000/2014/300083/2 від 11 лютого 2014 року відповідач посилався на наявність окремих розбіжностей, а саме: попередня оплата товару відповідно до платіжного доручення № 1629 від 7 листопада 2013 року на суму 14 000 дол. США здійснена раніше, ніж виданий інвойс № 213DX058 від 23 грудня 2013 року, хоча пунктом 5 контракту № 16/11/2010 передбачено, що оплата здійснюється на підставі виставленого продавцем інвойса...». Незважаючи на це, суд визнав, що відповідне платіжне доручення разом з іншими доказами є достатнім для доведення митної вартості партії товару: «Однак розбіжності, на які вказав відповідач, не впливають на числові значення складових митної вартості товарів і не позбавляють Товариство права на застосування методу визначення митної вартості товарів за ціною договору (контракту) щодо товарів, які імпортуються, з врахуванням того, що позивачем використані відомості, які повністю підтверджені документально» (ухвала від 9 липня 2015 року, ЄДРСР – 46642804)²³⁵.

Такі ж розбіжності у правових позиціях зустрічаються у судовій практиці щодо тих платіжних доручень, які оформляються після отримання платником відповідного інвойсу. Так, в одних випадках відсутність у платіжному дорученні вказівки на інвойс не вважається неповнотою документів, а відтак не розцінюється як підстава для коригування митної вартості товарів (постанова Хмельницького окружного адміністративного суду від 16 вересня 2014 року у

²³⁴ Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2. URL: http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017/ (дата звернення 14.04.2019 р.).

²³⁵ Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2. URL: http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017/ (дата звернення 14.04.2019 р.).

справі № 822/2924/14, ЄДРСР – 40590303, залишена в силі ухвалою Вінницького апеляційного адміністративного суду від 12 листопада 2014 року, ЄДРСР – 41847853; постанова Вищого адміністративного суду України від 28 січня 2016 року у справі № 817/1221/14 (касаційне провадження № К/800/44603/14), ЄДРСР – 55644642). В інших випадках наведена обставина вважається судами достатньою підставою для коригування митним органом митної вартості товарів (постанова Хмельницького окружного адміністративного суду від 9 вересня 2014 року у справі №822/3280/14, ЄДРСР – 40822999, залишена в силі ухвалою Вінницького апеляційного адміністративного суду від 28 жовтня 2014 року, ЄДРСР – 41188684)²³⁶.

У постанові Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2 «Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року» зазначено, що для усунення наведеної розбіжності варто взяти до уваги положення пункту 5 частини другої статті 53 МК України, відповідно до якого документи, що подаються декларантом для підтвердження митної вартості товару, мають містити реквізити, необхідні для ідентифікації ввезеного товару. Із цим положенням узгоджується вимога пункту 2.2 Положення про порядок виконання банками документів на переказ, примусове списання і арешт коштів в іноземних валютах та банківських металів, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 28 липня 2008 року № 216, відповідно до якого у платіжному дорученні платник повинен заповнити реквізит «Призначення платежу» в іноземній валюті таким чином, щоб надавати повну інформацію про платіж та документи, на підставі яких здійснюється перерахування бенефіціару коштів в іноземній валюті. При цьому надати повну інформацію про документи, на підставі яких здійснюється перерахування коштів, означає надати реквізити як зовнішньоекономічного договору (контракту), так і рахунку-фактури (інвойсу),

²³⁶ Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2. URL: http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017/ (дата звернення 14.04.2019 р.).

згідно з якими здійснюється оплата. Саме ці документи і дозволяють ідентифікувати платіжне доручення з поставкою оцінюваного товару. Ідентифікація платіжного доручення з певною поставкою товару може бути здійснена також шляхом посилання на специфікацію до договору, на основі якої було поставлено відповідний товар (постанова Харківського апеляційного адміністративного суду від 16 жовтня 2014 року у справі № 816/1996/14, ЄДРСР – 41026369, залишена в силі ухвалою Вищого адміністративного суду України від 15.04.2015, ЄДРСР – 43720961). Без ідентифікації на основі посилання на такі документи платіжне доручення як доказ не може вважатися достатнім для доведення митної вартості певної партії товару. Так само платіжне доручення не є достатнім доказом митної вартості певної поставки товару в разі зазначення у ньому лише зовнішньоекономічного договору, на основі якого здійснена поставка певного товару. Отже, платіжне доручення без вказівки у ньому на рахунок-фактуру (інвойс), на підставі яких здійснено платіж (у разі коли відповідно до умов відповідних зовнішньоекономічних договорів такий авансовий платіж мав здійснюватися лише після отримання декларантом рахунку-фактури (інвойсу), не є доказом, достатнім для доведення митної вартості певної поставки товару²³⁷.

У судовій практиці виявлено ситуації, коли митний орган відмовляється брати до уваги наданий декларантом прайс-лист через те, що той містить або навпаки не містить певних відомостей, що, на думку, митного органу, суперечить суті прайс-листа як комерційної пропозиції для невизначеного кола покупців. Спираючись на такі доводи, митний орган доходить висновку, що відомостей для підтвердження митної вартості недостатньо, а тому є підстави для коригування митної вартості товарів. Здійснюючи контроль за такими діями митного органу, адміністративні суди в одних випадках підтверджують правомірність висновків відповідачів та наявність підстав для коригування митної вартості товарів, а в

²³⁷ Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2. URL: http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017/ (дата звернення 14.04.2019 р.).

інших – не погоджуються із доводами митного органу та, відповідно, скасовують рішення про коригування митної вартості²³⁸.

Так, у справі № 826/10007/14 Окружним адміністративним судом міста Києва було встановлено, що митний орган не взяв до уваги прайс-лист через те, що той має адресний характер і має суб'єктивну спрямованість, що суперечить суті прайс-листа як комерційної пропозиції продавця необмеженій кількості потенційних покупців, тому не може розглядатися як підтвердження заявленої митної вартості. Погоджуючись із цим доводом митного органу, суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову про скасування рішення про коригування митної вартості товарів. Вищий адміністративний суд України підтримав цей висновок суду першої інстанції та вказав, що «...прайс-лист виданий на умовах поставки CIF-Odessa, тобто має адресний характер та суб'єктивну спрямованість, що суперечить суті прайс-листа як комерційної пропозиції продавця необмеженій кількості потенційних покупців...» (ухвала від 28 липня 2015 року, ЄДРСР – 47786667)²³⁹.

Водночас у справі № 826/19436/13-а судами нижчих інстанцій було встановлено, що орган доходів і зборів відмовився взяти до уваги прайс-лист на тій підставі, що у ньому було зазначено комерційні умови поставки, а це, за висновком митного органу, суперечить самій суті прайс-листа як комерційної пропозиції продавця, яка розповсюджується на необмежену кількість потенційних покупців. У зв'язку з наведеною обставиною Вищий адміністративний суд України зазначив таке: «Судами попередніх інстанцій також встановлено, що наданий декларантом прайс-лист містить у собі назву компанії, що здійснює продаж товарів, моделі товару, вартість товару, мінімальне замовлення товару, країну виробництва, строк дії прайс-листа, умови поставки товару, умови оплати

²³⁸ Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2. URL: http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017/ (дата звернення 14.04.2019 р.).

²³⁹ Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2. URL: http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017/ (дата звернення 14.04.2019 р.).

товару тощо. У той же час чинним законодавством не передбачено чіткого переліку реквізитів, які має містити прайс-лист. Враховуючи зазначене, колегія суддів вказує на обґрунтованість позиції судів попередніх інстанцій щодо безпідставності посилення відповідача на невідповідність змісту інформації, що міститься у прайс-листі, його суті» (ухвала від 18 лютого 2016 року, ЄДРСР – 56189031)²⁴⁰.

У постанові Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2 «Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року» зазначено, що для усунення цієї розбіжності необхідно зважити на положення пункту 4 частини першої статті 3 Цивільного кодексу України, яким закріплено таку загальну засаду цивільного законодавства, як свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом. Із наведеної засади випливає свобода способів ініціювання підприємницьких цивільних правовідносин, у тому числі свобода форми прайс-листа. Отже, з огляду на засаду свободи підприємницької діяльності митним органам заборонено втручатися у підприємницьку діяльність декларантів шляхом відмови взяти до уваги прайс-лист з мотивів його недопустимості у зв'язку із наявністю чи відсутністю у ньому певних відомостей (реквізитів)²⁴¹.

Наведний аналіз судової практики у справах з митних спорів засвідчує, що документи та відомості, які необхідні для здійснення митного контролю, є важливими доказами.

Після з'ясування всіх обставин у справі та перевірки їх доказами головуєчий у судовому засіданні надає сторонам та іншим учасникам справи можливість дати додаткові пояснення. Вислухавши додаткові пояснення, суд постановляє ухвалу

²⁴⁰ Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2. URL: http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017/ (дата звернення 14.04.2019 р.).

²⁴¹ Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2. URL: http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017/ (дата звернення 14.04.2019 р.).

про закінчення з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами і переходить до судових дебатів²⁴².

У ст. 225 КАС України встановлено, що у судових дебатах виступають з промовами (заключним словом) учасники справи. У цих промовах можна посилатися лише на обставини і докази, які досліджені в судовому засіданні. Кожному учаснику справи надається однаковий час для виступу з промовою в судових дебатах. У дебатах першим надається слово позивачеві, його представнику, а потім – відповідачеві, його представнику. Третя особа, яка заявила самостійні вимоги щодо предмета спору, її представник виступають після сторін у справі. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, їхні представники виступають у дебатах після особи, на стороні якої вони беруть участь. За клопотанням сторін чи третіх осіб у дебатах можуть виступати лише їхні представники. Тривалість судових дебатів визначається головуючим з урахуванням думки учасників справи, виходячи з розумного часу для викладення учасниками справи їх позиції по справі. Головуючий може зупинити промовця лише тоді, коли він виходить за межі справи, що розглядається судом, або повторюється, або істотно виходить за визначені судом межі часу для викладення промов у судових дебатах. З дозволу суду промовці можуть обмінюватися репліками. Право останньої репліки завжди належить відповідачеві та його представникові²⁴³.

Завершальним етапом судового розгляду справ з митних спорів є ухвалення і проголошення судового рішення. Після судових дебатів суд виходить до нарадчої кімнати (приміщення, спеціально призначеного для ухвалення судових рішень) для ухвалення рішення у справі, оголосивши орієнтовний час його проголошення. Під час ухвалення судового рішення ніхто не має права перебувати в нарадчій кімнаті, крім складу суду, який розглядає справу. Під час перебування в нарадчій

²⁴² Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

²⁴³ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

кімнаті суддя не має права розглядати інші судові справи. Судді не мають права розголошувати хід обговорення та ухвалення рішення в нарадчій кімнаті²⁴⁴.

Судове рішення в адміністративному судочинстві – це основний акт правосуддя, який вирішує адміністративну справу, містить державно-владне, індивідуально-конкретне розпорядження із застосуванням норм права по із встановлених у судовому розгляді фактів і правовідносин, ухвалене у передбаченому законом процесуальному порядку іменем держави й спрямоване на захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових та службових осіб при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень²⁴⁵. Відповідно до ст. 241 КАС України судовими рішеннями є: 1) ухвали; 2) рішення; 3) постанови. Процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених цим Кодексом, вирішуються судом шляхом постановлення ухвал. Судовий розгляд в суді першої інстанції закінчується ухваленням рішення суду. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку закінчується прийняттям постанови²⁴⁶. Отже, судовий розгляд справ з митних спорів по суті закінчується ухваленням рішення суду.

²⁴⁴ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

²⁴⁵ Синицька Я.П. Юридична природа судового рішення в адміністративному судочинстві. *Форум права*. 2011. № 4. С. 685.

²⁴⁶ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

2.3. Апеляційне та касаційне провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві

Важливе значення для забезпечення прав і законних інтересів учасників митних відносин, прийняття законного, обґрунтованого і справедливого рішення у справах з митних спорів має діяльність вищестоящих адміністративних судів з перегляду судових рішень. Перегляд судових рішень в адміністративному судочинстві здійснюється у чотирьох формах: апеляційне провадження, касаційне провадження, провадження за виключними обставинами, провадження за нововиявленими обставинами. Кожна із зазначених форм перегляду є самостійною стадією адміністративного судочинства, має як загальні ознаки, характерні для адміністративного судочинства, так і свої особливості. Однією з тенденцій в адміністративному судочинстві під час розгляду справ з митних спорів є зростання ролі такої форми перегляду судових рішень як апеляційне провадження²⁴⁷.

Реалізація конституційного права особи на судовий захист у частині забезпечення апеляційного провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві зумовлена діяльністю системи судів апеляційної інстанції. Перевірка законності і обґрунтованості судових рішень, прийнятих адміністративними судами першої інстанції у справах з митних спорів, здійснюється апеляційними адміністративними судами у формі апеляційного провадження. Реалізація апеляційними судами свого процесуального статусу пов'язана фактично із додатковими гарантіями законності в адміністративному процесі, що спрямовані на захист прав, свобод та законних інтересів підвладних суб'єктів митних відносин. Апеляційний перегляд судових рішень є основною функцією судів апеляційної інстанції, а також є засобом усунення помилок, які

²⁴⁷ Толстолуцька М.М. Апеляційне провадження як форма перегляду судових рішень у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві. *Забезпечення сталого розвитку в умовах глобалізаційних трансформацій: Збірник матеріалів II конференції молодих науковців* (м. Київ, 25 травня 2019 р.). Київ: АПСВТ, 2019. С. 34.

були допущені під час розгляду митної спору адміністративними судами першої інстанції²⁴⁸.

Термін «апеляція» (від лат. «*appellatio*») означає: 1) оскарження якої-небудь постанови до вищої інстанції, що має право переглянути справу; 2) звернення за підтримкою до якої-небудь авторитетної інстанції (організації, окремих осіб), до громадської думки²⁴⁹. Апеляція являє собою основний спосіб оскарження в суді вищої інстанції судових рішень, які ще не набрали чинності²⁵⁰. Метою апеляційного перегляду рішень окружних адміністративних судів є питання про підтвердження чи спростування їх законності й обґрунтованості. Завданням апеляційного провадження в адміністративному судочинстві є не питання вирішення справи по суті, а є перевірка законності й обґрунтованості судового рішення в контексті допущеної судової помилки²⁵¹.

Апеляційне провадження – це стадія процесу, під час якої апеляційний суд перевіряє законність і обґрунтованість рішень та ухвал суду першої інстанції, що не набрали законної сили. Саме апеляційне провадження дає можливість в найкоротші строки виправити судові помилки, сприяє підвищенню якості роботи судів першої інстанції і скеруванню судової практики в суворій відповідності вимогам закону²⁵². М.М. Глуховеря зазначає, що апеляційне провадження є специфічною факультативною стадією адміністративного судового процесу, на якій на підставі апеляційної скарги перевіряються законність і обґрунтованість рішень адміністративного суду першої інстанції, які ще не набрали законної сили, а також юридичні й фактичні обставини справи²⁵³. В.М. Коваль вважає, що

²⁴⁸ Перегляд судових рішень в адміністративному процесі: у 2 кн.: підручник / наук.-ред. колегія: Р. Кайдашев (голова), Є. Романенко (співголова), О. Акімов, С. Гербеда (заступник голови), М. Гончаренко (заступник голови), В. Гурковський, О. Непомнящий, В. Силкін, Р. Сиротенко, І. Чаплай (відповідальний секретар, координатор проекту). Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. Кн. 2. С. 6.

²⁴⁹ Словник іноземних слів / [за ред. члена-кореспондента АНУРСР О.С. Мельничука]. К.: Гол. ред. Укр. радян. енциклоп., 1977. С. 60–61.

²⁵⁰ Большая советская энциклопедия / гл. ред. А.М. Прохоров. 3-е изд. Т.16: Мезия-Моршанск. М.: Сов. энцикл. 1974. С. 523.

²⁵¹ Поляков І.С. Перегляд рішень окружних адміністративних судів в апеляційному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2019. С. 87.

²⁵² Методичні рекомендації на тему: «Перегляд судових рішень в апеляційних та касаційних інстанціях відповідно до норм Кодексу адміністративного судочинства України». URL: <http://just.odessa.gov.ua/files/upload/files/admin.pdf> (дата звернення 11.04.2019).

²⁵³ Глуховеря М.М. Апеляційне провадження в системі проваджень адміністративного судового процесу. *Форум права*. 2013. № 3. С. 114.

сутність апеляційного оскарження полягає не в тому, щоб розглянути справу заново, а щоб перевірити судовий акт, винесений судом першої інстанції за результатами розгляду справи, на якісно іншому рівні. Саме перевірка законності й обґрунтованості рішень та ухвал суду першої інстанції лежить у підґрунті апеляційної діяльності і становить її зміст²⁵⁴. Р.О. Кукурудз під апеляцією в адміністративному судочинстві розуміє врегульований КАС України порядок оскарження фізичною чи юридичною особою рішення суду першої інстанції до суду вищого рівня; перегляд такого рішення, яке, на думку апелянта, прийняте на підставі неправильного та неповного встановлення фактичних обставин справи або з підстав невідповідності рішення вимогам матеріального і процесуального права з метою забезпечення захисту прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, забезпечення права на судовий захист та дотримання принципу законності під час правосуддя²⁵⁵.

У юридичній літературі відмічається, що основне завдання суду апеляційної інстанції – надати новим розглядом додаткову гарантію справедливості судовому рішенню й реалізувати право на судовий захист. Ця гарантія полягає в наступному: а) сам факт подвійного розгляду дозволяє усунути помилки, які могли виникнути у суді першої інстанції; б) оскільки рішення по суті ухвалюють дві різні інстанції, зменшується ризик судової помилки загалом; в) забезпечується дотримання законності, адже вища інстанція наділена більшою судовою владою²⁵⁶. При цьому оцінка доказів при перегляді судового рішення, яке не набрало законної сили, має подвійний характер. З одного боку, її метою є перевірка правильності оцінювання доказів судом першої інстанції, а апеляційному ж суду належить самому оцінити докази, дійти висновків про правильність чи хибність їх оцінювання, здійснене місцевим судом; з другого боку, за наявності висновку про необґрунтованість судового рішення суд другої апеляційної інстанції може дати власну оцінку як доказам, що містяться у справі,

²⁵⁴ Коваль В.М. Апеляційні суди в Україні: становлення і розвиток: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2004. С. 17.

²⁵⁵ Кукурудз Р.О. Апеляція в адміністративно-юрисдикційному процесі: питання теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2010. С. 16.

²⁵⁶ Борисова Е.А. Апелляция в гражданском и арбитражном процессе. *Государство и право*. 1998. № 3. С. 176.

так і додатково наданим. Як бачимо, в першому випадку оцінювання доказів має перевірочний характер, а в другому вона є засобом виправлення вищестоящим судом недоліків в оціночній діяльності суду першої інстанції²⁵⁷.

Апеляційне провадження характеризується комплексом взаємопов'язаних і взаємообумовлених процесуальних дій з перегляду адміністративної справи та рішень судів першої інстанції. Підставами для апеляційного оскарження судового рішення у справах з митних спорів, яке не набрало законної сили, є його: 1) незаконність і необґрунтованість; 2) невідповідність нормам матеріального та процесуального права. Під час апеляційного оскарження відбувається повторний розгляд оскарження у повному обсязі або частково. Об'єктом апеляційного оскарження в адміністративному судочинстві є судові рішення, що не набрали законної сили, якщо законом передбачена можливість їх оскарження. Тобто, в процесуальній формі апеляцію поставлено в залежність від факту набрання судовим рішенням законної сили, а набрання судовим рішенням законної сили знаходиться в прямій залежності від факту закінчення процесуального строку, в межах якого діє право на апеляцію. Об'єктом перегляду в порядку апеляції можуть бути як питання фактів (правильність, об'єктивність та повнота оцінки доказів і встановлення фактів), так і питання права (правильність застосування матеріальних і процесуальних норм)²⁵⁸.

Судом апеляційної інстанції у справах з митних спорів є: апеляційний адміністративний суд, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться місцевий адміністративний суд (місцевий загальний суд як адміністративний суд чи окружний адміністративний суд), що ухвалив рішення; 2) Верховний Суд переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційних судів, ухвалені ними як судами першої інстанції; 3) Велика Палата Верховного Суду переглядає в апеляційному порядку судові рішення Верховного Суду, ухвалені ним як судом першої інстанції. Правом на апеляційне оскарження наділені учасники справи та

²⁵⁷ Михайлов С.М. Оценка доказательств судом второй инстанции в гражданском судопроизводстве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2001. С. 14.

²⁵⁸ Малиарчук І.А. Проведення у справах з податкових спорів в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2017. С. 124.

особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки. Зазначені суб'єкти мають право оскаржити в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції окремо від рішення суду у випадках, передбачених ст. 294 КАС України. Апеляційна скарга на рішення суду подається протягом тридцяти днів, а на ухвалу суду – протягом п'ятнадцяти днів з дня його (її) проголошення. Апеляційна скарга подається у письмовій формі безпосередньо до суду апеляційної інстанції. Вимоги до змісту апеляційної скарги визначені в ст. 296 КАС України²⁵⁹.

Апеляційна скарга реєструється у день її надходження до суду апеляційної інстанції та не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу, визначеному в порядку, встановленому ст. 31 КАС України, згідно якої визначення судді-доповідача здійснюється Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою під час реєстрації документів з урахуванням спеціалізації та рівномірного навантаження для кожного судді, за принципом випадковості та в хронологічному порядку надходження справ. На апеляційну скаргу, яка оформлена з порушенням вимог, протягом п'яти днів з дня її подання суддею-доповідачем виноситься ухвала про залишення позовної заяви без руху, в якій зазначаються недоліки позовної заяви, спосіб і строк їх усунення, який не може перевищувати десяти днів з дня вручення ухвали про залишення позовної заяви без руху. Копія ухвали про залишення позовної заяви без руху або про повернення позовної заяви надсилається особі, яка подала позовну заяву, не пізніше наступного дня після її постановлення. Копія позовної заяви залишається в суді²⁶⁰.

За відсутності підстав для залишення апеляційної скарги без руху, повернення апеляційної скарги чи відмови у відкритті апеляційного провадження суд апеляційної інстанції постановляє ухвалу про відкриття апеляційного провадження у справі. Питання про відкриття апеляційного провадження у справі

²⁵⁹ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

²⁶⁰ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

вирішується не пізніше п'яти днів з дня надходження апеляційної скарги або заяви про усунення недоліків. В ухвалі про відкриття апеляційного провадження зазначається строк для подання учасниками справи відзиву на апеляційну скаргу та вирішується питання про витребування матеріалів справи, необхідних для розгляду скарги на судові рішення. Якщо разом з апеляційною скаргою подано заяви чи клопотання, суд в ухвалі про відкриття апеляційного провадження встановлює строк, протягом якого учасники справи мають подати свої заперечення щодо поданих заяв чи клопотань²⁶¹.

Відповідно до ст. 306 КАС України суддя-доповідач в порядку підготовки справи до апеляційного розгляду: 1) з'ясовує склад учасників судового процесу. У разі встановлення, що рішення суду першої інстанції може вплинути на права та обов'язки особи, яка не брала участі у справі, залучає таку особу до участі у справі як третю особу, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору; 2) з'ясовує обставини, на які посилаються учасники справи як на підставу своїх вимог і заперечень; 3) з'ясовує, які обставини визнаються та які заперечуються учасниками справи; 4) пропонує учасникам справи подати нові докази, на які вони посилаються, або витребує їх за клопотанням особи, яка подала апеляційну скаргу, або з власної ініціативи; 5) вирішує питання щодо поважності причин неподання доказів до суду першої інстанції; 6) за клопотанням учасників справи вирішує питання про виклик свідків, призначення експертизи, судових доручень щодо збирання доказів, залучення до участі у справі спеціаліста, перекладача; вирішує інші письмово заявлені клопотання учасників справи; 7) вирішує питання про можливість письмового провадження за наявними у справі матеріалами у суді апеляційної інстанції; 8) вирішує інші питання, необхідні для апеляційного розгляду справи²⁶². Після проведення підготовчих дій суддя-доповідач доповідає про них колегії суддів, яка вирішує питання про

²⁶¹ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

²⁶² Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

проведення додаткових підготовчих дій у разі необхідності та призначення справи до розгляду²⁶³.

Апеляційна скарга на рішення суду першої інстанції має бути розглянута протягом шістдесяти днів з дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження, а апеляційна скарга на ухвалу суду першої інстанції – протягом тридцяти днів з дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження. У виняткових випадках апеляційний суд за клопотанням сторони та з урахуванням особливостей розгляду справи може продовжити строк розгляду справи, але не більш як на п'ятнадцять днів, про що постановляє ухвалу²⁶⁴.

Апеляційний розгляд здійснюється колегією суддів у складі трьох суддів за правилами розгляду справи судом першої інстанції за правилами спрощеного позовного провадження з урахуванням особливостей, встановлених для апеляційного розгляду справ. Після відкриття судового засідання і вирішення клопотань учасників справи суддя-доповідач доповідає в необхідному обсязі зміст судового рішення, що оскаржується, апеляційної скарги та відзиву на неї. Для надання пояснень, а також для виступу у судових дебатах першій надається слово особі, що подала апеляційну скаргу. Якщо апеляційні скарги подали обидві сторони, першим дає пояснення позивач. За ними дають пояснення і виступають у дебатах особи, які приєдналися до апеляційної скарги, а потім – інші учасники справи. Після закінчення перевірки підстав для апеляційного перегляду колегія суддів виходить до нарадчої кімнати для ухвалення судового рішення²⁶⁵.

Необхідно зазначити, що суд апеляційної інстанції може розглянути справу без повідомлення учасників справи (в порядку письмового провадження) за наявними у справі матеріалами, якщо справу може бути вирішено на підставі наявних у ній доказів, у разі: 1) відсутності клопотань від усіх учасників справи про розгляд справи за їх участю; 2) неприбуття жодного з учасників справи у

²⁶³ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

²⁶⁴ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

²⁶⁵ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

судове засідання, хоча вони були належним чином повідомлені про дату, час і місце судового засідання; 3) подання апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції, які ухвалені в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін (у порядку письмового провадження)²⁶⁶.

За наслідками розгляду апеляційної скарги на судове рішення суду першої інстанції суд апеляційної інстанції має право: 1) залишити апеляційну скаргу без задоволення, а судове рішення – без змін; 2) скасувати судове рішення повністю або частково і ухвалити нове судове рішення у відповідній частині або змінити судове рішення; 3) скасувати судове рішення повністю або частково і у відповідній частині закрити провадження у справі повністю або частково або залишити позовну заяву без розгляду повністю або частково; 4) визнати нечинним судове рішення суду першої інстанції повністю або частково у визначених КАС України випадках і закрити провадження у справі у відповідній частині; 5) скасувати судове рішення і направити справу для розгляду до іншого суду першої інстанції за встановленою підсудністю; 6) у визначених КАС України випадках скасувати свою постанову (повністю або частково) і прийняти одне з рішень, зазначених вище²⁶⁷.

Суд апеляційної інстанції залишає апеляційну скаргу без задоволення, а рішення або ухвалу суду – без змін, якщо визнає, що суд першої інстанції правильно встановив обставини справи та ухвалив судове рішення з додержанням норм матеріального і процесуального права. Підставами для скасування судового рішення суду першої інстанції повністю або частково та ухвалення нового рішення у відповідній частині або зміни рішення є: 1) неповне з'ясування судом обставин, що мають значення для справи; 2) недоведеність обставин, що мають значення для справи, які суд першої інстанції визнав встановленими; 3) невідповідність висновків, викладених у рішенні суду першої інстанції,

²⁶⁶ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

²⁶⁷ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

обставинам справи; 4) неправильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права²⁶⁸.

Порушення норм процесуального права може бути підставою для скасування або зміни рішення, якщо це порушення призвело до неправильного вирішення справи. Порушення норм процесуального права є обов'язковою підставою для скасування судового рішення та ухвалення нового рішення суду, якщо: 1) справу розглянуто неповноважним складом суду; 2) в ухваленні судового рішення брав участь суддя, якому було заявлено відвід, і підстави його відводу визнано судом апеляційної інстанції обґрунтованими, якщо апеляційну скаргу обґрунтовано такою підставою; 3) справу розглянуто адміністративним судом за відсутності будь-якого учасника справи, не повідомленого належним чином про дату, час і місце судового засідання, якщо такий учасник справи обґрунтовує свою апеляційну скаргу такою підставою; 4) суд прийняв рішення про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки осіб, які не були залучені до участі у справі; 5) судові рішення не підписано будь-ким із суддів або підписано не тими суддями, які зазначені у судовому рішенні; 6) судові рішення ухвалено суддями, які не входили до складу колегії, що розглядала справу; 7) суд розглянув за правилами спрощеного позовного провадження справу, яка підлягала розгляду за правилами загального позовного провадження²⁶⁹.

У ст. ст. 318–320 КАС України визначено підстави для скасування рішення суду і направлення справи для розгляду до іншого суду першої інстанції за встановленою підсудністю, підстави для скасування рішення повністю або частково з закриттям провадження у справі або залишенням позовної заяви без розгляду у відповідній частині та підстави для скасування ухвали суду, яка перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направлення справи для продовження розгляду до суду першої інстанції²⁷⁰.

²⁶⁸ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

²⁶⁹ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

²⁷⁰ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

Суд апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги ухвалює судові рішення у формі постанов. Процедурні питання, пов'язані з рухом справи, клопотання та заяви учасників справи, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення провадження у справі, а також в інших випадках, передбачених КАС України, вирішуються судом апеляційної інстанції шляхом постановлення ухвал. Постанова або ухвала суду апеляційної інстанції оформлюється суддею-доповідачем (іншим суддею, якщо суддя-доповідач не згодний з постановою, ухвалою) і підписується всім складом суду, визначеним для розгляду справи. Постанова суду апеляційної інстанції набирає законної сили з дати її прийняття. Ухвала суду апеляційної інстанції набирає законної сили з моменту її проголошення. Після закінчення апеляційного розгляду справа у п'ятнадцятиденний строк повертається до суду першої інстанції, який її розглядав²⁷¹.

До найбільш характерних ознак апеляційного провадження в адміністративному судочинстві у справах з митних спорів необхідно віднести такі: 1) підставою оскарження є незгода підвладного суб'єкта митних відносин із рішенням суду першої інстанції; 2) апеляція подається до вищестоящого органу відповідної юрисдикції, який уповноважений розглядати справу і вирішувати її; 3) предметом оскарження є прийняте рішення суду першої інстанції, яке, на думку підвладного суб'єкта митних відносин, не відповідає нормам матеріального чи процесуального права; 4) виконання оскаржуваного рішення суб'єкта владних повноважень, щодо якого був поданий позов до суду першої інстанції, зупиняється на час розгляду апеляції²⁷².

Отже, апеляційне провадження як форма перегляду судових рішень у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві є дієвою реалізацією реалізацією конституційного права підвладного суб'єкта митних відносин на судовий захист. Предметом апеляційного провадження у справах з митних спорів в

²⁷¹ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

²⁷² Малярчук І.А. Перегляд судових рішень у податкових спорах в адміністративному судочинстві. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2016. Випуск 42. С. 78–83.

адміністративному судочинстві можуть бути як питання фактів, так і питання права. Апеляційне провадження у справах з митних спорів забезпечує виправлення судових помилок, ухвалення адміністративними судами законних та обґрунтованих рішень, недопущення порушення законодавства, захист прав, свобод та інтересів підвладних суб'єктів митних відносин як учасників судового процесу²⁷³.

Виконання завдань адміністративного судочинства у спорах між владними та підвладними суб'єктами митних відносин залежить від прийняття судами адміністративної юрисдикції законних і обґрунтованих судових рішень. Однією із гарантій досягнення цієї мети є право на касаційне оскарження рішення адміністративного суду, яке спрямоване на забезпечення об'єктивного вирішення відповідного митного конфлікту та уникнення можливих помилок або ж неоднозначності підходів у правозастосуванні судами нижчих інстанцій²⁷⁴.

Необхідність перегляду рішень і ухвал в касаційній інстанції зумовлено тим, що не всі порушення закону, допущені судами першої інстанції, усуваються судом другої (апеляційної) інстанції, вони частково самі допускають помилки при постановленні рішень у справах. Буквально касація (лат. *quassare* «трясти; пошкоджувати; розбивати») означає перегляд або скасування вищим державним органом судового рішення через недотримання або порушення правил судочинства інстанцією, яка ухвалила рішення²⁷⁵.

У юридичній літературі термін «касація» розуміється як оформлена передбачена законом скарга, прохання про перегляд судового акта; судова інстанція, що здійснює перегляд судового акта; процедура перегляду судового акта²⁷⁶ [146, с. 250]. М.І. Сірий вважає, що інститут касації процесуально зумовлений необхідністю забезпечення судового тлумачення спірних норм права

²⁷³ Толстолуцька М.М. Апеляційне провадження як форма перегляду судових рішень у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві. *Забезпечення сталого розвитку в умовах глобалізаційних трансформацій*: Збірник матеріалів II конференції молодих науковців (м. Київ, 25 травня 2019 р.). Київ: АПСВТ, 2019. С. 35.

²⁷⁴ Толстолуцька М.М. Касаційне провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2020. Svazek 7. 4. vydani. S. 197.

²⁷⁵ Бакуліна С.В. Особливості судового розгляду та вирішення публічно-правових земельних спорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Т., 2018. С. 197.

²⁷⁶ Тимченко П.М. Научно-правовое исследование проблем обжалования судебных решений в гражданском процессе: история и современность. Полтава: Издательство «Полтава», 2002. С. 250.

в конкретній справі та їх однакового застосування в подібних ситуаціях усіма судами в державі. Його виникнення внаслідок особливостей правових систем, належних до романо-германської сім'ї. У них нормативно-правові акти, будучи провідним джерелом права, через певні об'єктивні та суб'єктивні фактори не завжди відрізняються досконалістю, чіткістю змісту, і це призводить до непоодиноких випадків неоднакового застосування їх норм судами. Усунення зазначеного функціонально тут як раз і покладається на касаційні суди, які, як правило, є останньою судовою інстанцією²⁷⁷. При цьому М.І. Сірий зауважує, що касація передбачає перегляд виключно формальної сторони справи на предмет визначення легальності провадження та рішення в судовій справі. Вхідження в оцінку суті справи суперечить юридичній природі касаційного суду²⁷⁸.

А.Й. Осетинський зазначає, що інститут касації є правовою конструкцією взаємодії судової влади з законодавчою владою, він складає функціональну основу взаємодоповнення початку реалізації цих складових єдиної державної влади. Зокрема, інститут касації є інструментом забезпечення послідовного додержання в судах волі законодавця, що визначена у законах, послідовного утвердження стабільного правопорядку та основ державності. З іншого боку, касаційні рішення виступають для законодавця виразною формою визначення якості та ефективності прийнятих законів, виступають чітким «правовим сигналом» необхідності зміни й удосконалення тих чи інших матеріальних і процесуальних правових норм, застосування яких у суді супроводжується суттєвими ускладненнями в механізмі правозастосування²⁷⁹.

На думку М.М. Ульмера касаційне провадження в адміністративному судочинстві – це факультативна процесуальна стадія, яка становить собою сукупність адміністративно-процесуальних норм, які регулюють процесуальні відносини, що пов'язані зі здійсненням перевірки законності судових рішень суду

²⁷⁷ Сірий М.І. Система перегляду судових рішень в Україні: погляд у майбутнє. *Юридичний журнал*. 2003. № 3. С. 112–119.

²⁷⁸ Сірий М.І. Система перегляду судових рішень в Україні: погляд у майбутнє. *Юридичний журнал*. 2003. № 3. С. 115.

²⁷⁹ Осетинський А.Й. (2005). Організація та функціональні засади діяльності касаційної інстанції (на прикладі судової палати Вищого господарського суду України): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2005. С. 34.

першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також судових рішень суду апеляційної інстанції повністю або частково²⁸⁰. Натомість Р.В. Кайдашев під касаційним провадженням в адміністративному судочинстві розуміє врегульовану адміністративно-процесуальними нормами систему процесуальних дій уповноважених суб'єктів, пов'язаних зі здійсненням перевірки законності та обґрунтованості судових рішень, що набрали законної сили, адміністративних судів першої інстанції, після їх перегляду адміністративним судом апеляційної інстанції, а також судових рішень адміністративних апеляційних судів щодо правильності застосування норм матеріального права чи порушення норм процесуального права²⁸¹. У свою чергу В.І. Ярошенко касаційне провадження в адміністративному судочинстві визначає як врегульовані нормами КАС України процесуальні відносини, пов'язані з переглядом судом касаційної інстанції судових рішень, які набрали законної сили, на предмет перевірки однакового застосування норм матеріального і процесуального права та як процесуальну гарантію законності рішень та ухвал адміністративного суду першої та апеляційної інстанцій та захисту прав, свобод фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у публічно-правових відносинах²⁸².

Цілком сприйнятною є позиція Е.Ф. Демського, згідно якої до завдань касаційного провадження в адміністративному судочинстві, доцільно віднести такі: 1) встановлення під час касаційного провадження порушень норм матеріального чи процесуального права, допущених судами першої та апеляційної інстанцій, які призвели до неправильного вирішення адміністративної справи; 2) виправлення помилок судів першої та апеляційної інстанцій у питаннях застосування названих норм; 3) забезпечення правильного та однакового правозастосування судами нижчого рівня; 4) формування судової практики²⁸³.

²⁸⁰ Ульмер М.М. Касаційне провадження в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2014. С. 69.

²⁸¹ Кайдашев Р.П. Перегляд судових рішень в адміністративному процесі України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2016. С. 203–204.

²⁸² Ярошенко В.І. Касаційне провадження в адміністративному судочинстві України: теорія та практика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2016. С. 11–12.

²⁸³ Демський Е.Ф. Адміністративне процесуальне право України: навч. посібник. К.: Атіка, 2008. С. 364.

Касаційному провадженню в адміністративному судочинстві притаманні такі ознаки: системність – цей вид провадження є системним утворенням, яке складається із сукупності взаємопов'язаних та взаємопослідовних процесуальних елементів; мета – перевірити правосудність судових рішень судів нижчих інстанцій, які набрали законної сили, з метою усунення судових помилок, які у них містяться; об'єкт перевірки – судові рішення адміністративних судів першої інстанції, після їх перегляду апеляційною інстанцією, та судові рішення адміністративних судів апеляційної інстанції, які набрали законної сили; межі перевірки – встановлення відповідності судових рішень, які оскаржуються нормами матеріального та процесуального права²⁸⁴. Отже, касаційне провадження у справах з митних спорів перевіряє правильність діяльності судів першої та апеляційної інстанції у конкретній адміністративній справі, що пов'язана з переміщенням предметів через митний кордон України.

Порядок касаційного провадження у справах з митних спорів визначено у главі 2 розділу III КАС України. Судом касаційної інстанції в адміністративних справах є Верховний Суд. Право оскаржити в касаційному порядку рішення суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи, а також постанову суду апеляційної інстанції повністю або частково, мають учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки. Підставами касаційного оскарження судових рішень є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права. Особа, яка не брала участі у справі, якщо суд вирішив питання про її права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, має право подати касаційну скаргу на судові рішення лише після його перегляду в апеляційному порядку за її апеляційною скаргою, крім випадку, коли судові рішення про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки такої особи було ухвалено безпосередньо судом апеляційної інстанції. У разі відкриття касаційного провадження за касаційною скаргою особи, яка не брала участі у справі, але суд

²⁸⁴ Кайдашев Р.П. Перегляд судових рішень в адміністративному процесі України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2016. С. 193.

вирішив питання про її права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, така особа користується процесуальними правами і несе процесуальні обов'язки учасника справи. Касаційна скарга на судові рішення подається протягом тридцяти днів з дня його проголошення. Форма і зміст касаційної скарги визначені в ст. 330 КАС України. Касаційна скарга може містити клопотання особи про розгляд справи за її участі. За відсутності такого клопотання вважається, що особа не бажає брати участь у судовому засіданні суду касаційної інстанції²⁸⁵.

Касаційна скарга реєструється у день її надходження до суду касаційної інстанції та не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу. Питання про залишення касаційної скарги без руху вирішується колегією суддів у складі трьох суддів не пізніше двадцяти днів з дня надходження касаційної скарги. Питання про повернення касаційної скарги суд касаційної інстанції вирішує протягом двадцяти днів з дня надходження касаційної скарги або з дня закінчення строку на усунення недоліків. Питання про відмову у відкритті касаційного провадження суд касаційної інстанції вирішує протягом двадцяти днів з дня надходження касаційної скарги або з дня закінчення строку на усунення недоліків. За відсутності підстав для залишення касаційної скарги без руху, повернення касаційної скарги чи відмови у відкритті касаційного провадження суд касаційної інстанції постановляє ухвалу про відкриття касаційного провадження у справі. Питання про відкриття касаційного провадження у справі вирішується колегією суддів у складі трьох суддів не пізніше двадцяти днів з дня надходження касаційної скарги або з дня надходження заяви про усунення недоліків²⁸⁶.

В ході підготовки справи до касаційного розгляду суд касаційної інстанції надсилає копії касаційної скарги та доданих до неї матеріалів учасникам справи разом з ухвалою про відкриття касаційного провадження у справі; вирішує питання щодо доповнення, зміни, відкликання касаційної скарги чи відмови від неї; з'ясовує склад учасників справи; вирішує письмово заявлені клопотання

²⁸⁵ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

²⁸⁶ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

учасників справи; вирішує питання про можливість попереднього розгляду справи або письмового провадження за наявними у справі матеріалами у суді касаційної інстанції; вирішує питання про зупинення виконання судових рішень, які оскаржуються; вирішує інші питання, необхідні для касаційного розгляду справи. Усі рішення, ухвалені суддею-доповідачем під час підготовки справи до касаційного розгляду, викладаються у формі ухвали. Після проведення підготовчих дій суддя-доповідач призначає справу до касаційного розгляду у судовому засіданні чи у порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами²⁸⁷.

Необхідно зазначити, що суд касаційної інстанції переглядає судові рішення в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, та на підставі встановлених фактичних обставин справи перевіряє правильність застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права. Суд касаційної інстанції не має права встановлювати або вважати доведеними обставини, що не були встановлені у рішенні або постанові суду чи відхилені ним, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими, збирати чи приймати до розгляду нові докази або додатково перевіряти докази. Суд не обмежений доводами та вимогами касаційної скарги, якщо під час розгляду справи буде виявлено порушення норм процесуального права, а також у разі необхідності врахування висновку щодо застосування норм права, викладеного у постанові Верховного Суду після подання касаційної скарги. У суді касаційної інстанції не приймаються і не розглядаються вимоги, що не були предметом розгляду в суді першої інстанції. Зміна предмета та підстав позову у суді касаційної інстанції не допускається. Касаційна скарга на рішення та постанови має бути розглянута протягом шістдесяти днів, а на ухвали – протягом

²⁸⁷ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

тридцяти днів з дня постановлення ухвали про відкриття касаційного провадження у справі²⁸⁸.

Попередній розгляд справи має бути проведений протягом п'яти днів після складення доповіді суддею-доповідачем без повідомлення учасників справи. У попередньому судовому засіданні суддя-доповідач доповідає колегії суддів про обставини, необхідні для ухвалення судового рішення судом касаційної інстанції. Суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а рішення без змін, якщо відсутні підстави для скасування судового рішення. Суд касаційної інстанції скасовує судові рішення за наявності підстав, які тягнуть за собою обов'язкове скасування судового рішення. Справа призначається до розгляду у судовому засіданні, якщо хоч один суддя із складу суду дійшов такого висновку. Про призначення справи до розгляду у судовому засіданні постановляється ухвала, яка підписується всім складом суду²⁸⁹.

Розгляд справи в суді касаційної інстанції починається з відкриття першого судового засідання. Головуючий відкриває судові засідання і оголошує, яка справа, за чиєю скаргою та на судові рішення якого суду розглядається. Після відкриття судового засідання і вирішення клопотань учасників справи, суддя-доповідач доповідає в необхідному обсязі зміст судових рішень, що оскаржуються, доводи касаційної скарги та відзиву на неї. Сторони та інші учасники справи надають свої пояснення. Першою дає пояснення особа, яка подала касаційну скаргу. Якщо касаційні скарги подали обидві сторони, першим надає пояснення позивач. За ними пояснення надають особи, які приєдналися до касаційної скарги, а потім – інші учасники справи. Головуючий може обмежити тривалість пояснень, встановивши для всіх учасників справи рівний проміжок часу, про що оголошується на початку судового засідання. У своїх поясненнях сторони та інші учасники справи можуть наводити тільки ті доводи, які

²⁸⁸ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

²⁸⁹ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

стосуються підстав касаційного перегляду судового рішення. Вислухавши пояснення учасників справи, суд виходить до нарадчої кімнати²⁹⁰.

У ст. 345 КАС України передбачено умови та порядок касаційного розгляду справи в порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами у разі: 1) відсутності клопотань від усіх учасників справи про розгляд справи за їх участю; 2) неприбуття жодного з учасників справи у судове засідання, хоча вони були належним чином повідомлені про дату, час і місце судового засідання; 3) перегляду ухвал судів першої та апеляційної інстанцій; 4) перегляду рішень суду першої інстанції та постанов апеляційної інстанції у справах, розглянутих за правилами спрощеного позовного провадження. Якщо під час письмового провадження за наявними у справі матеріалами суд касаційної інстанції дійде висновку про те, що справу необхідно розглядати у судовому засіданні, то він призначає її до касаційного розгляду в судовому засіданні. Якщо справа була розглянута в порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами, то копія постанови або ухвали суду касаційної інстанції надсилається учасникам справи в порядку, визначеному КАС України²⁹¹.

Доцільно зазначити, що за наявності підстав суд касаційної інстанції може передати справу на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду.

Суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів, передає справу на розгляд палати, до якої входить така колегія, якщо ця колегія вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів з цієї самої палати або у складі такої палати. Суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів або палати, передає справу на розгляд об'єднаної палати, якщо ця колегія або палата вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних

²⁹⁰ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

²⁹¹ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів з іншої палати або у складі іншої палати чи об'єднаної палати. Суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів, палати або об'єднаної палати, передає справу на розгляд Великої Палати, якщо така колегія (палата, об'єднана палата) вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів (палати, об'єднаної палати) іншого касаційного суду. Суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів, палати або об'єднаної палати, передає справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду, якщо така колегія (палата, об'єднана палата) вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати. Суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії або палати, має право передати справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду, якщо дійде висновку, що справа містить виключну правову проблему і така передача необхідна для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики²⁹².

Справа підлягає передачі на розгляд Великої Палати Верховного Суду, коли учасник справи оскаржує судові рішення з підстав порушення правил предметної юрисдикції, крім випадків, якщо: 1) учасник справи, який оскаржує судові рішення, брав участь у розгляді справи в судах першої чи апеляційної інстанції і не заявляв про порушення правил предметної юрисдикції; 2) учасник справи, який оскаржує судові рішення, не обґрунтував порушення судом правил предметної юрисдикції наявністю судових рішень Верховного Суду у складі колегії суддів (палати, об'єднаної палати) іншого касаційного суду у справі з подібною підставою та предметом позову у подібних правовідносинах; 3) Велика Палата

²⁹² Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

Верховного Суду вже викладала у своїй постанові висновок щодо питання предметної юрисдикції спору у подібних правовідносинах²⁹³.

За результатами касаційного розгляду справи суд касаційної інстанції має право: 1) залишити судові рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій без змін, а скаргу без задоволення; 2) скасувати судові рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій повністю або частково і передати справу повністю або частково на новий розгляд, зокрема за встановленою підсудністю або для продовження розгляду; 3) скасувати судові рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій повністю або частково і ухвалити нове рішення у відповідній частині або змінити рішення, не передаючи справи на новий розгляд; 4) скасувати постанову суду апеляційної інстанції повністю або частково і залишити в силі рішення суду першої інстанції у відповідній частині; 5) скасувати судові рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій повністю або частково і закрити провадження у справі чи залишити позов без розгляду у відповідній частині; 6) у визначених КАС України випадках визнати нечинними судові рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій повністю або частково і закрити провадження у справі у відповідній частині; 7) у визначених КАС України випадках скасувати свою постанову (повністю або частково) і прийняти одне з рішень, наведених вище²⁹⁴.

Підстави для винесення Верховним Судом рішення за результатами розгляду касаційної скарги чітко визначені в ст. ст. 350–354 КАС України.

Відповідно до ст. 355 КАС України суд касаційної інстанції за результатами розгляду касаційної скарги ухвалює судові рішення у формі постанов згідно з вимогами, встановленими ст. 34 та главою 9 розділу II КАС України, з урахуванням особливостей, зазначених у главі 2 розділу III. Процедурні питання, пов'язані з рухом справи, клопотання та заяви учасників справи, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення провадження у

²⁹³ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

²⁹⁴ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

справі, а також в інших випадках, передбачених КАС України, вирішуються судом касаційної інстанції шляхом постановлення ухвал у порядку, визначеному цим Кодексом для постановлення ухвал суду першої інстанції²⁹⁵.

Постанова суду касаційної інстанції набирає законної сили з дати її прийняття. Ухвала суду касаційної інстанції набирає законної сили з моменту її проголошення. Ухвала, постановлена судом поза межами судового засідання або в судовому засіданні у разі неявки всіх учасників справи, розгляду справи в письмовому провадженні, набирає законної сили з моменту її підписання суддею (суддями). Після закінчення касаційного розгляду справа у п'ятнадцятиденний строк повертається до суду першої інстанції, який її розглядав, якщо інше не зазначено у судовому рішенні суду касаційної інстанції²⁹⁶.

Підсумовуючи викладене вважаємо, що касаційне провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві – це врегульована нормами законодавства про адміністративне судочинство факультативна процесуальна стадія провадження у справах з митних спорів, в ході якої суд касаційної інстанції здійснює перевірку законності та обґрунтованості судових рішень, що набрали законної сили, адміністративних судів першої інстанції, після їх перегляду адміністративним судом апеляційної інстанції, а також судових рішень адміністративних апеляційних судів щодо правильності застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права. Метою касаційного провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві є можливість оскарження рішення адміністративного суду для справедливого вирішення справ з митних спорів та захисту прав, свобод і законних інтересів суб'єктів митних правовідносин²⁹⁷.

²⁹⁵ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

²⁹⁶ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

²⁹⁷ Толстолуцька М.М. Касаційне провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві. *Evrotsky politicky a pravni diskurz*. 2020. Svazek 7. 4. vydani. S. 201.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ З МИТНИХ СПОРІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

3.1. Судова практика вирішення митних спорів в адміністративному судочинстві України

Особливою формою відображення характеру розвитку митних правовідносин у процесі формування і реалізації норм законодавства України з питань митної справи є судова практика. Судова практика є особливим видом юридичної діяльності, що здійснюється уповноваженими суб'єктами на національному або міжнародному рівні у встановленому законом порядку з метою здійснення правосуддя або офіційного тлумачення правових норм, результатом чого є прийняття відповідного судового акту, що закріплює правоположення²⁹⁸. Вона відіграє роль фактора, який спрямований не тільки на удосконалення норм законодавства, але й в окремих випадках надає змогу усунути прогалини в праві і в законодавстві²⁹⁹.

Існуючі доктринальні підходи до розуміння судової практики як теоретико-правового явища, можливо узагальнити, виокремивши ті, що характеризують судову практику як: (а) результат діяльності судів, що виявляється у вирішенні конкретних категорій справ, здійсненні тлумачення або прийняття розпорядчих актів, які стосуються реалізації чи тлумачення права або вирішення поточних питань функціонування суду; (б) зміст діяльності суддів, де судова практика є особливою сферою щодо здійснення правосуддя; (в) засіб узагальнення результатів судочинства, що характеризує судову практику як особливу діяльність щодо організації і здійснення аналізу результатів судочинства, їх оцінювання, виявлення недоліків та групування за певними критеріями;

²⁹⁸ Росік Т.В. Роль судової практики в сучасній правотворчості: теоретико-прикладні аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2016. С. 85.

²⁹⁹ Дрішлюк А.І. Про визначення місця судового прецеденту в системі джерел цивільного права України. *Університетські наукові записки*. 2010. № 3 (15). С. 72–75.

(г) система професійних знань і навичок уповноважених суб'єктів, які застосовуються при здійсненні судочинства; (д) різновид юридичної практики, що характеризується загальними ознаками, які притаманні юридичній практиці, та особливими ознаками, що притаманні суто судовій практиці; (є) особливе правове явище, що наділене самостійними ознаками, на підставі яких може бути сформульоване відповідне визначення самого поняття «судова практика»; (ж) явище, що розуміється відповідно до широкого та у вузького підходів. В межах широкого підходу під судовою практикою розуміється будь-яка діяльність органів судової влади. Вузький підхід розкриває судову практику як виключно діяльність з розгляду судових справ³⁰⁰.

Судова практика з розгляду митних спорів націлена на вирішення конкретної справи та формується в результаті узагальнення результатів вирішення судових справ шляхом аналізу та узагальнення досвіду органів судової влади на всіх рівнях або формулювання нових правоположень вищими судами, їх опублікування і використання у практиці як нових правил³⁰¹. Судова практика з вирішення митних спорів виступає критерієм правильності та однаковості в застосуванні норм законодавства України з питань митної справи; надає змогу виявити й усунути прогалини законодавства України з питань митної справи; перевірити ефективність правових норм, з'ясувати потребу у вдосконаленні окремих нормативно-правових норм; виявити закономірності та тенденції розвитку правозастосовної діяльності у сфері митного регулювання, визначити шляхи її вдосконалення³⁰². Отже, роль судової практики у сфері митного регулювання та під час провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві є значною.

У вирішенні митних спорів вагоме значення мають правові позиції Верховного Суду України, оскільки у ст. 13 Закону України «Про судоустрій і

³⁰⁰ Росік Т.В. Роль судової практики в сучасній правотворчості: теоретико-прикладні аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2016. С. 121.

³⁰¹ Коростелкіна О.Н. Судебная практика и судебный прецедент в системе источников российского права: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. М., 2005. С. 6.

³⁰² Росік Т.В. Роль судової практики в сучасній правотворчості: теоретико-прикладні аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2016. С. 95.

статус суддів» встановлено, що висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права. Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права³⁰³. Це означає обов'язковість рішень Верховного Суду України для судів нижчого рівня та суб'єктів митних відносин. Правові позиції Верховного Суду України у справах з митних спорів усувають суперечності правового регулювання митних відносин, створюють передумови для правильного і одноманітного застосування митного законодавства, а також сприяють утвердженню принципів права у сфері митної справи³⁰⁴.

Аналіз судової практики з митних спорів засвідчує, що найпоширенішими у цій категорії справ є такі: 1) оскарження рішень митних органів щодо коригування митної вартості товарів; 2) оскарження рішень митних органів щодо визначення коду товару за Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД); 3) оскарження рішень митних органів щодо повернення платникам податків митних та інших платежів, помилково та/або надмірно сплачених до бюджету, контроль за справлянням яких здійснюється митними органами³⁰⁵.

Найбільш поширеними є митні спори стосовно оскарження рішень митних органів щодо коригування митної вартості товарів.

Статистичні дані щодо судових справ, пов'язаних із здійсненням митного контролю та митного оформлення товарів, свідчать, що найбільш численною категорією спорів (близько 61 %) є спори стосовно оскарження рішень митних органів про визначення (коригування) митної вартості товарів. Сутність спірних

³⁰³ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення 16.09.2019).

³⁰⁴ Толстолуцька М.М. Правові позиції Верховного Суду України у справах щодо визначення митної вартості товарів. *Вороновські читання (Судовий прецедент – джерело права або приклад правозастосування)*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ірпінь, 4-5 жовтня 2019 р.). Харків: Асоціація фінансового права України, 2019. С. 397.

³⁰⁵ Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2. URL: http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017/ (дата звернення 14.04.2019 р.).

відносин полягає в тому, що при вирішенні питання розмитнення імпортованих товарів контролюючий орган, не погодившись з задекларованою суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності вартістю, визначає її самостійно за відповідним методом. Як наслідок, у декларанта виникає обов'язок щодо сплати додаткових сум податку на додану вартість та ввізного мита³⁰⁶.

Спори з оскарження рішень про коригування митної вартості переважно виникають у зв'язку з тим, що митним органом не визнається задекларована особою митна вартість товару за ціною контракту. Як правило, спочатку це призводить до витребування митницею в декларанта ряду додаткових документів, більшість з яких взагалі не стосується митної вартості (наприклад, сертифікат якості імпортованого товару), а потім – до прийняття протиправного рішення про коригування заявленої ним митної вартості³⁰⁷.

Аналіз судової практики Верховного Суду України в цій категорії справ свідчить про доволі сформовані правові позиції щодо методів визначення митної вартості товарів, надання додаткових документів для визначення митної вартості товарів, здійснення контролю правильності визначення митної вартості товарів, коригування митної вартості товарів.

Так, у постанові від 21 лютого 2018 року у справі № 820/17417/14 про визнання протиправними та скасування рішення про відмову у визнанні заявленої митної вартості зазначено, митні органи мають право здійснювати контроль правильності обчислення декларантом митної вартості, але ці повноваження здійснюються у спосіб, визначений законом, зокрема, витребування додаткових документів на підтвердження задекларованої митної вартості може мати місце тільки у випадку наявності обґрунтованих сумнівів у достовірності поданих декларантом відомостей. Такі сумніви можуть бути зумовлені неповнотою поданих документів для підтвердження заявленої митної вартості товарів, невідповідністю характеристик товарів, зазначених у поданих документах,

³⁰⁶ Щодо судових спорів стосовно визначення (коригування) митної вартості товарів: лист Міністерства доходів і зборів України від 7 травня 2014 року № 10441/7/99-99-10-03-01-17. URL: https://taxlink.ua/ua/tax_explained/10441-7-99-99-10-03-01-17-vid-07-05-2014/ (дата звернення 11.05.2020).

³⁰⁷ Суддя КААС Оксана Епель про практику адмінсудів щодо порушення митних правил. URL: <https://apladm.ki.court.gov.ua/sud9103/pres-centr/news/528901/> (дата звернення 11.05.2020).

митному огляду цих товарів, порівнянням рівня заявленої митної вартості товарів з рівнем митної вартості ідентичних або подібних товарів, митне оформлення яких уже здійснено, і таке інше. Наявність у митного органу обґрунтованого сумніву у правильності визначення митної вартості є обов'язковою, оскільки з цією обставиною закон пов'язує можливість витребування додаткових документів у декларанта та надає митниці право вчиняти наступні дії, спрямовані на визначення дійсної митної вартості товарів. Разом з тим, витребувати необхідно ті документи, які дають можливість пересвідчитись у правильності чи помилковості задекларованої митної вартості, а не всі, які передбачені статтею 53 МК України. Ненадання повного переліку витребуваних документів може бути підставою для визначення митної вартості не за першим методом лише тоді, коли подані документи є недостатніми чи такими, що у своїй сукупності не спростовують сумнів у достовірності наданої інформації. Отримана з Центральної бази даних ЄАІС Державної фіскальної служби України інформація про вантажну митну декларацію, на яку митний орган посилається при коригуванні митної вартості, не є достатнім доказом ціни, за якою відповідну партію товару дійсно було імпортовано до України. При здійсненні контролю за коригуванням митної вартості товару, проведеним митним органом за другим методом (за ціною договору щодо ідентичних товарів; за ціною договору щодо подібних (аналогічних) товарів; за резервним методом), суди повинні були вимагати від відповідача доведення того, що товар за певною митною вартістю дійсно був увезений до України і що митна вартість за відповідною вантажною митною декларацією не була відкоригована³⁰⁸.

У постанові від 27 липня 2018 року у справі № 809/1174/17 щодо коригування митної вартості товарів Верховний Суд України відзначив, що у рішенні про коригування заявленої митної вартості, митний орган повинен навести пояснення щодо зроблених коригувань на обсяги партії ідентичних або подібних (аналогічних) товарів, умов поставки, комерційних умов тощо та

³⁰⁸ Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду України від 21 лютого 2018 року у справі № 820/17417/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72404897> (дата звернення 24.09.2019).

зазначити докладну інформацію, яка використовувалася митним органом при визначенні митної вартості оцінюваних товарів із застосуванням резервного методу³⁰⁹.

Згідно постанови від 12 березня 2019 року у справі № 826/2313/16 основним методом визначення митної вартості товарів є метод – за ціною договору. Однак митний орган у випадку наявності обґрунтованих сумнівів у достовірності поданих декларантом відомостей, що підтверджують числові значення складових митної вартості товарів, чи відомостей щодо ціни, яка була фактично сплачена або підлягає сплаті за ці товари, може витребувати додаткові документи. Сумніви митниці є обґрунтованими, якщо надані декларантом документи містять розбіжності, наявні ознаки підробки або не містять всіх відомостей, що підтверджують числові значення складових митної вартості товарів, чи відомостей щодо ціни, що була фактично сплачена або підлягає сплаті за ці товари. Необхідність витребування додаткових документів передусім є способом упевнитися у тому, що декларант правильно визначив митну вартість. Метод визначення митної вартості за ціною договору (контракту) щодо товарів, які ввозяться на митну територію України відповідно до митного режиму імпорту, застосовується у разі, якщо, зокрема, покупець і продавець не пов'язані між собою особи або хоч і пов'язані між собою особи, однак ці відносини не вплинули на ціну товарів. При продажу товарів між пов'язаними особами вартість операції береться за основу для визначення митної вартості оцінюваних товарів за першим методом – за ціною договору, якщо декларант при поданні митної декларації покаже, що така вартість є близькою до вартості однієї з нижчезазначених операцій, яка здійснювалася одночасно або майже одночасно з операцією з оцінюваними товарами: вартості операції при продажу непов'язаним покупцям ідентичних або подібних (аналогічних) товарів для експорту в Україну; митної вартості ідентичних або подібних (аналогічних) товарів, визначеної згідно з положеннями ст. 62 Митного кодексу України; митної вартості ідентичних або

³⁰⁹ Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду України від 27 липня 2018 року у справі № 809/1174/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75597945> (дата звернення 24.09.2019).

подібних (аналогічних) товарів, визначеної згідно з положеннями ст. 63 Митного кодексу України³¹⁰.

Про право митних органів витребувати додаткові документи на підтвердження задекларованої митної вартості у випадку наявності обґрунтованих сумнівів у достовірності поданих декларантом відомостей йдеться у постанові від 27 липня 2018 року у справі № 826/7545/16. Проте витребувати необхідно ті документи, які дають можливість пересвідчитись у правильності чи помилковості задекларованої митної вартості, а не всі, які передбачені ст. 53 Митного кодексу України. Ненадання повного переліку витребуваних документів може бути підставою для визначення митної вартості не за першим методом лише тоді, коли подані документи є недостатніми чи такими, що у своїй сукупності не спростовують сумнів у достовірності наданої інформації³¹¹.

Відповідно до постанови від 19 лютого 2019 року у справі № 804/1316/16 митні органи мають право здійснювати контроль правильності обчислення декларантом митної вартості, але ці повноваження здійснюються у спосіб, визначений законом, зокрема, витребування додаткових документів на підтвердження задекларованої митної вартості може мати місце тільки у випадку наявності обґрунтованих сумнівів у достовірності поданих декларантом відомостей. Такі сумніви можуть бути зумовлені неповнотою поданих документів для підтвердження заявленої митної вартості товарів, невідповідністю характеристик товарів, зазначених у поданих документах, митному огляду цих товарів, порівнянням рівня заявленої митної вартості товарів з рівнем митної вартості ідентичних або подібних товарів, митне оформлення яких уже здійснено, і таке інше³¹².

Проблемним залишається питання щодо обрання митним органом методу коригування заявленої декларантом митної вартості у разі її невизнання. У

³¹⁰ Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду України від 12 березня 2019 року у справі № 826/2313/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80458124> (дата звернення 24.09.2019).

³¹¹ Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду України від 27 липня 2018 року у справі № 826/7545/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75560208> (дата звернення 24.09.2019).

³¹² Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду України від 19 лютого 2019 року у справі № 804/1316/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80168572> (дата звернення 24.09.2019).

переважній більшості випадків коригування здійснюється митницею за шостим (резервним методом), водночас далеко не завжди митниця обґрунтовує та може в наступному довести перед судом неможливість застосування жодного з методів коригування, що передують шостому методу (ч. 3 ст. 57 МК України регламентує, що кожний наступний метод застосовується лише у разі, якщо митна вартість товарів не може бути визначена шляхом застосування попереднього методу) та надати докази правомірності його застосування. У разі здійснення коригування митної вартості за резервним методом, у рішенні про коригування митний орган обов'язково повинен зазначити обґрунтування щодо зроблених них коригувань з використанням другорядних методів (ціни ідентичних або подібних товарів). Ці обґрунтування неодмінно повинні містити не лише загальні найменування товарів, а й відомості про обсяги товарів, умови поставки, комерційні умови. А в разі застосування резервного методу – про неможливість застосування попередніх другорядних методів та докладну інформацію з джерелами, які використовувалися митним органом при визначенні митної вартості за шостим методом. При цьому відомості про підстави коригування заявленої митної вартості та вищевказані джерела показників ціни мають бути ідентичними як у прийнятому митницею рішенні про коригування митної вартості, так і в картці відмови у прийнятті митної декларації, що виноситься разом із ним³¹³.

Основні підстави для прийняття рішень про коригування митної вартості товарів³¹⁴:

1) витребування митним органом у декларанта додаткових документів на підтвердження митної вартості товарів (обов'язок митного органу обґрунтувати причини витребування додаткових документів; допустимість витребування додаткових документів на тій підставі, що рівень задекларованої митної вартості товару значно нижчий за рівень митної вартості ідентичних або подібних

³¹³ Суддя КААС Оксана Епель про практику адмінсудів щодо порушення митних правил. URL: <https://apladm.ki.court.gov.ua/sud9103/pres-centr/news/528901/> (дата звернення 11.05.2020).

³¹⁴ Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2. URL: http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017/ (дата звернення 14.04.2019 р.); Решота В.В. Оскарження рішення митних органів про коригування митної вартості товарів: аналіз судової практики. Право і суспільство. 2015. № 5. Частина 2. С. 158–159.

(аналогічних) товарів, митне оформлення яких вже здійснено; суперечності у відомостях щодо умов оплати товару в документах, доданих до вантажної митної декларації на підтвердження митної вартості товарів);

2) докази та доказування в адміністративних процедурах контролю правильності визначення декларантом митної вартості товарів (тягар доказування неповноти та недостовірності відомостей про митну вартість товарів; доведення факту здійснення декларантом страхування товарів та факту нездійснення декларантом страхування товарів; калькуляція собівартості виробника як доказ на підтвердження заявленої митної вартості товару; доказова сила платіжного доручення, у якому відсутня інформація про рахунок-фактуру (інвойс), на підставі якого здійснено платіж; доказова сила документа із технічною помилкою; вплив змісту платіжного доручення на достовірність відомостей про величину митної вартості товару; допустимість зовнішньоекономічних контрактів та інвойсів, підписаних різними особами та скріплених різними печатками, як засобів доказування митної вартості товарів; зміст доказу як критерій встановлення наявності чи відсутності розбіжності у документах, поданих для підтвердження митної вартості; ідентифікація документа з оцінюваним товаром на основі взаємного зв'язку доказів у їх сукупності; допустимість прейскуранта (прайс-листа) як доказу на підтвердження митної вартості товарів; допустимість довідки про транспортні витрати як доказу на підтвердження витрат на перевезення товарів);

3) застосування іншого, ніж основний, методу визначення митної вартості товару (неподання декларантом додаткових документів, витребуваних митницею; наведення митним органом пояснень до коригувань митної вартості товару; використання митним органом об'єктивних даних при коригуванні заявленої митної вартості; обов'язок митного органу конкретизувати підстави незастосування відповідних другорядних методів визначення митної вартості товарів; ненадання декларантом додатково витребуваних митницею документів та підстави для коригування заявленої митної вартості товарів; обов'язок доведення того, що пов'язаність між продавцем та покупцем вплинула на митну вартість

задекларованого товару; право митного органу при коригуванні митної вартості посилається на митну декларацію, яка була подана на виконання рішення про коригування митної вартості, згодом скасованого судом; обов'язок митного органу навести у рішенні про коригування митної вартості товарів порівняння характеристик оцінюваного товару та характеристик товару, ціна якого взята за основу для коригування митної вартості за одним із другорядних методів; допустимість використання митним органом як основи для коригування митної вартості за резервним методом ціни товару, умови поставки якого відрізняються від умов поставки оцінюваного товару; правові наслідки неподання декларантом транспортних (перевізних) документів, коли за умовами поставки витрати на транспортування не включені у вартість товару);

4) посилення митних органів на дані власної внутрішньої інформаційної бази;

5) посилення на митну вартість, заявлену в інших митних деклараціях.

У багатьох ситуаціях митні органи приймають рішення про необхідність коригування митної вартості товарів, що має наслідком стягнення надмірно сплачених митних платежів. Використання адміністративного оскарження із цих питань не є досить дієвим механізмом, а відтак декларант чи уповноважена особа змушені звертатись в адміністративні суди із позовами щодо визнання протиправним і скасування рішень митних органів про коригування митної вартості товарів. Підставами для такого коригування вказують неправильну чи недостовірну інформацію, подану декларантом документах, чи відсутність числових даних, що дають змогу визначити митну вартість товарів. Хоча є випадки зловживань митними органами, коли вони неправомірно вимагають подання додаткових документів, відмовляють у застосуванні методу визначення митної вартості товару за ціною в зовнішньоекономічному контракті, використовують власні інформаційні бази чи інші митні декларації для визначення такої вартості³¹⁵.

³¹⁵ Решота В.В. Оскарження рішення митних органів про коригування митної вартості товарів: аналіз судової практики. *Право і суспільство*. 2015. № 5. Частина 2. С. 159.

У більшості випадків митні спори щодо коригування митної вартості товарів вирішуються на користь підвладних суб'єктів митних правовідносин. Основною причиною «програшу» судових справ митними органами є відсутність допустимих доказів, оскільки основні підстави для коригування митної вартості, які зазначаються митними органами («заявлена декларантом митна вартість товарів є нижчою у порівнянні з інформацією щодо ідентичних або подібних товарів, наявною в базі даних спеціалізованого комплексу ЄАІС «Цінова інформація» та «спрацювання системи управління ризиками»), на думку суду, мають лише допоміжний інформаційний характер та не можуть бути підставою для коригування митної вартості товарів. Крім того, судами досить часто вказується, що митними органами не конкретизується, з яких причин витребувано додаткові документи та прийнято рішення про коригування митної вартості товарів³¹⁶.

Наступним видом митних спорів є справи стосовно оскарження рішень митних органів щодо визначення коду товару за УКТЗЕД. Підставою виникнення таких спорів є невизнання митним органом визначеного декларантом при імпортуванні товару коду за УКТЗЕД.

З цього приводу показовою є справа № 808/4428/15, в якій митниця класифікувала імпортований товар за іншим кодом УКТЗЕД, ніж був визначений декларантом, посилаючись на висновок Спеціалізованої лабораторії з питань експертизи та досліджень, відповідно до якого товар, аналогічний тому, що ввозиться позивачем, містить іншу кількість ароматичних вуглеводів, ніж заявлена, що змінює його код за УКТ ЗЕД та, відповідно, розмір митних платежів³¹⁷.

У постанові від 24 квітня 2018 року у справі № 808/4428/15 Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду України зробив чіткий висновок про те, що при митному оформленні товару декларант вказав у митній декларації

³¹⁶ Попель С.А., Кмецінська У.В. Дослідження специфіки судової практики у сфері контролю митної вартості. Юридичний науковий електронний журнал. 2016. № 4. С. 142. URL: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/2902/1/3126_IR.pdf (дата звернення 27.09.2019)

³¹⁷ Суддя КААС Оксана Епель про практику адмінсудів щодо порушення митних правил. URL: <https://apladm.ki.court.gov.ua/sud9103/pres-centr/news/528901/> (дата звернення 11.05.2020).

саме ті характеристики товару, які були зазначені виробником та експортером товару в усіх товаросупровідних документах, що додавались до митної декларації, а також ті дані, які були вказані в експортній декларації країни експортера ввезеного товару, до яких відповідно до Міжнародної конвенції Про спрощення та гармонізацію митних процедур застосовуються одні і ті ж правила класифікації для тлумачення та встановлений єдиний обсяг розділів, груп, товарних позицій і субпозицій. При цьому, інформація про товар, яка розміщена на веб-сайті або міститься у товаросупровідних документах виробника цього товару, є достовірною до тих пір, поки не буде доведено протилежне³¹⁸. Аналогічну правову позицію Касаційним адміністративним судом у складі Верховного Суду України також застосовано в постанові у справі № 808/2518/17³¹⁹.

При розгляді адміністративними судами справ з приводу оскарження рішень про визначення коду товару за УКТЗЕД здійснюється ретельна перевірка його відповідності відомостям товаросупровідних документів та інформації товаровиробника, розміщеній на його сайті. Водночас, митний орган повинен не лише голосливо послатися на експертні висновки щодо подібних товарів, а довести, що ним дійсно були реалізовані всі надані йому повноваження, зокрема відібрані зразки саме імпортованої продукції та забезпечено проведення саме щодо них відповідних експертиз (як таке передбачено ст. 356 МК). В іншому ж випадку діє презумпція правомірності декларанта і адміністративні суди констатують неналежне виконання митним органом покладеного на нього обов'язку доказування (ч. 2 ст. 77 КАС України)³²⁰.

Митні спори стосовно оскарження рішень митних органів щодо повернення платникам податків митних та інших платежів, помилково та/або надмірно сплачених до бюджету, контроль за справлянням яких здійснюється митними

³¹⁸ Суддя КААС Оксана Епель про практику адмінсудів щодо порушення митних правил. URL: <https://apladm.ki.court.gov.ua/sud9103/pres-centr/news/528901/> (дата звернення 11.05.2020); Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду України від 24 квітня 2018 року у справі № 808/4428/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73604891> (дата звернення 28.09.2019).

³¹⁹ Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду України від 5 червня 2018 року у справі 808/2518/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74512546> (дата звернення 28.09.2019).

³²⁰ Суддя КААС Оксана Епель про практику адмінсудів щодо порушення митних правил. URL: <https://apladm.ki.court.gov.ua/sud9103/pres-centr/news/528901/> (дата звернення 11.05.2020).

органами, виникають у зв'язку з порушенням митними органами процедури повернення надміру сплачених суб'єктами господарювання митних платежів при здійсненні митних формальностей під час імпортування товарів на територію України³²¹.

Важливу правову позицію висловлено у постанові від 25 вересня 2018 року у справі № 808/8573/15 стосовно судового контролю рішень чи дій митних органів щодо визначення, призначення, заявлення, з'ясування достовірності, коригування митної вартості товарів. У цій постанові Верховний Суд України зазначив, що якщо суд визнає рішення або дії митних органів із зазначених питань протиправними, зобов'яже вчинити певні дії відповідно до вимог митного законодавства і коли у рішенні суду буде констатована неправильність чи хибність рішень чи дій митних органів, які зумовили (привели, потягли) помилкову та/або надмірну сплату сум митних платежів, ці платежі повертаються декларанту в порядку і на умовах, встановлених у ст. 301 Митного кодексу України (в редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин), ст. 43 Податкового кодексу України (в редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин), ст. 45 Бюджетного кодексу України (в редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин), з дотриманням процедури, врегульованої Порядком повернення платникам податків коштів, що обліковуються на відповідних рахунках митного органу як передоплата, і митних та інших платежів, помилково та/або надмірно сплачених до бюджету, контроль за справлянням яких здійснюється митними органами, затвердженим наказом Державної митної служби України від 20.07.2007 № 618 (в редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин)³²².

Слід зазначити, що правова позиція є усталеною в практиці адміністративних судів. Втім доцільно звернути увагу на те, що подеколи суб'єкти господарювання звертаються до митних органів з приводу повернення коштів за виконаними

³²¹ Суддя КААС Оксана Епель про практику адмінсудів щодо порушення митних правил. URL: <https://apladm.ki.court.gov.ua/sud9103/pres-centr/news/528901/> (дата звернення 11.05.2020).

³²² Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду України від 25 вересня 2018 року у справі № 808/8573/15. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76798126> (дата звернення 28.09.2019).

податковими зобов'язаннями як помилково сплачених за відсутності достатніх правових підстав для цього. Наприклад, заявлення декларантами до повернення сум, самостійно сплачених митних платежів. В такому випадку митному органу, до якого звертається такий заявник, належить встановити, з чого саме складається заявлена до відшкодування сума коштів. В іншому ж разі відбувається порушення вищевказаної процедури повернення з обох сторін – заявника та митниці. Рішення митниці в разі відмови в задоволенні вимог заявника про повернення надмірно сплачених митних платежів має бути обґрунтованим, тобто містити чіткі підстави відмови та відповідні нормативні посилання. У випадку необґрунтованої відмови митного органу у вчиненні дій, спрямованих на повернення платнику надмірно сплачених коштів належним способом захисту його прав у суді буде зобов'язання митниці скласти та надати відповідному територіальному органу Державної казначейської служби України висновок про повернення надмірно сплачених платежів³²³.

Загалом зазначимо, що основними підставами виникнення митних спорів є: видача митними органами карток відмови у прийнятті митної декларації, митному оформленні чи пропуску товарів через митний кордон України у випадках незгоди із заявленою оцінкою митної вартості товару, кодом товару згідно з УКТЗЕД; прийняття митними органами податкових повідомлень-рішень про донарахування зобов'язань зі сплати митних платежів; повернення помилково та/або надмірно сплачених до бюджету митних платежів³²⁴.

Наведені дані практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України³²⁵ узгоджуються із інформацією адвокатського об'єднання «Арцінгер», яке стверджує, що до найбільш поширених митних спорів належать: «заборона» перенесення збитків минулих періодів; ухвалення митним

³²³ Суддя КААС Оксана Епель про практику адмінсудів щодо порушення митних правил. URL: <https://apladm.ki.court.gov.ua/sud9103/pres-centr/news/528901/> (дата звернення 11.05.2020).

³²⁴ Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2. URL: http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017/ (дата звернення 14.04.2019 р.).

³²⁵ Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2. URL: http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017/ (дата звернення 14.04.2019 р.).

органом податкового повідомлення-рішення про нарахування податкових зобов'язань з посиланням на помилкове визначення коду товарної номенклатури чи неправильності та необґрунтованості митної вартості товару, зокрема, з посиланням на результати камеральної перевірки; ухвалення відділом номенклатури та класифікації товарів регіональної митниці рішення про визначення коду товару згідно з УКТЗЕД для застосування під час митного оформлення товару; відмова в прийнятті митної декларації, митному оформленні чи пропуску товарів і транспортних засобів через митний кордон України з посиланням на недостатність документів, наданих для визначення митної вартості товарів; вимога платника податків уже після проведення митного оформлення товару повернути надмірно сплачене мито в зв'язку з неправильним визначенням коду товарної номенклатури тощо³²⁶.

Предметом митних спорів у цій категорії справ виступають: визнання протиправним та скасування рішення митного органу про визначення коду товару; визнання протиправними та скасування рішення митного органу про корегування митної вартості товару та картки відмови в митному оформленні товару; визнання протиправним та скасування податкових повідомлень-рішень про донарахування зобов'язань зі сплати митних платежів³²⁷.

Необхідно відмітити, що в закордонній практиці також наявні митні спори. Вони стали особливо виразними в час електронної комерції³²⁸ та швидкого поширення нових технологічних продуктів, що не відповідають усталеним класифікаціям товарів³²⁹, а також розширенням повноважень митних органів, які стають відповідальними за широке коло завдань, включаючи питання безпеки,

³²⁶ Гупало К. Податкові і митні спори. Arzinger. URL: https://arzinger.ua/ua/practice/settlement_of_disputes/tax_and_customs/ дата звернення 23.02.2019 р.).

³²⁷ Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2. URL: http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017/ (дата звернення 14.04.2019 р.).

³²⁸ Li G., Li N. Customs classification for cross-border e-commerce based on text-image adaptive convolutional neural network. *Electronic Commerce Research*. 2019. DOI: 10.1007/s10660-019-09334-x.

³²⁹ Kim J., Kim S. Customs Classification Disputes Over IT Products and Implications for Global Trade. *Journal of Product Research*. 2015. Vol. 33(2). P. 93-103.

спрощення торгівлі, спільне управління кордонами тощо³³⁰. На розв'язання цих спорів спрямоване не тільки національне законодавство, а й глобальні та регіональні торговельні угоди, діяльність міжнародних судових інституцій, зокрема Європейського Суду Європейського Союзу³³¹.

Враховуючи викладене, констатуємо, що судова практика має величезне значення для вирішення митних спорів.

3.2. Підвищення ефективності провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві України

Однією з основних причин виникнення митних спорів є недосконалість законодавчого регулювання. Прогалини та колізії створюють можливості для неоднозначного тлумачення законодавчих положень, яке, як правило, здійснюється учасниками суспільних відносин, що виникають у процесі або з приводу переміщення предметів через митний кордон, на власну користь. Одним із можливих способів вирішення конфліктів, що виникають між зобов'язаними суб'єктами митних правовідносин та митними органами, є їх розгляд в порядку адміністративного судочинства³³².

Необхідність в удосконаленні провадження у адміністративних справах в адміністративному судочинстві загалом, так і з митних спорів зокрема, є актуальним питанням на сучасному етапі розвитку нашої незалежної держави. Зумовлено це насамперед якістю й ефективністю діяльності адміністративних

³³⁰ Kormych B. The Modern Trends of The Foreign Trade Policy Implementation: Implications for Customs Regulations. *Lex Portus*. 2018. Vol. 5. P. 27-45.

³³¹ Capaldo G. Z. *The Pillars of Global Law*. 2008. London: Routledge, 452 p.; Aikens R., Dinsmore A. Jurisdiction, Enforcement and the Conflict of Laws in Cross-Border Commercial Disputes: What Are the Legal Consequences of Brexit?. *European Business Law Review*. 2016. Vol. 27 (7). P. 903–920.

³³² Толстолицька М.М. Процедура розгляду митних спорів у порядку адміністративного судочинства. *Вороновські читання (Єдність адміністративних та фінансових процедур)*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 5-6 жовтня 2018 р.). Харків: Асоціація фінансового права України, 2018. С. 542–543.

судів щодо розгляду і вирішення справ з митних спорів в порядку, встановленому КАС України.

Ефективність є однією з найважливіших європейських вимог до судочинства. Під ефективністю провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві доцільно розуміти здатність досягати адміністративними судами оптимального результату забезпечення вирішення митного спору.

Відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна - 2020» судова реформа віднесена до першочергових. Її мета – реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів задля практичної реалізації принципів верховенства права і забезпечення кожного права на справедливий судовий розгляд справ незалежним та неупередженим судом. Реформа має забезпечити функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейській системі цінностей та стандартів захисту прав людини³³³.

У Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки встановлено, що серед першочергових реформ, які необхідно впровадити, особлива увага приділяється судовій реформі, метою якої є утвердження такого правопорядку, який ґрунтується на високому рівні правової культури в суспільстві, діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин на засадах верховенства права та захисту прав і свобод людини, а в разі їх порушення – справедливого їх відновлення в розумні строки. Судова система України та суміжні правові інститути існують для захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави шляхом своєчасного, ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права. Водночас на сьогодні система правосуддя не виконує поставлені перед нею завдання на належному рівні. Основними чинниками такої ситуації є: низький рівень правової культури та правової свідомості суспільства; розповсюдженість корупційних явищ у сфері правосуддя;

³³³ Про Стратегію сталого розвитку «Україна - 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text> (дата звернення 20.04.2020).

недосконалість кадрового планування в системі судової влади; збереження факторів залежності суддів від виконавчої та законодавчої гілок влади, зокрема, наявність конституційних положень, які стримують посилення незалежності суддів; абсолютизація принципу про поширення юрисдикції судів на всі правовідносини; недосконалість процесуальних інструментів для захисту прав та інтересів осіб, у тому числі нерозвинена система альтернативних методів вирішення спорів; недосконалість методик визначення оптимального кількісного складу суддів та чисельності працівників апаратів судів відповідно до навантаження; непропорційне робоче навантаження на суддів і працівників апарату судів та відсутність механізмів оперативного вирівнювання навантаження на суддів, що знижує якість правосуддя; недосконалість бюджетного планування і управління в системі судової влади та відсутність єдиних методологічних підходів у плануванні видатків судів; недостатній рівень єдності та послідовності судової практики; відсутність чи недостатній рівень використання можливостей сучасних інформаційних систем (електронне правосуддя); низький рівень публічності сфери правосуддя та довіри до судової системи взагалі і до суддів зокрема³³⁴.

Досліджуючи адміністративний суд в системі державних органів України М.І. Пипяк зауважує, що система адміністративних судів потребує подальшого удосконалення та реформування. До сьогодні залишається ряд проблемних питань у діяльності адміністративного суду, основними з яких є: неналежне розкриття спеціально-правових понять, правові колізії, прогалини у адміністративно-процесуальному та адміністративному законодавстві, необхідність доповнення переліку принципів адміністративного судочинства, необхідність удосконалення предмету юрисдикційної діяльності адміністративних судів³³⁵.

³³⁴ Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020: Указ Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text> (дата звернення 20.04.2020).

³³⁵ Пипяк М.І. Адміністративний суд в системі державних органів України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2016. С. 116.

Актуальним питанням підвищення ефективності провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві є формування судового корпусу суддями, які б мали спеціальні знання, належну теоретичну і практичну підготовку у сфері застосування законодавства України з питань митної справи при вирішенні митних спорів. У першому розділі дисертації наголошувалося, що митним спорам властиві всі ознаки й елементи митних правовідносин. Суттєву роль у правовому регулюванні митних відносин відіграє те, що вони регулюються як нормами митного законодавства, так і положеннями різних галузей законодавства. Митний спір в силу свого багатогалузевого регулювання, є узагальненою конструкцією, яка проявляється в різних аспектах тієї чи іншої галузі права. Основною кваліфікуючою ознакою митного спору є те, що митним є тільки той спір, який впливає з суспільних відносин, що виникають у процесі або з приводу переміщення предметів через митний кордон України. У зв'язку з цим митні спори потребують знань різних галузей законодавства (митного, податкового, фінансового, адміністративного тощо), а також бухгалтерського обліку й економіки. Тому суддям під час провадження у справах з митних спорів необхідно орієнтуватися не лише у сфері законодавства про адміністративне судочинство, а й у значному масиві норм інших галузей законодавства.

На ефективність провадження у справах з митних спорів впливає надмірне навантаження суддів. Згідно Рекомендації Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами велика кількість справ та в деяких державах постійне зростання їх числа можуть послабити спроможність судів, правочинних щодо адміністративних справ, розглядати справи в межах розумного строку за змістом статті 6 (1) Європейської конвенції з прав людини³³⁶. У листі Верховного суду України від 25 січня 2006 року № 1-5/45 встановлено критерії оцінювання розумного строку розгляду справи, які є спільними для всіх категорій справ: складність справи, поведінка заявника,

³³⁶ Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2001_9_2001_09_05.pdf (дата звернення 22.04.2020).

поведінка органів державної влади (насамперед суду). Відповідальність держави за затягування провадження у справі настає у разі нерегулярного призначення судових засідань та з великими інтервалами, затягування при переданні або пересиланні з одного суду в інший, невжиття судом заходів для дисциплінування сторін у справі, свідків, експертів, повторного направлення справи на додаткове розслідування чи новий судовий розгляд³³⁷.

Важливим напрямом підвищення ефективності провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві є електронне судочинство. Електронне правосуддя є одним із елементів електронної демократії, яка впроваджується з метою забезпечення доступності, підзвітності, ефективності зворотного зв'язку, інклюзивності, прозорості в діяльності органів державної влади. Судова влада є ключовим компонентом демократії. Тому справедливо вважається, що електронне правосуддя є найважливішою гранню електронної демократії³³⁸.

Н.І. Логінова зазначає, що реалізація проекту «Електронний суд» допоможе вирішити існуючі проблеми в системі судочинства, а саме: забезпечити доступність правосуддя за рахунок обміну електронними документами між усіма учасниками судового процесу, скоротити судові витрати на поштові відправлення та виготовлення паперових документів, удосконалити та прискорити передачу судових документів між судами тощо. Електронне правосуддя спрямоване на забезпечення прозорості та доступності правосуддя, на підвищення якості роботи судів та значну економію державних коштів. Подальша реалізація проекту «Електронний суд» є одним із напрямків підвищення ефективності роботи правосуддя в Україні³³⁹.

У літературі відмічається, що електронне судочинство порівняно з традиційним більшою мірою гарантуватиме доступ до правосуддя, швидкість розгляду справ судами, сприятиме якості судових рішень, контролю сторін за

³³⁷ Лист Верховного суду України від 25 січня 2006 року № 1-5/45. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v5_45700-06#Text (дата звернення 22.04.2020).

³³⁸ Бринцев О.В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи: монографія. Х.: Право, 2016. С. 5.

³³⁹ Логінова Н.І. Упровадження електронного правосуддя в систему судочинства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Випуск 72. С. 433–434.

розглядом справи та економії судових витрат, посилить змагальність і публічність судових процесів³⁴⁰.

Досвід останніх років свідчить, що попри усі очевидні переваги електронного судочинства проект «Електронний суд» (у вузькому розумінні) не набув широкої популярності і просування його відбувається вкрай повільно. Те саме стосується деяких інших загальнодержавних електронних проектів у судочинстві (обмін електронними документами із використанням ЕЦП, проведення судових засідань у режимі відеоконференцій, використання електронно-інформаційних кіосків тощо). Основними стримуючими чинниками цього процесу є: відсутність єдиної уніфікованої інформаційної платформи для спілкування учасників процесу з судом та з іншими державними органами; відсутність єдиних стандартів щодо інформаційного контенту, котрим мають відповідати відповідні судові інформаційні ресурси, електронні сервіси, та відсутність стимулів щодо їх покращення; відсутність належного фінансування судової системи взагалі і видатків на інформатизацію зокрема; дисонанс інформаційних технологій та процесуальних правил³⁴¹.

Для втілення повноцінного «Електронного суду» необхідна реалізація таких можливостей: 1) забезпечення двосторонньої комунікації між судом, учасниками судового процесу та усіма іншими заінтересованими особами за допомогою засобів сучасних електронних інформаційно-комунікаційних технологій; 2) визнання електронних інформаційних ресурсів та електронних транзакцій повноцінними доказами в судовому процесі; 3) вчинення усіх процесуальних дій в електронному форматі. У такому вигляді «Електронний суд» здатний бути органічною складовою майбутнього інформаційного суспільства, котре зараз перебуває у фазі активного формування³⁴².

Значний вплив на ефективність провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві має судова практика Європейського суду з прав людини. Згідно ст. 17 Закон України «Про виконання рішень та застосування

³⁴⁰ Бринцев О.В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи: монографія. Х.: Право, 2016. С. 6.

³⁴¹ Бринцев О.В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи: монографія. Х.: Право, 2016. С. 19-21.

³⁴² Бринцев О.В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи: монографія. Х.: Право, 2016. С. 26.

практики Європейського суду з прав людини» адміністративні суди застосовують у розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Європейського суду з прав людини як джерело права³⁴³. У ч. 2 ст. 8 КАС України передбачено, що суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини³⁴⁴. Це свідчить про впровадження європейських стандартів в адміністративне судочинство.

Разом із тим лише одного разу в Узагальненні практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року³⁴⁵ згадується рішення Європейського суду з прав людини, а саме в контексті аналізу випадків недотримання судами нижчих інстанцій правових позицій Вищого адміністративного суду України у питанні щодо того, чи є факт неподання декларантом додаткових документів, витребуваних митницею у зв'язку із заявленням товару за нижчою ціною, ніж рівень цін за подібні (аналогічні) товари, що є в ЄАІС, достатньою підставою для відмови в оформленні товару за основним методом визначення митної вартості. Так, вказано, що розбіжності у судовій практиці нижчих судів породжують правову невизначеність, усуваючи яку суд касаційної інстанції реалізує своє призначення. При цьому наводиться параграф 98 рішення Європейського суду з прав людини від 1 грудня 2005 року у справі «Падурару проти Румунії» (CASE OF PĂDURARU v. ROMANIA)³⁴⁶.

³⁴³ Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення 24.04.2020).

³⁴⁴ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

³⁴⁵ Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2. URL: http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017/ (дата звернення 14.04.2019 р.).

³⁴⁶ Мазур А. Роль рішень ЄСПЛ у справах щодо розгляду митних спорів для узагальнення практики судочинства. І Міжнародна науково-практична конференція «Судовий розгляд податкових і митних спорів: проблеми, виклики, пріоритети» (м. Київ, 4-5 липня 2019 року): Збірник матеріалів. Київ, 2019. С. 313; Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2. URL: http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017/ (дата звернення 14.04.2019 р.).

Поза увагою авторів Узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року³⁴⁷ залишилися інші рішення Європейського суду з прав людини, у яких зафіксовано правові позиції, що безпосередньо стосуються митних відносин. Як-от показова справа «ТОВ «Полімерконтейнер» проти України» від 24 листопада 2016 року³⁴⁸. Попри те, що фактичні обставини мали місце під час дії Митного кодексу України 2002 року, репрезентована в рішенні правова аргументація, на наш погляд, була би корисною не лише в частині тлумачення статті 1 Першого протоколу («будь-яке втручання з боку органів державної влади у мирне володіння майном має бути законним», – саме ця сентенція відтворюється національними судами з посиланням на дане рішення), а й задля формулювання висновків, зокрема, щодо преюдиційності суджень національних судів стосовно того, за яким кодом УКТ ЗЕД належить класифікувати товар, які характеристики товарів обумовлюють визнання їхньої ідентичності (п. 6.4 Узагальнення)³⁴⁹.

У зв'язку з цим цілком слушно зауважує А. Мазур, що важливим практичним кроком для подолання вад судової імплементації норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод має стати підготовка спеціальної постанови Верховного Суду щодо застосування практики Європейського суду з прав людини національними судами. Цьому, на наш погляд, має передувати узагальнення практики застосування адміністративними судами не лише МК України, а й загалом законодавства України з питань митної справи. За аналогією із постановою Пленуму Вищого адміністративного суду України від 29 вересня 2016 року № 10³⁵⁰, окрема рубрика в ній має бути присвячена практиці

³⁴⁷ Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2. URL: http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017/ (дата звернення 14.04.2019 р.).

³⁴⁸ Рішення Європейського суду з прав людини від 24 листопада 2016 року у справі «ТОВ «Полімерконтейнер» проти України» (Заява № 23620/05). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c04#Text (дата звернення 24.04.2020).

³⁴⁹ Мазур А. Роль рішень ЄСПЛ у справах щодо розгляду митних спорів для узагальнення практики судочинства. П Міжнародна науково-практична конференція «Судовий розгляд податкових і митних спорів: проблеми, виклики, пріоритети» (м. Київ, 4-5 липня 2019 року): Збірник матеріалів. Київ, 2019. С. 313.

³⁵⁰ Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації: постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 29 вересня 2016 року № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010760-16#Text> (дата звернення 24.04.2020).

Європейського суду з прав людини щодо розгляду судами спорів, які виникають у сфері митних правовідносин. Відтак, украї важливо «синхронізувати», наскільки це можливо, два процеси: імплементацію норм митного права Європейського Союзу у митне законодавство України та задеклароване Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»³⁵¹ впровадження в українське судочинство та адміністративну практику (в тому числі митних органів) європейських стандартів прав людини³⁵².

Аналіз судової практики з вирішення митних спорів, дозволяє констатувати, що причиною протиправних рішень митних органів є недотримання ними норм законодавства України з питань митної справи при здійсненні наданих державою публічно-владних управлінських функцій. Дієвим інструментом для мінімізації митних спорів є неухильне дотримання як митними органами, так і самими імпортерами (позивачами) законодавчо регламентованих процедур здійснення митних формальностей та повернення надмірно сплачених митних платежів³⁵³.

З метою підвищення ефективності провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві доцільно: 1) у МК України визначити категорії митних спорів, які розглядаються в порядку адміністративного судочинства; 2) у КАС України уніфікувати класифікацію адміністративних справ та виокремити особливості провадження у справах з митних спорів за зверненням фізичних та юридичних осіб; 3) Касаційному адміністративному суду у складі Верховного Суду України доцільно щорічно узагальнювати практику застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України, а також розробити методичні рекомендації з метою належного врахування митними органами існуючої судової практики у справах з митних спорів.

³⁵¹ Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення 24.04.2020).

³⁵² Мазур А. Роль рішень ЄСПЛ у справах щодо розгляду митних спорів для узагальнення практики судочинства. II Міжнародна науково-практична конференція «Судовий розгляд податкових і митних спорів: проблеми, виклики, пріоритети» (м. Київ, 4-5 липня 2019 року): Збірник матеріалів. Київ, 2019. С. 313–314.

³⁵³ Суддя КААС Оксана Епель про практику адмінсудів щодо порушення митних правил. URL: <https://apladm.ki.court.gov.ua/sud9103/pres-centr/news/528901/> (дата звернення 11.05.2020).

Враховуючи викладене, вважаємо, що запропоновані напрями мають сприяти створенню необхідних умов для ефективного провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві України.

ВИСНОВКИ

У монографії здійснено теоретичне узагальнення й вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні сутності та особливостей провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві України. Сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, направлених на вирішення зазначеного завдання. Основні з них такі:

1. Митний спір є невід'ємною складовою митних правовідносин, йому властиві всі ознаки й елементи останніх. Митний спір в силу свого багатогалузевого регулювання, є узагальненою конструкцією, яка проявляється в різних аспектах тієї чи іншої галузі права. Основною кваліфікуючою ознакою митного спору є те, що митним є тільки той спір, який впливає з суспільних відносин, що виникають у процесі або з приводу переміщення предметів через митний кордон України.

Митні спори є різновидом публічно-правових спорів. Митний спір – це публічно-правовий спір, який викликаний наявністю митного конфлікту стосовно взаємних прав та обов'язків між владними та підвладними суб'єктами митних відносин щодо застосування чи порушення норм законодавства України з питань митної справи, що вирішується в адміністративному та/або судовому порядку. Крім загальних ознак, притаманних публічно-правовим спорам, митним спорам властиві також особливі. До специфічних особливостей митних спорів необхідно віднести такі: митним є спір, який впливає з митних правовідносин; обов'язковими суб'єктами митного спору виступають митні органи та їх посадові особи та фізична чи юридична особа, яка переміщує предмети через митний кордон; наявність між суб'єктами митних правовідносин митного конфлікту; предметом митного спору є суб'єктивні права та обов'язки учасників митних правовідносин; підставами митного спору є юридичні факти, з наявністю яких митне законодавство пов'язує можливість виникнення, зміни або припинення прав, свобод, законних інтересів у сторін митного спору; спеціальне правове

регулювання вирішення митних спорів; особливий порядок розгляду і вирішення митних спорів.

2. Найбільш дієвим способом розв'язання митних спорів є їх вирішення у судовому порядку. Розгляд справ у спорах з фізичними чи юридичними особами з митним органом як суб'єктом владних повноважень здійснюється в межах адміністративного судочинства. Митний спір як предмет адміністративного судочинства – це адміністративна справа за позовом фізичних чи юридичних осіб або за зверненням митних органів щодо застосування чи порушення норм законодавства України з питань митної справи. До справ, які виникають на підставі митних спорів, необхідно віднести: 1) спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження; 2) за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, коли право звернення до суду для вирішення публічно-правового спору надано такому суб'єкту законом.

Митні спори в адміністративному судочинстві можуть бути розглянуті у порядку загального позовного провадження, спрощеного позовного провадження та позовного провадження в окремих категоріях адміністративних справ. У порядку загального позовного провадження розглядаються митні спори про коригування митної вартості товару; митні спори про визначення митної вартості товару; митні спори про адміністрування митних платежів; митні спори про визначення коду товару за Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності; митні спори, пов'язані з митним оформленням; митні спори, пов'язані з митним контролем. У порядку спрощеного позовного провадження розглядаються митні спори про стягнення грошових сум за рішенням митного органу щодо яких завершився строк оскарження; типові справи у сфері митних правовідносин (адміністративні справи, відповідачем у яких є митний орган, митний спір у яких виник з аналогічних підстав, у відносинах, що регулюються нормами митного законодавства, та у яких підвладним суб'єктом

митних правовідносин заявлено аналогічні вимоги). У порядку позовного провадження в окремих категоріях адміністративних справ розглядаються митні спори за зверненням митних органів при здійсненні ними визначених законом повноважень.

3. Провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві являє собою законодавчо врегульований порядок здійснення процесуальних дій щодо вирішення конкретної адміністративної справи, однією із сторін якої є митний орган, а іншою – підвладний суб'єкт митних правовідносин.

Специфіка провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві полягає в тому, що воно має, з одного боку, загальні ознаки, характерні для провадження в адміністративному судочинстві, а з іншого – специфічні, зумовлені предметом митного спору та суспільними відносинами, які виникають у процесі або з приводу переміщення предметів через митний кордон України. До загальних ознак провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві доцільно віднести такі: регламентація нормами КАС України; здійснення адміністративними судами розгляду і вирішення визначених адміністративних справ; реалізація процесуальних дій; оформлення відповідного судового рішення. Особливими ознаками провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві є такі: оскарження рішень, дій або бездіяльності митних органів або їх посадових осіб здійснюється у випадках, передбачених митним законодавством; обов'язковими учасниками митного спору є владний (митні органи, їх посадові особи та інші працівники) та підвладний (фізичні чи юридичні особи, що здійснюють дії щодо переміщення предметів через митний кордон України) суб'єкти митних правовідносин; позовна заява повинна бути оформлена за своїм змістом відповідно до предмету позову та має супроводжуватися документами, необхідними для здійснення митного контролю та митного оформлення предметів, що переміщуються через митний кордон України.

Провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві складається з таких стадій: 1) відкриття провадження у справі; 2) підготовче

провадження; 3) розгляд справи по суті; 4) апеляційне провадження; 5) касаційне провадження; 6) перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами; 7) виконання судових рішень в адміністративних справах. Елементом стадій провадження у справах з митних спорів в порядку адміністративного судочинства є етапи – процесуальні дії та процесуальні рішення, спрямовані на вирішення окремих їх завдань. Етапи стадій провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві не є обов'язковими та залежать від обставин та складності кожної конкретної справи.

4. Центральною стадією провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві є стадія розгляду справи по суті, яка являє собою сукупність послідовних процесуальних дій суду та осіб, які беруть участь у справі з метою забезпечення всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин справи і постановлення справедливого рішення. Ця стадія складається з таких етапів: 1) відкриття судового; 2) з'ясування обставин справи та дослідження доказів; 3) судові дебати; 4) ухвалення і проголошення (вручення) судового рішення. Основним етапом стадії розгляду митного спору по суті є з'ясування обставин справи та дослідження доказів. У справах з митних спорів основними доказами є документи та відомості, які необхідні для здійснення митного контролю та митного оформлення.

5. Дієвою реалізацією реалізацією конституційного права підвладного суб'єкта митних відносин на судовий захист є апеляційне провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві. Предметом апеляційного провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві можуть бути як питання фактів, так і питання права. Апеляційне провадження у справах з митних спорів забезпечує виправлення судових помилок, ухвалення адміністративними судами законних та обґрунтованих рішень, недопущення порушення законодавства, захист прав, свобод та інтересів підвладних суб'єктів митних відносин як учасників судового процесу. Характерними ознаками апеляційного провадження в адміністративному судочинстві у справах з митних спорів є: 1) підставою оскарження є незгода підвладного суб'єкта митних

відносин із рішенням суду першої інстанції; 2) апеляція подається до вищестоящего органу відповідної юрисдикції, який уповноважений розглядати справу і вирішувати її; 3) предметом оскарження є прийняте рішення суду першої інстанції, яке, на думку підвладного суб'єкта митних відносин, не відповідає нормам матеріального чи процесуального права; 4) виконання оскаржуваного рішення суб'єкта владних повноважень, щодо якого був поданий позов до суду першої інстанції, зупиняється на час розгляду апеляції.

6. Однією із гарантій досягнення законних і обґрунтованих судових рішень є право на касаційне оскарження рішення адміністративного суду. Касаційне провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві – це врегульована нормами законодавства про адміністративне судочинство факультативна процесуальна стадія провадження у справах з митних спорів, в ході якої суд касаційної інстанції здійснює перевірку законності та обґрунтованості судових рішень, що набрали законної сили, адміністративних судів першої інстанції, після їх перегляду адміністративним судом апеляційної інстанції, а також судових рішень адміністративних апеляційних судів щодо правильності застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права. Метою касаційного провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві є можливість оскарження рішення адміністративного суду для справедливого вирішення справ з митних спорів та захисту прав, свобод і законних інтересів суб'єктів митних правовідносин.

7. Судова практика з розгляду митних спорів націлена на вирішення конкретної справи та формується в результаті узагальнення результатів вирішення судових справ шляхом аналізу та узагальнення досвіду органів судової влади на всіх рівнях або формулювання нових правоположень вищими судами, їх опублікування і використання у практиці як нових правил. Судова практика з вирішення митних спорів виступає критерієм правильності та однаковості в застосуванні норм законодавства України з питань митної справи; надає змогу виявити й усунути прогалини законодавства України з питань митної справи; перевірити ефективність правових норм, з'ясувати потребу у вдосконаленні

окремих нормативно-правових норм; виявити закономірності та тенденції розвитку правозастосовної діяльності у сфері митного регулювання, визначити шляхи її вдосконалення.

На підставі аналізу судової практики з митних спорів до найпоширеніших у цій категорії справ віднесено такі: 1) оскарження рішень митних органів щодо коригування митної вартості товарів; 2) оскарження рішень митних органів щодо визначення коду товару за Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД); 3) оскарження рішень митних органів щодо повернення платникам податків митних та інших платежів, помилково та/або надмірно сплачених до бюджету, контроль за справлянням яких здійснюється митними органами. Предметом митних спорів у цій категорії справ виступають: визнання протиправним та скасування рішення митного органу про визначення коду товару; визнання протиправними та скасування рішення митного органу про корегування митної вартості товару та картки відмови в митному оформленні товару; визнання протиправним та скасування податкових повідомлень-рішень про донарахування зобов'язань зі сплати митних платежів.

8. З метою підвищення ефективності провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві необхідно: 1) у МК України визначити категорії митних спорів, які розглядаються в порядку адміністративного судочинства; 2) у КАС України уніфікувати класифікацію адміністративних справ та виокремити особливості провадження у справах з митних спорів за зверненням фізичних та юридичних осіб; 3) Касаційному адміністративному суду у складі Верховного Суду України щорічно узагальнювати практику застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України, а також прийняти спеціальну постанову щодо застосування практики Європейського суду з прав людини національними судами з питань митної справи та розробити методичні рекомендації з метою належного врахування митними органами існуючої судової практики у справах з митних спорів; 4) вирішити питання щодо повноцінного функціонування електронного судочинства; 5) розробити заходи, спрямовані на недопущення надмірного навантаження суддів; 6) сформувати судовий корпус

суддів, які б мали спеціальні знання, належну теоретичну і практичну підготовку у сфері застосування законодавства України з питань митної справи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кривецька Л.М. Особливості тлумачення норм права за допомогою законодавчих дефініцій. *Митна справа*. 2011. № 4 (ч. 2). С. 426–430.
2. Циппеліус Р. Філософія права / Пер. з нім. Є. М. Причепій [та ін.]; ред. пер. Пр.Є., М. Причепій. К.: Тандем, 2000. 300 с.
3. Оніщик Ю.В., Толстолицька М.М. Правова ідентифікація дефініції «митний спір». *Правові новели*. 2019. № 9. С. 114–119.
4. Клэандров М.Й. Доарбитражный порядок защиты хозяйственных прав. Душанбе: ДОНИШ, 1984. 164 с.
5. Веннікова В.В. Загальна характеристика поняття правового спору та його особливості у праві соціального забезпечення. *Правова доктрина основа формування правової системи держави*: матеріали Міжнар. наук. практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України» (Харків, 20–21 листоп. 2013 р.). Харків, 2013. С. 763–766.
6. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства імені О.О. Потебні; за ред. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970-1980. Т. 9. 1978. URL: <http://sum.in.ua/s/spir> (дата звернення 19.02.2019).
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусол. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. 1432 с.
8. Толковый словарь русского языка: в 4 т./ под ред. Д.Н. Ушакова. Москва: Гос. ин-т «Сов. энцикл.»; ОГИЗ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1935. 1040 с.
9. Бучинський О.Й. Застосування практики Європейського суду з прав людини під час вирішення податкових спорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Дніпро, 2019. 192 с.
10. Философия: Энциклопедический словарь / под ред. А.А. Ивина. Москва: Гардарики. 2004. 1072 с.
11. Божко Ю.В. Правові аспекти розгляду податкових спорів в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2014. 214 с.

12. Малярчук І.А. Провадження у справах з податкових спорів в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2017. 208 с.
13. Чечина Н.А. Норма права и судебное решение. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1961. 78 с.
14. Лупарев Е.Б. Понятие и признаки административно-правового спора. *Журнал российского права*. 2002. № 2. С. 44–51.
15. Ківалов С.В. Выборчий спір як різновид публічно-правового спору. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2011. Т. 10. С. 7–19.
16. Бачеріков О.В. Адміністративне судочинство у справах, пов'язаних із виборчим процесом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. О., 2011. 21 с.
17. Сигаева Т.А. Подходы к определению сущности правового спора. *Евразийский юридический журнал*. 2010. № 1 (20). С. 19–22.
18. Про фінансову реструктуризацію: Закон України від 14 червня 2016 року № 1414-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-19#Text> (дата звернення 22.02.2019).
19. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 3 березня 1998 року № 137/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137/98-вр#Text> (дата звернення 22.02.2019).
20. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства імені О.О. Потебні; за ред. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980. Т. 4. 1973. 840 с.
21. Рузавин Г.И. Спор. Философский словарь. Под ред. И.Т. Фролова. М., 2001. 726 с.
22. Податкові конфлікти: особливості вирішення: навч. посіб. / за заг. ред. Л.В. Трофімової. К.: КНТ, 2010. 360 с.
23. Бучинський О.Й. З'ясування сутності поняття «податковий спір». *Правова позиція*. 2019. № 1 (22). С. 103–111.

24. Сало Л.Б., Сенюта І.Я., Хлібороб Н.Є., Школик А.М. Способи вирішення публічно-правових спорів з органами влади: практичний посібник. Дрогобич: Коло, 2009. 112 с.
25. Греца Я.В. Вирішення публічно-правових спорів. Практичний посібник. Дрогобич, 2009. 112 с.
26. Тильчик В.В. Поняття і суть податкових спорів між органами ДПС та платниками податків. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 3. С.110–113.
27. Толстолуцька М.М. Митний спір як предмет адміністративного судочинства. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. № 2. С. 19–26.
28. Сьоміна В.А. Адміністративно-правовий спір: сутність та зміст. *Право і управління*. 2011. № 1. С. 440–451.
29. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс). Х.: Еспада, 2006. 776 с.
30. Хлібороб Н.Є. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикційної діяльності адміністративного суду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Л., 2012. 22 с.
31. Марченко М.Н. Теории государства и права: Учебник. 2-е изд., перераб. и доп. М.: ТК Велби, Изд-во «Проспект», 2004. 648 с.
32. Козырин А.Н. Таможенное право России. Общая часть. М. СПАРК, 1995. 134 с.
33. Настюк В.Я. Поняття і сутність митних правовідносин. *Проблеми законності*. 2006. № 80. С. 93–99.
34. Габричидзе Б.Н. Российское таможенное право. Учебник для вузов. М.: Издательство НОРМА, 2001. 448 с.
35. Федотова І.О. Митні правовідносини: поняття, склад, класифікація. *Право та управління*. 2011. № 2. С. 366–374.

36. Таможенное право: учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности 021100 «Юриспруденция» / под ред. М.М. Рассолова, Н.Д. Эриашвили. 3-е изд., перераб. и доп. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. 391 с.

37. Оніщик Ю.В. Правове регулювання митних відносин в Україні та в країнах Європейського Союзу: фінансово-правовий аспект: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2014. 44 с.

38. Оніщик Ю.В. Правове регулювання митних відносин в Україні та в країнах Європейського Союзу: фінансово-правовий аспект: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2014. 439 с.

39. Оніщик Ю.В. Митні правовідносини: поняття, ознаки, види. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2012. № 1 (56). С. 142–147.

40. Харитонов О.І. Поняття і ознаки публічних правовідносин. *Вісник академії правових наук України*. 2002. № 1. С. 36–46.

41. Алексеев С.С. Общая теория права: в двух томах. М.: Юридическая литература, 1982. Т. II. 360 с.

42. Стариков Ю.Н. Административное право. Часть 1. История. Наука. Предмет. Нормы. Воронеж: Изд. ВГУ, 1998. 392 с.

43. Оніщик Ю.В. Актуальні питання структури митних правовідносин. *Право та управління*. 2012. № 1. С. 350–358.

44. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення 25.10.2019).

45. Постанова Великої Палати Верховного Суду України від 18 вересня 2019 року у справі № 808/973/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84481864> (дата звернення 05.11.2019).

46. Калантай М.В. Щодо визначення терміна «митні спори». *Теорія і практика правознавства*. 2017. Вип. 2 (12). С. 1-8.

47. Веннікова В.В. До питання класифікації спорів у сфері соціального забезпечення. *Розвиток трудового права і права соціального забезпечення: теорія і практика: тези доп. та наук. повідомл. учасн. VIII наук.-практ. конф. (м. Харків, 5 жовт. 2018 р.)*. Харків, 2018. С. 498–500.

48. Кудрявцев В.Н. Юридический конфликт. *Государство и право*. 1995. № 9. С. 9–14.

49. Бітов А.І. Характеристика процесуальної форми адміністративного судочинства. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 46. С. 330–339.

50. Писаренко Н.Б. Концептуальні основи адміністративного судочинства в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2019. 381 с.

51. Андруневчин О.М. Суб'єкти адміністративного судочинства України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2006. 209 с.

52. Бахрах Д.Н. Административное право России. М.: Норма, 2002. 560 с.

53. Руденко А.В. Адміністративне судочинство: становлення та здійснення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2006. 20 с.

54. Адміністративне судочинство: підруч. / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. 2 вид., перероб. і допов. К.: Істина, 2011. 304 с.

55. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 24.01.2020).

56. Будзик Б. Мета, завдання та принципи адміністративного судочинства на сучасному етапі реформування судової системи України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2017. № 884. С. 88–92.

57. Ковалів М.В., Єсімов С.С. Адміністративне судочинство як форма здійснення судової влади. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2017. Вип. 18. С. 31–35.

58. Бакуліна С.В. Особливості судового розгляду та вирішення публічно-правових земельних спорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Т., 2018. 215 с.

59. Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту / [В.Б. Авер'янов, М.А. Бояринцева, І.А. Кресіна, Д.М. Лук'янець; за заг. ред. В.Б.Авер'янова]. К.: Наукова думка, 2007. 582 с.

60. Постанова Верховного Суду України від 5 липня 2017 року № 377/232/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/67647040> (дата звернення 27.01.2020).

61. Адміністративне судочинство України: підручник / О.М. Пасенюк (кер. авт. кол.), О.Н. Панченко, В.Б. Авер'янов та ін.; за заг. ред. О.М. Пасенюка. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 672 с.

62. Педько Ю.С. Публічно-правовий спір – предмет юрисдикції адміністративних судів України. *Актуальні проблеми застосування Цивільного процесуального Кодексу та Кодексу адміністративного судочинства України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 січня 2007 р.* Харків: Нац. юрид. акад. України, 2007. С. 249–252.

63. Осадчий А.Ю. Юрисдикція судів із розгляду публічно-правових спорів. *Юридичний вісник.* 2013. № 3. С. 101–106.

64. Скочиляс-Павлів О.В. Публічно-правовий спір як предмет розгляду в адміністративних судах. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція».* 2014. № 9-2, т. 1. С. 123–126.

65. Квак В.В. Поняття «публічно-правовий спір» та «адміністративно-правовий спір» в законодавчій термінології. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права.* 2011. Вип. 7. С. 125–129.

66. Хлібороб Н.Є. Теоретико-правові аспекти сутності публічно-правових спорів. *Держава та регіони.* 2010. Вип. 3. С. 214–220.

67. Тимошенко К.О. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикції як предмет юрисдикції адміністративних судів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2012. 20 с.

68. Смокович М.І. Визначення юрисдикції адміністративних судів та розмежування судової юрисдикції: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 304 с.

69. Хоменко А.В. Розгляд публічно-правових спорів у сфері використання природних ресурсів у порядку адміністративного судочинства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. З., 2018. 18 с.

70. Бевзенко В.М. Суб'єкти владних повноважень у адміністративному процесі України. *Журнал східноєвропейського права*. 2013. № 1. С. 12–18.

71. Рой О.В. Правові акти суб'єктів владних повноважень як предмет публічно-правового спору: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2019. 269 с.

72. Топор І.В. Підстави участі суб'єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві як позивачів. *Правове життя сучасної України: матеріали міжнар. наук. конф. проф.-викладацького та аспірантського складу (м. Одеса, 16–17 трав. 2013 р.)* / відп. за вип. В.М. Дрьомін; НУ «ОЮА»; Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса: Фенікс, 2013. Т. 2. С. 181–183.

73. Катаєва Е.В. Особливості визначення публічно-правових спорів, на які поширюється юрисдикція адміністративних судів. *Наука і правоохорона*. 2015. № 4 (30). С. 79–87.

74. Качур І.А. Інститут адміністративної справи в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2018. 225 с.

75. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 28.01.2020).

76. Мостова Н. Юрисдикція адміністративних судів щодо вирішення адміністративних справ. *Закон и жизнь*. 2013. № 6. С. 38–40.

77. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку адміністративного судочинства за 2017 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2017 (дата звернення 16.01.2020).

78. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку адміністративного судочинства за 2018 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2018 (дата звернення 16.01.2020).

79. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку адміністративного судочинства за 2019 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019 (дата звернення 16.01.2020).

80. Толстолицька М.М. Поняття та особливості провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2020. № 1–2. С. 11–19.
81. Общая теория государства и права. Академический курс в 3-х томах / [отв. ред. проф. М.Н. Марченко]. Том 2. И.: ИКД «Зерцало – М», 2002. 528 с.
82. Скакун О.Ф. Теорія права і держави [Текст]: підручник. Київ: Правова єдність: Алерта, 2014. 524 с.
83. Сталев Ж.С. Българско гражданско процесуално право. София: Сиела, 1965. 981с.
84. Носырева Е.И. Виды современного гражданского судопроизводства и их классификация. Заметки о современном гражданском и арбитражном процессуальном праве. М.: Городец, 2004. С. 88–99.
85. Гражданский процесс: учебник / под ред. проф. Комарова В.В. Харьков: Одиссей, 2001. 704 с.
86. Новий тлумачний словник української мови: у 4х томах. Т. 3. К.: Аконіт, 2003. 927 с.
87. Новий словник іншомовних слів / укладання і передмова О.М. Сліпушко. К.: Аконіт, 2007. 848 с.
88. Сучасний енциклопедичний словник. М., 1987. 455 с.
89. Большой юридический словарь / [под ред. А.Я. Сухарева, В.Е. Крутских]. ИНФРА–М., 2000. 704 с.
90. Словник іноземних слів / [за ред. члена-кореспондента АНУРСР О.С. Мельничука]. К.: Гол. ред. Укр. радян. енциклоп., 1977. 776 с.
91. Словарь иностранных слов. М.: Рус. язык, 1990. 624 с.
92. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 5: П-С. 2003. 736 с.
93. Кузьменко О.В. Адміністративний процес у парадигмі права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2006. 32 с.
94. Галіцина Н.В. Адміністративна процедура як інститут адміністративного процесу. *Форум права*. 2010. № 4. С. 163–177.

95. Булько А.Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. М.: «Мартин», 2006. 704 с.
96. Словарь иностранных слов. 15-е изд., испр. М., 1988. 608 с.
97. Ожегов С.И. Словарь русского языка. М., 1987. 750 с.
98. Теория юридического процесса / под ред. В.М. Горшенева. Харьков, 1995. 192 с.
99. Гетьман А.П. Процессуальные нормы и отношения в экологическом праве. Харьков, 1994. 134 с.
100. Байтин М.И. Теоретические вопросы правовой процедуры. *Журнал российского права*. 2000. № 8. С. 93–102.
101. Алексеев С.С. Структура советского права. М.: Юрид. лит., 1975. 264 с.
102. Тарасова В.А. Процедурная форма деятельности органов социального обеспечения. *Советское государство и право*. 1973. № 11. С. 111–115.
103. Касьяненко Л.М. Фінансово-правовий процес. Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2010. 505 с.
104. Пудрик Н.А. Податкове провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. І., 2015. 209 с.
105. Сорокин В.Д. Административный процесс и административно-процессуальное право. Санкт-Петербург: Изд-во Юрид. ин-та, 2002. 474 с.
106. Масленников М.Я. Административно-юрисдикционный процесс: Сущность и актуальные вопросы правоприменения по делам об административных правонарушениях. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1990. 207 с.
107. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 1999. 230 с.
108. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у двох томах: Том 1. Загальна частина / [ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова)]. К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с.
109. Адміністративне право України: підручник для юрид. вузів і фак. / [за ред. Ю. П. Битяка]. Харків: Право, 2000. 224 с.

110. Коваль Л.В. Адміністративне право України: курс лекцій (Загальна частина). К.: Основи, 1994. 154 с.
111. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
112. Спільник З. Співвідношення понять «адміністративний процес» і «адміністративне провадження». *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2001. Випуск 36. С. 423-425.
113. Курс адміністративного права України: підручник. / Колпаков В.К., Кузьменко О.В., Пастух І.Д., Сущенко В.Д. (спец. ред.). К.: Юрінком Інтер, 2012. 780 с.
114. Джафарова М.В. Щодо питання розуміння адміністративного провадження як частини адміністративного процесу. *Молодий вчений*. 2016. № 12 (39). С. 571-573.
115. Завальний М.В. Місце адміністративно-деліктного провадження в адміністративному процесі. *Форум права*. 2008. № 1. С. 140–146.
116. Демський Е.Ф. Адміністративне процесуальне право України: навч. посібник. К.: Атіка, 2008. 496 с.
117. Пчелін В.Б. Організація адміністративного судочинства України: правові засади: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2017. 36 с.
118. Губерська Н.Л. Стадії адміністративних процедур: поняття та види. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2015. Випуск 32. Том 3. С. 11–15.
119. Кузьменко О.В. Теоретичні засади адміністративного процесу: монографія. Київ, 2005. 352 с.
120. Гончарук С.Т. Основи адміністративного права України: навчальний посібник. К.: Аванпост-прим, 2004. 200 с.
121. Дегтярева Е.А. Административные процедуры: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14. Ростов-на-Дону, 2007. 25 с.

122. Шруб І.В. Функціонування адміністративних судів в Україні: організаційно-правові засади та їх реалізація: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 20 с.

123. Вовк П.В. Захист прав, свобод та інтересів громадян в адміністративному суді першої інстанції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2009. 22 с.

124. Джафарова О.В. Судовий адміністративний процес: поняття та його структура. *Форум права*. 2011. № 1. С. 256–261.

125. Комзюк А.Т., Бевзенко В.М., Мельник Р.С. Адміністративний процес України: навч. посіб. Київ, 2007. 531 с.

126. Кукурудз Р.О. Апеляція в адміністративно-юрисдикційному процесі: питання теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2010. 20 с.

127. Основи адміністративного судочинства в Україні (навчальний посібник для юридичних факультетів та юридичних клінік) / За заг. редакцією Александрової Н.В., Куйбіди Р.О. К.: Конус-Ю, 2006. 256 с.

128. Калмикова Я.С. Докази та доказування в адміністративному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2013. 27 с.

129. Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2017 року № 2. URL: http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017/ (дата звернення 14.04.2019 р.).

130. Постанова Рівненського окружного адміністративного суду від 26 травня 2014 року у справі № 817/1109/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/39277222> (дата звернення 14.04.2020).

131. Постанова Житомирського апеляційного адміністративного суду від 12 серпня 2014 у справі № 817/1109/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/40298276> (дата звернення 14.04.2020).

132. Постанова Одеського окружного адміністративного суду від 26 травня 2014 року у справі № 815/5106/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/39277222> (дата звернення 14.04.2020).

133. Синицька Я.П. Юридична природа судового рішення в адміністративному судочинстві. *Форум права*. 2011. № 4. С. 681–685.

134. Толстолуцька М.М. Апеляційне провадження як форма перегляду судових рішень у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві. *Забезпечення сталого розвитку в умовах глобалізаційних трансформацій*: Збірник матеріалів II конференції молодих науковців (м. Київ, 25 травня 2019 р.). Київ: АПСВТ, 2019. С. 34–35.

135. Перегляд судових рішень в адміністративному процесі: у 2 кн.: підручник / наук.-ред. колегія: Р. Кайдашев (голова), Є. Романенко (співголова), О. Акімов, С. Гербеда (заступник голови), М. Гончаренко (заступник голови), В. Гурковський, О. Непомнящий, В. Силкін, Р. Сиротенко, І. Чаплай (відповідальний секретар, координатор проекту). Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. Кн. 2. 304 с.

136. Большая советская энциклопедия / гл. ред. А.М. Прохоров. 3-е изд. Т.16: Мезия-Моршанск. М.: Сов. энцикл. 1974. 615 с.

137. Поляков І.С. Перегляд рішень окружних адміністративних судів в апеляційному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2019. 194 с.

138. Методичні рекомендації на тему: «Перегляд судових рішень в апеляційних та касаційних інстанціях відповідно до норм Кодексу адміністративного судочинства України». URL: <http://just.odessa.gov.ua/files/upload/files/admin.pdf> (дата звернення 11.04.2019).

139. Глуховеря М.М. Апеляційне провадження в системі проваджень адміністративного судового процесу. *Форум права*. 2013. № 3. С. 114–118.

140. Коваль В.М. Апеляційні суди в Україні: становлення і розвиток: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2004. 19 с.

141. Борисова Е.А. Апелляция в гражданском и арбитражном процессе. *Государство и право*. 1998. № 3. С. 176–180.

142. Михайлов С.М. Оценка доказательств судом второй инстанции в гражданском судопроизводстве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2001. 19 с.

143. Малярчук І.А. Перегляд судових рішень у податкових спорах в адміністративному судочинстві. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2016. Випуск 42. С. 78–83.

144. Толстолицька М.М. Касаційне провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2020. Svazek 7. 4. vydani. S. 197–202.

145. Тимченко П.М. Научно-правовое исследование проблем обжалования судебных решений в гражданском процессе: история и современность. Полтава: Издательство «Полтава», 2002. 326 с.

146. Сірий М.І. Система перегляду судових рішень в Україні: погляд у майбутнє. *Юридичний журнал*. 2003. № 3. С. 112–119.

147. Осетинський А.Й. (2005). Організація та функціональні засади діяльності касаційної інстанції (на прикладі судової палати Вищого господарського суду України): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2005. 233 с.

148. Ульмер М.М. Касаційне провадження в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2014. 200 с.

149. Кайдашев Р.П. Перегляд судових рішень в адміністративному процесі України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2016. 513 с.

150. Ярошенко В.І. Касаційне провадження в адміністративному судочинстві України: теорія та практика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2016. 20 с.

151. Росік Т.В. Роль судової практики в сучасній правотворчості: теоретико-прикладні аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2016. 238 с.

152. Дрішлюк А.І. Про визначення місця судового прецеденту в системі джерел цивільного права України. *Університетські наукові записки*. 2010. № 3 (15). С. 72–75.

153. Коростелкина О.Н. Судебная практика и судебный прецедент в системе источников российского права: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. М., 2005. 198 с.

154. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення 16.09.2019).

155. Толстолицька М.М. Правові позиції Верховного Суду України у спорах щодо визначення митної вартості товарів. *Вороновські читання (Судовий прецедент – джерело права або приклад правозастосування)*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ірпінь, 4-5 жовтня 2019 р.). Харків: Асоціація фінансового права України, 2019. С. 392–397.

156. Щодо судових спорів стосовно визначення (коригування) митної вартості товарів: лист Міністерства доходів і зборів України від 7 травня 2014 року № 10441/7/99-99-10-03-01-17. URL: https://taxlink.ua/ua/tax_explained/10441-7-99-99-10-03-01-17-vid-07-05-2014/ (дата звернення 11.05.2020).

157. Суддя КААС Оксана Епель про практику адмінсудів щодо порушення митних правил. URL: <https://apladm.ki.court.gov.ua/sud9103/pres-centr/news/528901/> (дата звернення 11.05.2020).

158. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду України від 21 лютого 2018 року у справі № 820/17417/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72404897> (дата звернення 24.09.2019).

159. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду України від 27 липня 2018 року у справі № 809/1174/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75597945> (дата звернення 24.09.2019).

160. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду України від 12 березня 2019 року у справі № 826/2313/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80458124> (дата звернення 24.09.2019).

161. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду України від 27 липня 2018 року у справі № 826/7545/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75560208> (дата звернення 24.09.2019).

162. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду України від 19 лютого 2019 року у справі № 804/1316/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80168572> (дата звернення 24.09.2019).

163. Решота В.В. Оскарження рішення митних органів про коригування митної вартості товарів: аналіз судової практики. *Право і суспільство*. 2015. № 5. Частина 2. С. 154–160.

164. Попель С.А., Кмецінська У.В. Дослідження специфіки судової практики у сфері контролю митної вартості. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 4. С. 139–143. URL: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/2902/1/3126_IR.pdf (дата звернення 27.09.2019)

165. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду України від 24 квітня 2018 року у справі № 808/4428/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73604891> (дата звернення 28.09.2019).

166. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду України від 5 червня 2018 року у справі 808/2518/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74512546> (дата звернення 28.09.2019).

167. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду України від 25 вересня 2018 року у справі № 808/8573/15. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76798126> (дата звернення 28.09.2019).

168. Гупало К. Податкові і митні спори. *Arzinger*. URL: https://arzinger.ua/ua/practice/settlement_of_disputes/tax_and_customs/ (дата звернення 23.02.2019 р.).

169. Li G., Li N. Customs classification for cross-border e-commerce based on text-image adaptive convolutional neural network. *Electronic Commerce Research*. 2019. DOI: 10.1007/s10660-019-09334-x.

170. Kim J., Kim S. Customs Classification Disputes Over IT Products and Implications for Global Trade. *Journal of Product Research*. 2015. Vol. 33(2). P. 93-103.

171. Kormych B. The Modern Trends of The Foreign Trade Policy Implementation: Implications for Customs Regulations. *Lex Portus*. 2018. Vol. 5. P. 27-45.

172. Capaldo G. Z. The Pillars of Global Law. 2008. London: Routledge, 452 p.

173. Aikens R., Dinsmore A. Jurisdiction, Enforcement and the Conflict of Laws in Cross-Border Commercial Disputes: What Are the Legal Consequences of Brexit?. *European Business Law Review*. 2016. Vol. 27 (7). P. 903–920.

174. Толстолуцька М.М. Процедура розгляду митних спорів у порядку адміністративного судочинства. *Вороновські читання (Єдність адміністративних та фінансових процедур)*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 5-6 жовтня 2018 р.). Харків: Асоціація фінансового права України, 2018. С. 542–545.

175. Про Стратегію сталого розвитку «Україна - 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text> (дата звернення 20.04.2020).

176. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020: Указ Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text> (дата звернення 20.04.2020).

177. Пипяк М.І. Адміністративний суд в системі державних органів України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2016. 191 с.

178. Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2001_9_2001_09_05.pdf (дата звернення 22.04.2020).

179. Лист Верховного суду України від 25 січня 2006 року № 1-5/45. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v5_45700-06#Text (дата звернення 22.04.2020).

180. Бринцев О.В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи: монографія. Х.: Право, 2016. 72 с.

181. Логінова Н.І. Упровадження електронного правосуддя в систему судочинства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Випуск 72. С. 429–435.

182. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення 24.04.2020).

183. Мазур А. Роль рішень ЄСПЛ у справах щодо розгляду митних спорів для узагальнення практики судочинства. *II Міжнародна науково-практична конференція «Судовий розгляд податкових і митних спорів: проблеми, виклики, пріоритети»* (м. Київ, 4-5 липня 2019 року): Збірник матеріалів. Київ, 2019. С. 312–314.

184. Рішення Європейського суду з прав людини від 24 листопада 2016 року у справі «ТОВ «Полімерконтейнер» проти України» (Заява № 23620/05). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c04#Text (дата звернення 24.04.2020).

185. Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації: постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 29 вересня 2016 року № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010760-16#Text> (дата звернення 24.04.2020).